

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 8 (432) 26.02 – 3.03.2016 р.

Володимир
Тихий
про
українську
документалістику

Чому не карають причетних
до диктаторських законів

Де шукати партнерів
українській оборонці

Як запобігти світовій
економічній кризі

Кримська ідилія

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

ЕКСКЛЮЗИВ

The
Economist

Ювілейне, 30-те видання зі спецпроектom і думками
Крістін Лаґард ■ Марґарет Етвуд ■ Мугаммаду
Бугарі ■ Ніколи Стардґґон ■ Нарендри Моді ■
Малали Юсуфзай ■ Володимира Василенка

За ексклюзивною ліцензією

Тиждeнь

Світ у 2016

Український випуск

ISSN 2225-4366

Встигніть придбати до 10 березня

НА ЧАСІ

- 4 Білий шум
Про спроби заглушити важливі проблеми
- 7 Станіслав Козлюк про пародію на Майдан
- 8 Патріарх Філарет: «Влада не йде дорогою правди»
Предстоятель УПЦ КП про суспільні проблеми та помісну церкву
- 12 Закони 16 січня.
Чому не карають винних
Як створювалися перешкоди для притягнення до відповідальності регіоналів

- 16 Закритий ринок
Якими є перспективи України у світовій оборонній індустрії

ТЕМА НОМЕРА

- 18 Крим. Післязавтра
Юрій Макаров про деокупацію півострова
- 20 Чи залишається Крим Україною?
Погляд із-за Перекопу
- 24 Зручний формат
У якому статусі Крим має повернутися до складу України
- 26 «Женевський формат»: перспектива чи ілюзія?
Про дипломатичний фронт боротьби проти загарбників
- 28 Циклічність анексій
Як намагалися привласнити Фолкленди й Кіпр

СУСПІЛЬСТВО

- 30 Віталій Шведов:
«Загроза повторення подій 2014 року на Донбасі дуже велика»
Колишній голова Лисичанської ВЦА про реванш регіоналів у місті
- 32 Страх сказати «так»
Лідери нідерландської партії «Демократи-66» про референдум і кампанію на підтримку асоціації з Україною
- 34 Навіщо зупинятися зараз?
Чи зможе Росія змінити динаміку сирійської війни на свою користь
- 37 Едвард Лукас про те, як очистити Лондон від брудних російських грошей
- 38 Незвідані варіанти рішення
Як і чому варто готуватися до нової економічної кризи у світі

КУЛЬТУРА

- 42 Пігулка від усесвітнього зла
Чим запам'ятався 66-й Берлінський кінофестиваль
- 45 Володимир Тихий:
«Реальність кусається, і бачити її мало хто хоче»
Український режисер про правду на екрані щоденники окупації
- 48 План «Б» для патріотів «Новоросії»
Чим «ополченців» вабить Сирія
- P. S.
- 50 ОНУХ про те, чи варто боятися нинішніх політичних настроїв у Польщі

Тиждень

№ 8 (432) 26.02 – 3.03.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6/919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-0394
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 24.02.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

ТО КУЛЯ В ЛОБ

СВОБОДА

Проект За
№17
від 16

ПОЛІТ

НА ЧАСІ

Білий шум

Дмитро Крапивенко

Я ще пам'ятаю ті часи, коли відбір на Євробачення й сам конкурс були головною темою фактично для всіх ЗМІ. Не сказати, щоб цього року тема пісенних змагань десь непомітно загубилася: Крим, Джамала, пам'ять про депортацію, вкотре «ображена Росія» — це всі ті маркери, до яких наші громадяни залишаються доволі чутливими. Хоча із самою чутливістю, схоже, щось не те: чи то ранній весняний авітаміноз, чи то втома від напруження в інформаційному полі. Українці починають рефлекувати з якихось дрібязкових приводів, »

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

залишаючи поза увагою справді важливі речі. І вишен у цьому шум, який наростає щодня звідусіль і стає тотальним. Кажучи по-науковому, білим.

Спочатку посилюються децибелі в Раді: ніби вже всі звикли, що головні й доленосні рішення проходять у парламенті здебільшого формальну процедуру. Усі справжні домовленості досягаються на закритих нарадах і неофіційних зустрічах. Сесійна зала — це радше мистецтво заради мистецтва. Show must go on, і на публіку з трибуни ВР працюють ті самі блазні, що прагнуть висловити «непохитну позицію» котроїсь із фракцій. А тим часом коаліція тріщить, і ніхто напевне не скаже, у якій формі нині існує парламентська більшість, хто поіменно до неї належить і якою вона буде завтра. Шумлять політичні лідери. От Андрій Садовий, мер Львова й провідник «Самопоміч», запевняє, що дострокові вибори можуть бути шкідливі для країни. Думка, мабуть, і слухна, але з вуст першої особи партії, яка демонстративно вийшла з коаліції, чути таке геть дивно.

ШУМ ВІДВОЛІКАЄ, ЗАВАЖАЄ СКОЦЕНТРУВАТИСЯ. ХТО І З ЯКОЮ МЕТОЮ ЙОГО СТВОРЮЄ, МОЖНА ДОВГО ГАДАТИ, АЛЕ ГОЛОВНОЇ МЕТИ ЦІ МАНІПУЛЯТОРИ ДОСЯГАЮТЬ: ІЗ ПОЛЯ ЗОРУ ВИПАДАЮТЬ ПО-СПРАВЖНЬОМУ ВАЖЛИВІ ПРОБЛЕМИ

Шумлять міністри. Ось керівник МВС Арсен Аваков, улюбленець соцмереж, який завжди вмів відчувати настрої юзерів, стає на захист поліцейського Сергія Олійника, симпатія до котрого в суспільстві неабияка. Захист свого підлеглого в такій непростій справі річ ніби й шляхетна, але очільник відомства, як завжди, надто швидко знаходить винних. Цього разу, правда, без конкретних прізвищ: головного винуватця ситуації він називає просто — «стара система». Нічого дивного, коли в усіх бідах звинувачує систему який-небудь рок-музикант чи лівоадикальний екстреміст, цього вимагає жанр. А від імені посадовця, який мав би дбати про правопорядок у країні, такі закиди звучать доволі сумнівно. Якщо через два роки реформування відомства (визнаймо: чи не найуспішнішого) поліцейський стає хлопчиком для биття у старій системі (що це? фантом? «разруха»? чи конкретні люди на конкретних посадах, яких годилося б назвати публічно?), виникає запитання: то з ким боролися наші правоохоронці весь цей час, якщо досі залишаються такими вразливими й беззахисними?

Гуде наш інтернет: «Зрада, зрада, зрада...» Підкидають хмизу у вогонь кремлівські боти, що вже навіть навчилися маскуватися під українських націоналістів. Ось уже й засвербіли де в кого руки до чергової революції, чи то пак «третього Майдану». Геть, ганьба! Але відразу мляво, непереконливо, кожен другий у міністри мітить. І поступово проглядається головна стратегічна мета дійства: жити в центрі столиці, пити надурняк чай (а як поталанить, то й щось міцніше) й замовляннями та хоровами нищити «режим Порошенка»... Шелестять аркуші стенограми засідання РНБО дворічної давнини. «Турчинов — недооцінений Бонапарт, Тимошенко

всіх зливала» — так можна коротко підсумувати кількадедний мозковий штурм кухонних аналітиків навколо оприлюдненого секретного документа. Або ж альтернативна версія: «Це вкинули, щоб дискредитувати Юлію Тимошенко, збити її рейтинг». Важливою є не так хибність певного судження, як те, який стосунок ці x-files мають до сьогодення. Хтось сумнівався, що захищати країну в 2014-му було нікому й нічим, що прагнення домовитися будь із ким за будь-яку ціну є домінуючим у поведінці наших політиків?

Тріщить від чергового скандалу медіа-спільнота. Виявляється, інформаційні програми для телеканалу «Інтер» готувалися під проводом одіозної персона, давньої подружки «ополченців», «кримнашівки» Марії Столярової. Якби не х...я в ефірі, сидіти б їй і надалі в теплому топ-менеджерському кріслі й керувати неквапливими «малоросійськими» журналістами. Колоніальна дійсність — вона така... Річ не в тім, кого саме стосувалися матюки пані Столярової, тим більше не в тому, що вона як керівник вживає гостре слівце. Річ у тім, куди дивилися всі ці національні ради й мінстепі, СБУ, врешті-решт, коли в нашій країні медіа відкрито керували ворожі пропагандисти й поплічники терористів? Грюкіт уповноважених крісел у відповідь. Знову стара система напаскудила? А сам собою канал, його власники, всі ці ретрансляції «голубих огоньков» із Росії ніколи не викликали занепокоєння в тих, хто мав би дбати про інформаційну безпеку?

Крізь гомін та скрегіт коли-не-коли пробиваються й по-справжньому актуальні запитання: а чому в нас досі працюють російські банки, а чому в нас по-старому на телеканалах міцно «прописані» численні московські консультанти й менеджери, чому, щоб зупинити фури з РФ, потрібна була масштабна (і, будьмо відверті, не зовсім законна) акція з блокування їх на наших дорогах? У відповідь — фанфари пафосних промов, рішіння урядового паркету, базар провідних ток-шоу. Шум, білий шум, за яким не чути одне одного.

Шум відволікає, заважає сконцентруватися. Хто і з якою метою його створює, можна довго гадати, але головної мети ці маніпулятори досягають: із поля зору випадають по-справжньому важливі проблеми. Війна. Її ледь чути з-за «канонади» політичних баталій. А на фронті зовсім не тихо. Понад 80 обстрілів за добу — це аж ніяк не хаотичний вогонь. Мобілізовані в січні 2015-го бійці вже навіть не рахують днів на календарі, бо рік служби давно минув, а коли додому — наказу немає. Мало що зрозуміло із сьомою хвилиною, кількістю контрактників. Уривчаста інформація губиться десь за білим шумом. Реформи так само ледве чути за гучною імітацією. Йде переатестація поліції, і на членів атестаційних комісій чинять напади, як-от у Луцьку. Однак повідомлення про це не стали мейнстримом, потонули в морі політичного шоу-бізнесу.

Чому боротьба за увагу громадськості є кричущо важливою? Влада сама собою не спроможна діяти в інтересах країни, це доведено численними прикладами. Ефективно працює вона лише у випадку серйозного громадського тиску. А коли увага розпоршується на якісь дріб'язкові, але строкаті подразники, він послаблюється і керманічі дістають комфортні умови для своєї (без)діяльності. ■

Фальшивий культ

Станіслав Козлюк

«Киеве, виходь! Україно, вставай! На Майдан! На Майдан», — жінка під стелою Незалежності всіляко намагається привернути увагу присутніх. Видно, що ще від зими 2014-го вона не уявляє себе поза наметами й вогнищами. Скидається на те, що й справді повернулася в часі на два роки назад і хоч зараз готова йти скидати злочинний режим. Байдуже, Януковича чи Порошенка. Важливий процес. Попри такий запал, мобілізувати перехожих виходить поганенько. Більшість людей, які прийшли 20 лютого вшанувати пам'ять Небесної сотні, не звертають уваги на горлопанів, покладаючи квіти до портретів загиблих.

«Третій Майдан», про який так багато торочили в соціальних медіа й намагалися через певні групи розігнати заклики до масового протесту, не відбувся та й не міг відбутися. Організатори, частину яких пов'язують із сепаратистами й Москвою, здається, так і не зрозуміли, чому 2013-го люди вийшли на протест. Начебто і заклики до повалення режиму є, і намети є, і вогнища в сміттєвих урнах палають, і є де гріти чай. Навіть частину приміщення в готелі «Козацький» під штаб зайняли. Хіба що симпатичних дівчат із бутербродами й серветками бракує, але «активісти» працюють над цим питанням. Проте щось із масовістю народного невдоволення хоч убий не складається. А учасники АТО, які походжають поруч, не те що не хочуть долучитися до всеношного стояння на головній площі міста, а ще й критикують присутніх. Мовляв, «зайнятися вам нічим, та й узагалі другий фронт у тилу України не потрібен».

Не вплинули на чисельність «активістів» і повідомлення про тотальне ігнорування «протесту» продажними українськими ЗМІ та «оточення майдану Незалежності Нацгвардією». Особливо багаті на фантазію індивіди навіть устигли порохувати кількість злобних «псів режиму Порошенка», які «от-от мали нас розігнати», — 40 тисяч. І ще 10 тисяч, за їхніми словами, сиділи десь у санаторіях під Києвом. Гвардійці ж хіба що тихенько посміювалися, попиваючи каву і спостерігаючи за метаннями «революціонерів».

Не дивно, що так званий третій Майдан, котрий устигли охрестити «піратською копією», зібрав під монументом Незалежності відбірний маргінес із підлітків, пенсіонерів та алкоголіків. Тут тобі і п'яночі люди в камуфляжі, які, використовуючи слова попеременно з матюками, намагаються пояснити своє бачення «революції», і безхатченки, і народ зі слідами тривалих взаємин з алкогольними виробами на обличчі. Вистачало й «професійних мітингувальників», одягнених у звичні для них костюми Путіна й Смерті. Тут же й електорат Тимошенко, який ще з 2011-го живе в центрі Києва й намагається проводити п'ятихвилинки політінформаційної ненависті до влади з перехожими. Ці ж люди були й на Майдані, проте серед загальної маси адекватних протестувальників губилися. Нині ж показали себе у всій красі.

Лідери цього руху, який назвав себе «РПС» (не плутати з РПЦ, прецеденти були), також викликають багато запитань. Тут тобі і колишній депутат Юрій Кармазін, який усе намагається повернутися в медіапростір та політику, і Дмитро Павличенко, який не втомлюється розповідати про МВС, суди та прокуратуру як приватні структури, і колишній комбат «Айдару» Сергій Мельничук. Закликав до протестів Степан Мазура, який, вочевидь, узагалі є фейковим персонажем. Про це, скажімо, може свідчити зміна імені профілю в соцмережах на Миколу Гайдука в першу ніч стояння.

Якщо кілька днів поспостерігати, то недолуге явище в центрі Києва й справді чимось нагадує Майдан. Хоча радше алкомайдан, який лишився влітку 2014-го. Видно, що організатори, як члени релігійних рухів карго в Меланезії, намагаються наслідувати свій ідеал. Але без розуміння внутрішніх процесів. Як острів'яни імітували дії солдатів США, будуючи аеродроми й дерев'яні літаки, так й організатори «третього Майдану» барикадуються щитами з фото Небесної сотні й розводять вогнища в джках. Проте ні в першому випадку, ні

НЕ ДИВНО, ЩО «ТРЕТІЙ МАЙДАН», ЯКИЙ ВСТИГЛИ ОХРЕСТИТИ «ПІРАТСЬКОЮ КОПІЄЮ», ЗІБРАВ ПІД МОНУМЕНТОМ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ВІДБІРНИЙ МАРГІНЕС

в другому результаті немає. Скидається на те, що лідери задзеркального протесту не здатні усвідомити саме явище народного невдоволення. Можна скільки завгодно клікати киян на псевдомітинги, але це не матиме ефекту. Запиту на масовий соціальний вибух в Україні поки що немає, хай там як цього хотілося деяким медіа північного сусіда. Восени 2013-го народне невдоволення вирвалося на вулиці. Останньою краплею для цього послугувала відмова від асоціації та курс на зближення з РФ. Наразі ж такий потужний каталізатор відсутній. Та й важко уявити, що може підштовхнути українців до вуличного невдоволення саме зараз. Особливо зважаючи на контингент, який то плюється довкола себе антисемітизмом, то пропонує заглибитися в сумнівне вчення Магавіри. У результаті захищати любителів помітингувати від комунальників не піднявся не те що Київ, а навіть прилеглі вулиці. Перехожі з цікавістю спостерігали, як нехитрий скарб людей з-під стели Незалежності вантажать у трактори й вивозять подаль.

У результаті за три дні гучно заявлений протест згас. РПС із готелю вийшли, з приміщень полку «Азов» їх вигнали, на Майдані лишилися стояти одинокий армійський намет і зо два-три десятки людей. Революції не відбулося. На неї просто ніхто не прийшов. ■

Патріарх Філарет:

«Влада не йде дорогою правди»

Спілкувався
**Роман
Малко**

Про канони, канонічність і пов'язані з цим маніпуляції, про те, від кого залежить здобуття українською церквою незалежності, через кого вирішення затягується й чому влада має втрутитися у цей процес, в ексклюзивному інтерв'ю **Тижню** розповів Патріарх Української православної церкви Київського патріархату Філарет.

Два роки тому церква брала активну участь у подіях на Майдані, ставши на бік народу. Якою сьогодні має бути позиція церкви, коли в суспільстві спостерігається таке велике розчарування?

— Церква в усі віки була, є і буде з народом. Народ — це частина церкви, тому вона піклується за свою паству. Коли ми підтримували Майдан, то підтримували український народ, який опинився в умовах неправди. Таким чином церква виконала свій обов'язок.

Тепер Україна перебуває в складному становищі. Є зовнішня агресія з боку Росії, яка тимчасово захопила Крим і намагається захопити Донбас. Відчувши, що силою не переможе, агресор прагне використати внутрішні українські проблеми. А в чому головна українська проблема? Це корупція і реформи, які наша країна повинна провести. На жаль, їх гальмують олігархи, що наживаються на українцях, і партії, які борються за владу. Якщо коротко, влада не йде дорогою правди, служить собі, а не народу й державі. Не вся влада. Але в ній багато корупціонерів, які прийшли заради власної наживи.

Що робити? Найперше треба захищати свою державу. Бо цими внутрішніми суперечностями й нестабільністю користується агресор. Не взяв Україну

зброєю, хоче взяти через хаос і безлад. Зберегти в цих умовах державу — головне завдання українського народу. Якщо ми не зробимо цього, буде те, що зараз у Криму й на Донбасі. Якщо спитати кримчан чи мешканців Донбасу, коли їм краще жилося, нині чи тоді, коли вони були в складі України, то всі скажуть, що зараз гірше. Але ж гірше ви обрали самі. Ви не захищали Україну, а піддалися спокусам. І це приклад того, що може статися по всій Україні, якщо ми не збережемо державу.

Друге — все-таки подолати корупцію і здійснити реформи. По-перше, судову. Бо там, де несправедливий суд, немає правди. Там страждання і незадоволення. А по-друге, зробити справедливою податкову систему, щоб мільярди не наживалися, у той час як прості люди бідніють. Бо чому це відбувається? Тому що неправда. І треба зробити так, щоб усі люди, олігархи, бізнесмени, прості люди жили за справедливими законами.

І без церкви тут не обійтись. Церква повинна голосно сказати правду, що біди народу від несправедливості. Несправедливі закони, несправедлива сама система. І над усім цим панує корупція. Тому церква голосно заявляє, що проти корупції. Ми звертаємося до своїх вірних, які є в парламенті, уряді, серед чиновників: не забувайте, що ви при владі тимчасово. Коли постанете перед Богом на суд, там не виправдається. Більшість їх християни, а як християни вони повинні виконувати заповіді. І головна заповідь — любити ближніх, тобто любити свій народ. Якщо хочеш у владу, йди туди тільки тоді, коли готовий принести себе в жертву й служити народові.

А коли йдеш, щоб наживатися, то ти вже грішиш перед Богом, адже несправедливо збагачуватимешся й робитимеш шкоду людям.

Нині триває підготовка до Всеправославного Собору, на якому планувався розгляд питання українських церков і можливе надання УПЦ КП автокефалії. Питання непросте, і, мабуть, самій церкві його вирішити буде складно. Чи повинна влада втручатися в цей процес і якось сприяти?

— Йдеться не про Всеправославний Собор, а про утворення в Україні однієї православної церкви, незалежної ні від Константинополя, ні від Москви. Сьогодні такою незалежною церквою є Київський патріархат. Водночас православна церква в Україні розділена, і тому ми зараз намагаємось об'єднатися. Чи відбувається цей процес? Відбувається. Яким чином? Народ побачив, що Московський патріархат служить інтересам не України, а Росії. Це видно з того, що він каже людям неправду, розповідаючи, що на Сході йде громадянська війна, а не агресія Росії, яка користається там сепаратистськими настроями. А чому церква не каже правду, хоча повинна це робити? Тому що залежна від Москви. Народ це побачив і тому відходить від тієї церкви. Процес об'єднання вже розпочався. Коли він закінчиться? Тоді, коли ми об'єднаємося, і не тільки віруючі, а й єпископат. І це може статися, коли УПЦ КП буде визнана як автокефальна церква. Ми сподіваємося, що так буде. Для цього ми повинні звертатися до Вселенського Патріарха.

Чому до нього? Бо Київська митрополія незаконно приєднана до МП, неканонічно. Москва кричить, що все повинно бути за канонами. Але й ми за те, щоб за канонами. І якщо так, то давайте все по порядку. Ви Київську митрополію приєднали до МП неканонічно? Неканонічно. Вселенський патріархат не визнає Київську митрополію в складі МП? Не визнає. Доказом цього є надання автокефалії православної церкві Польщі 1924 року, коли Вселенський Патріарх дав Томас цій церкві на підставі того, що вона перебувала в Київській митрополії. Тому за цією ж канонічністю Вселенський Патріарх має надати автокефалію українській церкві. Знову ж такі чому? Бо Україна стала незалежною державою. Коли вона не була такою, не було підстави. А сьогодні підстава є. І оскільки Київська митрополія — канонічна територія Вселенського Патріарха, ми повинні звертатися до нього.

Чи повинна держава звертатися з проханням дати Томас про автокефалію? Повинна. Адже це безпека держави, і вона має про це турбуватися. Безпекою є незалежність церкви від іншого центру, від Москви. А незалежною церква може стати через акт Константинопольського патріархату. Тому щодо отримання Томасу про автокефалію мають турбуватися і церква, і держава.

Які відносини між УПЦ КП, Вселенським Патріархом та іншими православними церквами? Як вони ставляться до ідеї надання автокефалії українській церкві. Хто цьому сприяє, а хто, навпаки, шкодить?

— Річ у тому, що майже всі православні церкви вважають: Україна повинна мати свою церкву. Зокрема, і Вселенський Патріарх та інші патріархи. Так, перешкодою є Москва. Вона готова розколоти все православ'я на дві частини заради того, щоб не дати

Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет (у миру Михайло Антонович Денисенко) народився 1929 року на Донеччині. 1946-го вступив до Одеської семінарії, 1952-го закінчив Московську духовну академію. Чернецтво прийняв у 1950-му. До 1957 року залишався в Росії на різних посадах при духовних навчальних закладах. 1958-го очолив Київську духовну семінарію. 1968-го здобув сан митрополита РПЦ. Служив в Україні, Росії та закордонних єпархіях. Після смерті Патріарха Пимена 1990 року Священний Синод РПЦ обрав митрополита Філарета місцезблестителем на Московський патріарший престол. Був головою Помісного Собору РПЦ. 25–27 жовтня 1990-го Архієрейський Собор РПЦ надав УПЦ самостійність і незалежність в управлінні, а митрополит Філарет, якого український єпископат одностайно обрав предстоятелем Української православної церкви з титулом митрополит Київський і всієї України. У 1995 році на Всеукраїнському Помісному Соборі був обраний Патріархом Київським і всієї Руси-України.

українській церкві бути автокефальною, адже через церкву російська держава впливає на Україну. І тому Вселенський Патріарх сповільнює процес, бо не хоче розривати світове православ'я. Натомість Москва готова це зробити заради своїх імперських намірів. Якби в Україні була автокефальна церква, незалежна від Росії, то не було б відокремлення Криму чи війни на Донбасі. Церква об'єднала б увесь український народ, не було б пропаганди й неправдивої інформації. А так московська церква, навпаки, служить на користь пропаганді Москви.

Не секрет, що російська церква доволі впливова. Чи можливо, що у світлі подій на Близькому Сході, де винищують християн і Росія представляє себе їхнім захисником, українське питання відійде на задній план і наших союзників серед православних церков поменшає?

— Те, що на Близькому Сході нищать християн і примушують їх покидати свою землю, відомо всьому світу. І ми на боці християн. Водночас ми не можемо звинувачувати в тому, що відбувається, весь іслам, адже він теж не хоче війни. Там є агресивні сили, які іменуються «Ісламська держава», і якраз вони носії тероризму, вони нищать християн. Я нещодавно зустрічався з послами арабських країн, і вони на підставі Корану доводять, що іслам проти цього насилля, він хоче жити з християнами в мирі та злагоді.

Треба розуміти: те, що відбувається на Близькому Сході, не відволікає Європу й Америку від України, вони не випускають її зі свого поля зору. І тому санкції проти агресора продовжуються та продовжуватимуться доти, доки Росія не стане миролюбною країною.

Разом із тим не можна сказати, що Росія не захищає християн на Сході. Захищає. Але під цим виглядом вона там має і свою політичну мету. Оцього не треба забувати. І церкви все-таки бачать правду, тому й підтримують нашу церкву та Україну. І врешті-решт ми перемаємо. Ми ж не хочемо ні з ким воювати, зокрема й із Росією. А Росія хоче Україну захопити. Отже, правда за нами.

Чому ми хочемо в Європу? Ми бажаємо приєднатися до демократії, свободи, справедливих законів, новітніх технологій. Ми знаємо, що в Європі є багато недоліків, але не до них прагнемо, а до кращого, ►

давши їй також те краще, що є в нас: духовність, моральність, релігійність, яка в Україні вища, ніж у багатьох європейських державах.

Не могу не запитати вашої думки про підписану Папою та Московським Патріархом декларацію...

— По-перше, не треба цю декларацію підносити так, ніби то важливий історичний прорив. Цього немає. Тому що Папи з православними патріархами зустрічалися вже багато разів. І перша така зустріч була з Патріархом Варфоломієм. Також він зустрічався з Єрусалимським Патріархом. Тому зустріч МП із Папою не є чимось винятковим.

Добре це чи ні? Добре. Є в тій декларації багато такого, проти чого ми не можемо виступати й підтримуємо, бо це не тільки їхнє бачення. Наше бачення таке саме. Але що в ній недобре? Те, що вони домовилися за спиною України вирішувати українські справи. І це обурює не тільки УПЦ КП, а й греко-католицьку, римо-католицьку церкви. Католики не задоволені тією декларацією, бо в ній сказана неправда про Україну, бо Папа й Патріарх Кірілл назвали події на Сході протистоянням українців, а не агресією Росії. А це неправда.

І про нашу церкву сказано несправедливо. Там говориться про те, що єдність православних в Україні повинна звершуватися на підставі канонів. Ми за. Але назвіть нам ці канони, на підставі яких ми маємо об'єднатися. Ось є канон, 34-те апостольське правило, яке каже, що кожен народ повинен знати свого першого єпископа. Чи це митрополит, чи архієпископ, чи патріарх. Але перший незалежний. То на підставі цього канону ми маємо об'єднуватися? Якщо так, то ми за. Але знову ж таки вони всупереч

ЧИ ПОВИННА ДЕРЖАВА ЗВЕРТАТИСЯ З ПРОХАННЯМ ДАТИ ТОМАС ПРО АВТОКЕФАЛІЮ? ПОВИННА. АДЖЕ ЦЕ БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, І ВОНА МАЄ ПРО ЦЕ ТУРБУВАТИСЯ. БЕЗПЕКОЮ Є НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЦЕРКВИ ВІД ІНШОГО ЦЕНТРУ, ВІД МОСКВИ

канонів приєднали Київську митрополію до МП. Відмовтеся від цього порушення, якщо хочете на підставі канонів. Не треба вносити плутанину в уми людей, бо вони не розуміють, про яку канонічність ідеться. А йдеться ось про що: все, що від Москви, канонічно. Наприклад, Київську митрополію приєднали всупереч канонів — канонічно. Молдовську церкву приєднали — канонічно. Грузинську приєднали — канонічно. Тому що це Москва. А все, що проти Москви, не канонічно. Тому, щоб говорити про об'єднання на підставі канонів, треба, по-перше, назвати ці канони, а по-друге, звернутися до історії. І вже на підставі й канонів, й історії вирішувати сьгоднішні питання. Подібно до того, як зараз Москва, вчиняв свого часу й Константинопольський патріархат, тримаючи болгарську, грецьку та румунську церкви під своєю владою. Коли розпалася Оттоманська імперія і держави стали утворювати свої самостійні церкви, Константинополь виступав проти, але врешті змушений був визнати автокефалію всіх церков, що входили до його складу. Це історичний досвід.

Скільки ще є таких церков, як УПЦ КП, що перебувають у підвищеному стані?

— Це насамперед македонська церква, чорногорська, американська автокефальна, яка не визнається грецькими церквами, та японська. Українська церква не єдина з тих, хто перебуває поза євхаристійним єднанням.

Яка ситуація з вашою церквою нині на окупованих територіях Донбасу й Криму?

— У Києві й по всій Україні МП кричить, що КП захоплює його храми. Цього в дійсності немає, це неправда. А ось про те, що вони роблять на Донбасі та в Криму, мовчить, хоча там порушуються права людини, Конституція, на Донбасі відбуваються гоніння, і не тільки на КП, а й на УГКЦ, РКЦ, протестантські церкви. Там визнається тільки московська церква, а решта гнані й не мають можливості звершувати відкрито богослужіння. То чого ж ви мовчите? Чи для вас це благо?

У Донецькій єпархії в нас було більш ніж 80 священників. Частина покинула окуповану територію. Так само і в Луганській області, так само в Криму. Але частина лишилася. На Донбасі богослужіння УПЦ КП звершуються, але катакомбно, підпільно. Відкрито не можуть.

У Криму кілька храмів у нас забрали. І МП про це також не кричить, що вони захопили наші храми. Справді захопили. У тих, що ще є, богослужіння звершуються, але обмежено. На них постійно тиснуть, щоб вони реєструвалися за законами Росії й ставали громадянами Росії, а вони не хочуть. Архієпископ Климент там стоїть твердо.

Віднедавня ви дістали дозвіл відправляти богослужіння в одному з храмів Софії Київської, що викликало чимале обурення. Як це пояснити?

— Це знакова подія, яка свідчить про те, що Україна як держава перемагає. Цю святиню побудував православний київський князь для православної церкви. Довгі роки там не звершувалися богослужіння. Тепер ми її освятили й починаємо служити регулярно.

З чийого боку протести? З боку Москви та Московського патріархату. Протестують ще проросійські сили в Україні. Протестують не тому, що погано, коли відбувається молитва, а тому, що це українська молитва, за Україну, а не за Росію. А якщо так, якщо ворогу не подобається, отже, уряд зробив усе правильно.

Свої претензії обґрунтовують порушенням Конституції. Не рівне ставлення до МП і КП. КП, мовляв, даються привілеї. А коли Києво-Печерська лавра, українська святиня, перебуває в руках МП, це не порушення Конституції? А коли Почаївська лавра, куди українців не пускають, належить МП, це не порушення Конституції та рівності відносин? Тепер щодо ЮНЕСКО. Дехто з науковців каже, що, звершуючи богослужіння в Теплій Софії, ми таким чином порушуємо статут ЮНЕСКО й руйнуємо пам'ятку. А в Європі в усіх культових пам'ятках ЮНЕСКО, де звершується богослужіння, не порушується статут? Ні. Лавра теж пам'ятка ЮНЕСКО, МП там служить і не порушує, а КП чомусь порушуватиме, якщо служитиме в Софії. Усі ці претензії свідчать тільки про те, що у нас в Україні ще є проросійські сили й вони завжди виступатимуть проти. Але ми їх переможемо. ■

К Н И Г А Р Н Я

29 лютого — 5 березня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

29 лютого, 18:30 — дискусія-презентація «Роль фотографа в житті музиканта та музичного гурту». Учасники: концертні фотографи та фотожурналісти Кріс Кулаковська, Аліна Кучма, Євгенія Люлько.

1 березня, 18:30 — «Як писати та говорити на «непрості теми». Зустріч із лауреатом «Дитячої книги року ВВС-2015» Андрієм Бачинським і презентація книжки «140 децибелів тиші». Модератор Дзвінка Матіяш. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

3 березня, 18:30 — презентація нової книжки Маріо Варґаса Льюїси «Хто вбив Паломіно Молеро?» за участю дипломатичного корпусу посольств Аргентини, Чилі, Перу, Мексики та Іспанії. Спільно з Видавництвом Анетти Антоненко.

4 березня, 18:30 — проект «Нове». Як створювалися віртуальні «розділові». Презентують автор сайта Дмитро Лідер і директор агенції «АртПоле» Мирослава Ганюшкіна.

Львів (просп. Свободи, 7):

29 лютого, 18:30 — презентація книжки «АД 242. Історія мужності, братерства та самопожертви». Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

2 березня, 18:00 — презентація книжки Богдана Дячишина «Слово про вічне». Спільно з видавництвом «Плай».

3 березня, 18:30 — презентація книжки Нади Ґашич «Вода, павутина». Спільно з видавництвом «Книги-XXI».

4 березня, 18:00 — презентація книжки «Переселенці. Люди, які не загубили себе». Спільно з літературною агенцією Discursus.

5 березня, 12:00/13:30 — безплатні демо-заняття з англійської мови для дітей 2–12 років від навчального центру «Англійська Хелен Дорон».

Вінниця (вул. Соборна, 89):

1 березня, 18:00 — проект «Реформи: знизу вгору». Лекція Олега Левченка «Децентралізація: просто про складне».

Дніпропетровськ (вул. Глінки, 15):

2 березня, 18:30 — зустріч з Андрієм Бачинським, автором книжки «140 децибелів тиші». Спільно з Видавництвом Старого Лева.

3 березня, 19:00 — Чеський четвер: перегляд фільму «Свобода для Сметани» (реж. Віт Клусак, Філіп Ремунда, 2012). Спільно з Чеським центром.

Харків (вул. Сумська, 3):

1 березня, 18:00 — презентація книжки «Це ж елементарно, сер!». Спільно з видавництвом «Електронкіга» та ЛітМайданчиком. Учасники: Вікторія Михайлова та Лола Ташматова.

3 березня, 19:00 — дискусія «Фемінітиви: за і проти. Чи всі професії потребують жіночого роду?». Доповідач Олена Малахова. Модератор Анна Шаригіна.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

1 березня, 18:00 — зустріч із письменником Олександром Вільчинським.

2 березня, 18:00 — проект «ЛітСвіт». Розмова з перекладачем та промоутером новозеландської літератури Юрієм Завадським.

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

4 березня, 18:00 — «Довгий шлях до свободи, або Чекаючи на українського Манделу». Розмова з перекладачем автобіографії Нельсона Мандели Василем Старком. Спільно з видавництвом «Наш формат».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

2 березня, 18:00 — презентація книжки «Переселенці. Люди, які не загубили себе». Спільно з літературною агенцією Discursus.

3 березня, 18:00 — відкрита зустріч у межах Літстудії для всіх, хто пробує свої сили в літературі.

Інформаційний партнер

У К Р А І Н С Ь К И Й
Т и ж д е н ь

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися
в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Закони 16 січня. Чому не карають винних

Андрій Голуб, Станіслав Козлюк

Суспільство вже два роки вимагає притягнути до відповідальності тих, хто ухвалив диктаторські закони. Проте частина підстав для законних обвинувачень зникла з Кримінального кодексу

«Чому не сидять регіонали», напевно, одне з найпопулярніших питань і в активістів, і в журналістів до Генеральної прокуратури загалом та генерального прокурора зокрема. Щоправда, у деяких випадках, як-от диктаторські закони 16 січня, і Вікторові Шокіну, і його попередникові Віталію Яремі лишається хіба що знизувати плечима й кивати на Верховну Раду. І справа тут не лише в депутатській недоторканності, яку за бажання парламентарії могли зняти під час засідання. Проблема криється у змінах, які внесли до Кримінального кодексу в першій половині 2014-го. Майже одразу після Революції гідності.

СЛІПЕ ГОЛОСУВАННЯ

«Колеги, класний закон вийшов!.. Прошу, шановні колеги, підтримати в другому читанні й у цілому. Прошу голосувати. За безвізовий режим. Проти корупції. Будь ласка, всі разом!» — Олександр Турчинов підганяє депутатів тиснути на кнопки системи «Рада».

Народні обранці голосують. 289 парламентаріїв висловлюються «за» пакет уточнень до трьох законів та чотирьох кодексів (зокрема, і Кримінального, який зазнав найбільше змін). Це сталося 13 травня 2014 року, а «класний закон» має довгу офіційну назву № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України».

Урядовий законопроект № 4556, який згодом став законом № 1261-VII, надійшов до Ради 25 березня 2014-го. Згідно з текстом пояснювальної записки автори мали на меті виконати європей-

ські рекомендації з Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України. Зокрема, йшлося про посилення покарання за корупційні злочини, а також уточнення процедури спеціальної конфіскації. Вже 15 квітня ВР прийняла документ за основу й відправила його на доопрацювання. Упродовж 28 днів, які минули відтоді до другого читання, на розгляд профільного Комітету ВР з питань боротьби з оргзлочинністю та корупцією надійшла 151 поправка від народних депутатів.

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ФАКТОМ МОЖЛИВОЇ ПІДРОБКИ ЗАКОНОПРОЕКТУ ГЕНПРОКУРАТУРА ПОЧАЛА ЛИШЕ ЧЕРЕЗ РІК — 18 ТРАВНЯ 2015-ГО

Цей перелік під номером 76 містить поправку тепер уже колишнього депутата-регіонала Антона Яценка. Вона стосується приміток до ст. 364 Кримінального кодексу, яка регулює покарання за зловживання владою або службовим становищем. За такий злочин суд може позбавити волі щонайбільше на шість років і заборонити обіймати певні посади ще на три. У примітках до цієї статті уточнюються поняття «службова особа» (примітки 1 і 2) та «істотна шкода» й «тяжкі наслідки» (відповідно 3 і 4). Останні стосуються ст. 364–367.

Урядовий законопроект спочатку не передбачав жодних змін до вказаних приміток. Ухвалена ж поправка Яценка фактично унеможливила покарання держслужбовців і чиновників за зловживання

Як декриміналізували злочини регіоналів

21 лютого
2014

Рада замінила у ст. 364 КК слова «з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб» словами «з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи».

25 березня
2014

Кабмін вніс до Ради законопроект № 4556 для виконання рекомендацій із Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України. Зокрема, йшлося про посилення покарання за корупційні злочини.

15 квітня
2014

Рада ухвалила законопроект № 4556 за основу й відправила його на доопрацювання.

12 травня
2014

Депутат Антон Яценко з порушенням Регламенту подає лист із правкою, яка обмежує поняття «істотна шкода» й «тяжкі наслідки» лише майновою шкодою.

владою. Важливо й інше: є вагомі підстави вважати, що в Раді сфальсифікували цю норму закону.

Пропозиція колишнього регіонала передбачала виключення з попередньої редакції статті фрази «якщо вона (школа. — Ред.) полягає у завданні матеріальних збитків». Фактично правки Яценка змінили формулювання того, що слід вважати істотною шкодою та тяжкими наслідками, які спричинив злочин.

Нині в Кримінальному кодексі міститься саме його версія приміток: «3. Істотною шкодою у статтях 364, 364-1, 365, 365-2, 367 вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. 4. Тяжкими наслідками у статтях 364–367 вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

Редакція КК, яка діяла до ухвалення закону 13 травня, викладає примітки інакше: «3. Істотною шкодою у статтях 364, 364-1, 365, 365-2, 367, якщо вона полягає у завданні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. 4. Тяжкими наслідками у статтях 364–367, якщо вони полягають у завданні матеріальних збитків, вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

Таким чином, поправка нардепа Яценка звинуватила відповідальність за злочини за статтями 364–367, звівши її до покарання за порушення, які можна оцінити лише грошима. Якщо спростити, то для засудження людини за певний злочин, зокрема зловживання владою або службовим становищем, слідству необхідно довести, що дії підозрюваного завдали «істотної шкоди» суспільству. Або ж довести, що вони призвели ще й до «тяжких наслідків», як передбачає ч. 2 статті. Змінені з подачі Яценка примітки пояснюють суду та слідству, що «істотна шкода» й «тяжкі наслідки» вимірюються тільки фізично. Таким чином слідство позбавили можливості довести в суді факт порушення прав і свобод громадян, оскільки це нематеріальні, а отже, не вимірювані грошима категорії.

Слід зазначити, що вже згаданий Комітет з питань боротьби з оргзлочинністю та корупцією, який розглядав законопроект № 4556 перед другим читанням, відхилив поправку Оксани Продан, котра також пропонувала змінити примітки 3 і 4 згаданої вище статті КК. Її пропозиція передбачала

ФОТО: УНАН

Потенційна безкарність. Через правки Яценка в прокуратури виникли складнощі в судах у справі законів 16 січня

збільшення розміру матеріальних збитків, які підпадають під поняття «істотна шкода» й «тяжкі наслідки», вдвічі. Водночас Продан лишала уточнення «якщо вона (школа. — Ред.) полягає у завданні матеріальних збитків». Комітет обґрунтував відмову від поправки тим, що вона не відповідає рекомендаціям Єврокомісії, оскільки суттєво звужувала відповідальність за злочин. Рішення видається доцільним також з огляду на мету законопроекту, а саме посилення відповідальності за корупційні дії. І водночас комітет нібито врахував поправку Яценка й не помітив у ній невідповідності заявленій меті.

За словами адвоката Євгенії Закревської, критичні зміни до ст. 364 відбулися у два етапи.

«21 лютого 2014 року, наступного дня після розстрілу Небесної сотні, слова «з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб» замінили словами «з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи». Окрім того, обмежили коло потенційних підозрюваних ст. 365 (перевищення влади або службових повноважень) лише працівниками правоохоронних органів», — пояснює Закревська.

«Другий, убивчий етап відбувся 13 травня, коли істотну шкоду й тяжкі наслідки, яких може завдати

13 травня
2014

Комітет ВР з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією впродовж двох годин розглядає 151 правку від депутатів до законопроекту № 4556.

13 травня
2014

Верховна Рада 289 голосами за відсутності порівняльних таблиць ухвалює законопроект № 4556 із правкою Яценка.

18 травня
2015

Генпрокуратура починає досудове розслідування за фактом можливої підробки законопроекту № 4556.

30 листопада
2015

Печерський суд на підставі закону № 1261-VII (законопроект № 4556) повернув до прокуратури обвинувальний акт щодо трьох екс-нардепів, звинувачених в організації ухвалення диктаторських законів 16 січня 2014 року.

14 січня
2016

Апеляційний суд скасував рішення Печерського суду й призначив повторний розгляд обвинувачення.

злочин, обмежили лише майновою шкодою. Тобто фактично декриміналізували велику кількість службових злочинів, де вона відсутня або її неможливо довести. А саме злочини, які спричинили порушення та обмеження конституційних прав і свобод громадян (виборчих, трудових, житлових, права на життя, здоров'я, особисту гідність), підризи авторитету та престижу органів державної влади, порушення громадського порядку та громадської безпеки, створення умов, які заважають роботі підприємств, тощо», — зауважує Закревська.

За її словами, створено велику перешкоду для притягнення до відповідальності високопосадовців.

«Скажімо, це і Олена Лукаш, і Олександр Єфремов та ін. Крім того, ці зміни можуть ускладнити притягнення до відповідальності працівників ДАІ, причетних до переслідування автомайданівців. Безпідставні обшуки, незаконне спостереження чи прослуховування, складення липових протоколів — усі ці дії не можуть тепер кваліфікуватися за ст. 364 КК», — наголошує адвокат.

Хоча злочин і може містити додатковий склад, проте, зауважує Закревська, такі дії є менш важкими й відповідно за них передбачено менше покарання.

«Якщо ст. 364 належить до категорії тяжких або середньої тяжкості злочинів, то супутня ст. 366 (службове підроблення. — Ред.) — це легкий злочин. Тож для його розкриття вже не можна проводити негласні слідчі та розшукові дії», — додає Закревська.

Водночас прокуратура припускає, що «закон 13 травня» сфальсифікували й ні профільний комітет, ні Верховна Рада насправді за поправку Яценка не голосували.

ПОРУШЕННЯ ПРОЦЕДУРИ

Свого часу в інтерв'ю начальник управління спецрозслідувань Генпрокуратури Сергій Горбатюк розповів *Тижню*, що в прокуратурі виникли певні складнощі в судах із законами 16 січня. Зокрема, щодо того самого Єфремова. За словами слідчого, внесені Яценком зміни створили колізію, адже в перехідних положеннях документа зазначено, що ухвалений 13 травня закон не має зворотної дії. Тобто всі злочини, у яких не визначена матеріальна шкода, інкриміновані підозрюваним за ст. 364–367 до 4 липня 2014 року, теоретично можуть вільно розглядатися в судах. Проте відповідно до вимог Конституції, якщо йдеться про послаблення покарання, закон зворотню дію має. Тобто злочин, який могли вчинити депутати, проголосувавши за драконівські закони, потрібно оцінювати грошима. Таким чином виникають ускладнення.

«Про проблеми з цими змінами ми дізналися у липні 2014-го, після набрання законом чинності. Почитали текст і зрозуміли, що він становить загрозу для наших проваджень. Стало цікаво подивитися обґрунтування, пояснювальну записку й висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради. Хотілося зрозуміти, як вони їх узагалі оцінювали. Проте виявилось, що порівняльних таблиць, підготовлених до другого читання законопроекту № 4556, немає. Проглянули стенограму засідання Ради, і виявилося, що голосування відбулося взагалі без них

(таблиць. — Ред.). Здійснили низку дзвінків до парламенту, і нам пояснили, що таблиці виготовляли вже після голосування й туди могли бути внесені якісь зміни», — каже Горбатюк.

«Якщо посадовці вчинили протиправні дії до 4 червня 2014 року, ми можемо інкримінувати їм ст. 364. Бо є перехідні положення закону, які вказують на те, що він не має зворотної дії в частині змін до КК. Але є вимоги КПК і Конституції, згідно з якими в разі пом'якшення покарання документ зворотню дію має. На практиці з тими самими законами 16 січня в результаті може статися так, що прокуратура інкримінує депутатам службове підроблення, але ніяк не зловживання владою», — пояснює Горбатюк.

Досудове розслідування за фактом можливої підробки законопроекту Генпрокуратура почала лише через рік — 18 травня 2015-го. До сьогодні вона встигла допитати фігурантів провадження: як депутатів, так і окремих працівників апарату ВР. Слідчим вдалося встановити, що обговорення правок відбувалося в день голосування й тривало дві години. Проте, як з'ясував *Тиждень*, на початок засідання комітету на руках у депутатів були тексти правок, актуальні на кінець квітня 2014-го.

Закон про Регламент Верховної Ради вказує, що після ухвалення проекту в першому читанні парламентарії мають щонайбільше 21 день для внесення пропозицій і поправок. У випадку із законопроектом № 4556 термін спливав 6 травня 2014-го. За цей час 11 нардепів внесли листами свої пропозиції. Серед них листом від 25 квітня й нардеп Яценко. У тексті, який збережено в архіві ВР, не йшлося про зміну приміток ст. 364. Натомість вони виринули в його листі від 12 травня, що фактично був поданий із порушенням Регламенту.

НЕВИРШЕНА ПРОБЛЕМА З ПРАВКАМИ ЯЦЕНКА Й ПОВ'ЯЗАНА З НИМИ ПРОВОДА КОЛІЗІЯ В РЕЗУЛЬТАТІ МОЖУТЬ ДАТИ ЗМОГУ ДЕПУТАТАМ, ЯКІ ГОЛОСУВАЛИ ЗА ЗАКОНИ 16 СІЧНЯ, УНИКНУТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Слід зауважити, що на першій сторінці всіх листів депутатів із поправками до законопроекту є особистий підпис працівника секретаріату комітету Вдовиченко з написом «взято до опрацювання», а також штамп Апарату Верховної Ради. Однак нічого подібного немає на останньому листі Яценка, згаданому вище. Як стало відомо *Тижню*, Яценко приніс ці поправки безпосередньо на засідання комітету 13 травня. Разом із тим у слідства є вагомі причини для підозр, що їх внесли до законопроекту вже після голосування в сесійній залі.

Так, ст. 51 закону про комітети Верховної Ради прямо вказує, що всі засідання мають стенографувати. Так було під час засідання Комітету з питань боротьби з оргзлочинністю та корупцією 9 квітня, коли законопроект № 4556 рекомендували прийняти за основу. Проте в архівній справі немає стенограми його засідання 13 травня, напередодні ухвалення проекту в цілому. В Апараті Верховної Ради повідомили, що стенографістів тоді взагалі не запросили, а

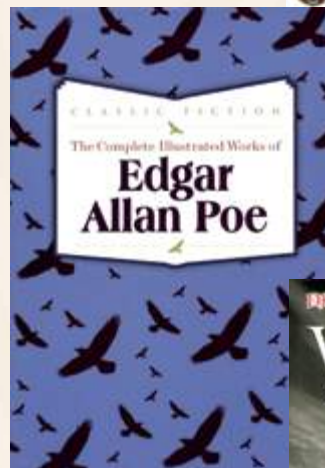
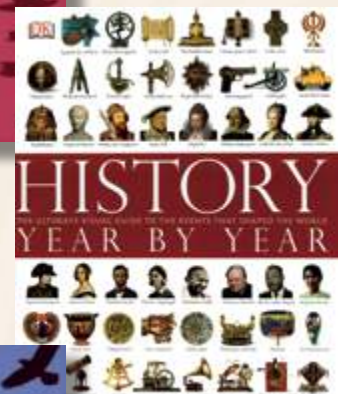
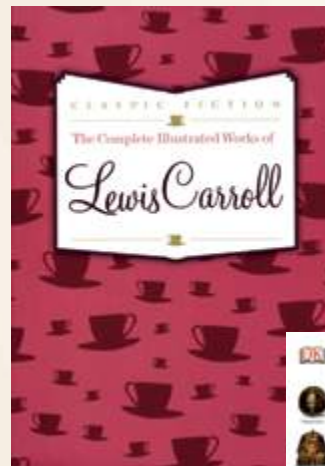
за версією представника комітету, запис розмов не вели, оскільки засідання відбулося не в будівлі комітетів Ради на вулиці Садовій, а безпосередньо в приміщенні парламенту. Таким чином, неможливо достеменно з'ясувати, які саме поправки обговорювали на засіданні та чи ухвалювали рішення щодо пропозицій Яценка. Події можна частково відновити за словами голови комітету Віктора Чумака, сказаними під час розгляду проекту в сесійній залі.

Питання законопроекту № 4556 винесли в зал близько 12:40. Чумак під час виступу заявив про щонайменше три важливі речі. По-перше, на час голосування законопроекту готових порівняльних таблиць з усіма поправками депутатів ще не існувало. «Таблиці зараз виготовляються», — сказав Чумак за хвилину до голосування. Окрім того, порівняльна таблиця, наявна в архівній справі закону, остаточно була сформована 15 травня, тобто за два дні після ухвалення рішення парламентом. По-друге, Чумак заявив, що до законопроекту пропонували 149 поправок, а в остаточній порівняльній таблиці вказана 151. По-третє, голова комітету заявив, що засідання тривало з 10:00 до 12:00 того самого дня. Якщо припустити, що на комітеті за цей час розглянули всі поправки, то в присутніх було близько 48 секунд на кожну з них.

«Аргументація тих, хто приймав ці правки, полягає в тому, що ст. 364 не конкретизована. Немає точного визначення, що таке істотна шкода й тяжкі наслідки, порушення прав громадян та інтересів держави. Нібито така розмитість поняття давала змогу притягувати будь-кого за будь-що й будь-коли до відповідальності. Тобто коло осіб, які вчиняли правопорушення за цією статтею, може бути велике. Але питання в тому, що неможливо чітко прописати всі випадки порушення прав та інтересів громадян і держави. Крім того, якщо їх спробувати конкретизувати, доведеться вводити десятки статей на заміну загальній 364-й. А це і незаконне закриття справи слідчим, і звільнення з-під варти тощо. Теоретично останнє можна інкримінувати як допомогу у втечі, тобто пособництво. Але це проблематично. У результаті маємо нову редакцію ст. 364 і, як наслідок, декриміналізацію великої частини злочинів правоохоронців і не тільки», — пояснює Горбатюк.

Такою правовою колізією вже встигли скористатися адвокати колишніх регіоналів. Так, за словами слідчих, наразі юристи Єфремова, якому свого часу інкримінували саме зловживання владою, вибудовують захист, спираючись на зміни до ст. 364. Колишньому регіоналові постійно продовжують запобіжний захід, але суд не виносить жодних рішень по суті справи. Такі обвинувачення висували свого часу і покійному Михайлу Чечетову, і колишньому міністрові Олені Лукаш.

Як наслідок — невирішена проблема з правками Яценка й пов'язана з ними правова колізія можуть дати змогу депутатам, які голосували за закони 16 січня, уникнути відповідальності. Адже ескалація конфлікту, що в результаті ухвалення цих законів відбулася згодом, навряд чи підлягає матеріальній оцінці. Вирішення цієї проблеми перебуває в компетенції як мінімум самих депутатів, а як максимум — Конституційного Суду. Проте за два роки вони так і не спромоглися це зробити. ■

Закритий ринок

Анна Корбут, Богдан Буткевич

Через корупцію та зарегульованість економіки Україна поки що не має шансів на великі виробничі проекти в оборонці з потужними західними гравцями. Вихід — співпраця з Польщею

Минуло тижня в Києві відбувся великий Форум безпеки та оборони, у якому взяли участь найвищі посадові особи України: міністр оборони Степан Полторак і голова РНБО Олександр Турчинов, а також представники НАТО й понад 250 представників вищого керівництва військових компаній із 20 країн світу, зокрема Boeing, Airbus, Textron, Lockheed Martin тощо. Щоправда, жодних гучних контрактів так і не було укладено. Кореспонденти *Тижня*, поспілкувавшись із багатьма представниками західних компаній, з'ясували чому й де вихід.

Більшість представників великих американських та європейських компаній, із якими вдалося поговорити, прийшли не підписувати контракти, а, як то кажуть, «на людей подивитися, себе показати». «Коли я розгортаю фінансову газету чи вмикаю економічні новини, то що бачу в заголовках про Україну? — ділиться один із них. — А ось що: відставки, криза уряду, корупція. Чи подумаю я інвестувати сюди?» Усміхається. Водночас, каже він, коли приїжджаєш сюди, видно, що тут є інтерес до розвитку, можливості, свої напрацювання і багато ентузіазму, особливо в молодих людей.

«Питання створення спільних проектів із лідерами ринку озброєнь поки що досить складне, — пояснює військовий аналітик Сергій Згурець. — Адже ми просимо інвестиції, але при цьому не можемо забезпечити їх збереження. На сьогодні український ринок цікавий тим, що в нас 25 років не було переозброєння. І це прекрасний шанс для тих самих американських компаній завести сюди свою техніку та опанувати ніким не зайнятий ринок. Думаю, американці витіснятимуть європейців і використовуватимуть для цього всі — і політичні, і економічні — важелі. Взагалі все зараз у руках України, наскільки ми готові захищати свої інтереси в цій галузі».

Крім того, для бізнесу важливі гроші на серйозні контракти, а ще наявність в Україні стратегічного бачення своїх потреб і розвитку ВПК, гармонізація зі стандартами НАТО. Представник Textron Systems, яка вже співпрацює з українськими партнерами, каже: «Нам цікава співпраця з Україною в усьому спектрі наших можливостей. У нас є певні обмеження законами й державною політикою. Але в межах дозволеного ми готові розглядати будь-яку співпрацю. Втім, навіть для нас важливе фінансування...»

Нещодавно Державний концерн «Укроборонпром» і Textron Systems підписали контракт про створення спільного підприємства з модернізації броневих автомобілів НММВВс («Хамві»). Модернізація відбуватиметься на базі Львівського бронетанко-

вого заводу. Це вже непогано, враховуючи, що у світі близько 280 тис. цих автомобілів, тобто ринок великий. А угода дасть можливість використовувати запатентовані технології Textron, забезпечить місцевому персоналу навички подальшого обслуговування техніки. Однак це ще далеко не спільне виробництво.

На жаль, на нинішньому етапі загальний висновок вельми песимістичний: ні американцям, ні європейцям не вигідно вкладати кошти в спільне виробництво. Натомість вигідно продати, забрати гроші, щонайбільше відкрити свої лінії обслуговування своєї ж техніки. Ту нішу, яку було б цікаво зайняти Україні, наразі займають поляки.

«У нас має бути ухвалене так зване офсетне законодавство, згідно з яким після закупівлі іноземної техніки компанія-продавець повинна інвестувати еквівалентну суму в нашу економіку, — пояснює Згурець. — На такій схемі досягли успіху дуже багато країн, наприклад Індія, Польща. Вона дає змогу вберегтися від вимивання коштів з економіки: купили продукцію, вклали гроші в оборонку. Це вміння дивитися в завтра. Навіть якщо ми поки що купуємо, бо власна оборона ще не ожила, не можна повністю себе покласти під будь-якого закордонного монстра. Нам варто брати приклад із Польщі, де реалізований концепт великовузлового спільного збирання з американськими корпораціями. Але проблема в тому, що реалізація таких проектів потребує чітких стра-

ЄВРОПЕЙЦЯМ ТА АМЕРИКАНЦЯМ ПОТРІБНА ДОРОЖНЯ КАРТА ХОЧА Б НА П'ЯТЬ РОКІВ ІЗ ГАРАНТІЯМИ, ЩО ПІДПРИЄМСТВА МАТИМУТЬ ЗАМОВЛЕННЯ ТА МОЖЛИВІСТЬ ПРАЦЮВАТИ

тегічних програм розвитку, в нас поки що все дуже короткострокове. Позиція нашого Міністерства оборони така, що ми просто виконуємо державне оборонне замовлення виключно під нагальні потреби. Але європейцям та американцям потрібна дорожня карта хоча б на п'ять років із гарантіями, що вказані підприємства матимуть замовлення та можливість працювати. Ну й головне — бізнес-клімат у нашій країні та корупція. Ми нестабільний ринок із надзвичайною зарегульованою економікою та шаленим рівнем корумпованості. На такому ринку всі хочуть швидко продати, отримати гроші й піти».

Цікаво поглянути, як із цієї ситуації виходили в інших країнах. Наприклад, у Польщі, з якою, не зговорюючись, нам радять об'єднувати зусилля всі експерти.

Новітній танк «Оплот». Вартість одного — близько 80 млн грн. Саме такі машини є конкурентними на світовому ринку озброєнь

Оце омріяне спільне виробництво має кілька форм. Виробництво за ліцензією передбачає купівлю не безпосередньо озброєння, а права на випуск необхідної кількості зброї на потужностях країни-клієнта. У такому разі останній дістаються робочі місця, але контракти рідко передбачають дозвіл на продаж продукції третім країнам чи модифікації місцевими підприємцями. У випадку спільного підприємства навантаження від процесу виробництва рівномірніше лягає на місцевого та іноземного партнерів, а також передбачена передача певних технологічних можливостей. Наприклад, СП може обслуговувати й модернізувати вироблену за початковим контрактом зброю чи обладнання в майбутньому.

Найскладніша форма міжнародної співпраці у збройній промисловості — міждержавні інвестиційні проекти, у межах яких два уряди чи більше домовляються разом розробляти систему озброєння. Тут, на відміну від двох попередніх форм, немає статусу виробника та клієнта, партнери рівні. Продукцію можуть використовувати всі держави, що беруть участь у контракті, розробки не передаються, а від початку належать усім партнерам. Вони ж більш рівномірно ділять обов'язки — так, щоб їхні інвестиції в проект поверталися в їхні ж економіки, а також ризики й відповідальність за управління проектом. І тут важливим моментом уже є політичний.

Наприклад, в американських велетнів така співпраця відбувається переважно з країнами на кшталт Великої Британії, Австралії, Канади, Туреччини чи Польщі, тобто зі стратегічними союзниками, зокрема по НАТО, давніми стратегічними партнерами, але не з тими, до яких є питання щодо як стратегічного союзнитва, так і захисту інтелектуальної власності й технічних розробок. Тож поки Україна є нестабільною та корумпованою, про жодну реальну кооперацію йтися не може.

Хоча в десятці топ-імпортерів зброї зараз, за останніми даними Стокгольмського інституту досліджень проблем миру (SIPRI), Індія, Китай, Пакистан, інші країни Азії та Близького Сходу, тобто гроші й наповнені ринки якраз там. І це вже можливість для України: за результатами того ж таки звіту SIPRI, у

2011-2015 роках ми були на дев'ятому місці за експортом зброї у світі і найбільше продавали в Китай.

І, власне, про польський досвід. У 2002 році Польща вирішила закупити нові винищувачі F-16 в американського лідера авіаринку Lockheed Martin. Контракт передбачав три компоненти: купівлю 48 машин, компенсаційний пакет, тобто зобов'язання Lockheed Martin про інвестиції в Польщі протягом 10 років, і гарантоване американським урядом кредитування під низькі відсотки. Таке рішення було продиктоване незадовільністю та застарілістю авіатехніки, яка була в польських ВПС на той час, недостатніми наявними потужностями та інженерною базою для виробництва своїх сучасних винищувачів і бажанням «не пастися задніх» у НАТО.

Вибір урядом цих винищувачів викликав різні реакції: хтось критикував угоду, хтось казав про технічні переваги та сумісність зі стандартами НАТО, хтось — про економічні, акцентуючи на привабливому режимі кредитування від США й безпрецедентності такої компенсаційної угоди для Польщі (компенсаційні контракти мали допомогти полякам розвинути місцеву, особливо оборонну, промисловість, дати їй доступ до нових ринків збуту, отримати нові технології та організаційні ноу-хау). До речі, у 1999 році Польща запровадила нове, доволі жорстке офсетне законодавство. Наприклад, 100% штраф у випадку невиконання в повному обсязі виробником своїх зобов'язань порівняно з 10 % в інших країнах. Для того щоб повністю гармонізувати між собою вимоги стосовно переважно дуже масштабних контрактів, а також відшліфувати співпрацю різних відомств під час переговорів із потенційними іноземними партнерами тендерів, полякам знадобилося щонайменше два роки.

Нині Польща реалізовує амбітну програму модернізації своїх збройних сил на суму близько \$40 млрд. Вона передбачає заміну військового обладнання й техніки новітніми системами, зокрема ПВО, транспортними та ударними вертольотами й субмаринами. Програму запустив 2012 року тодішній президент Броніслав Коморовський, а завершитися вона має 2022-го. З одного боку, це створює серйозну потенційну конкуренцію для України, адже, реалізуючи свою програму, зокрема в безпрецедентного масштабу співпраці з провідними іноземними виробниками, Польща піде значно вперед у сенсі технічних розробок, потужностей і навчання персоналу для обслуговування нових систем. З другого — це можливість. Буквально в січні цього року були повідомлення про те, що Укроборонпром веде переговори про постачання українських комплектуючих для TP-91, основних бойових танків у Збройних силах Польщі, а також заявив про готовність співпрацювати з поляками в програмі модернізації винищувачів MiG-29. На форумі ж від представників польської сторони звучали запитання про те, коли будуть зміни в законодавстві, які врегулюють можливості спільного виробництва. Однак зацікавленість із їхнього боку є.

«Україні варто різко інтенсифікувати свою військово-промислову співпрацю з Польщею, — підсумовує представник однієї з найбільших військових корпорацій США. — Поляки довели, що є надійними партнерами. Якщо у вас, українців, вийде з ними, то вийде й із нами, американцями». ■

Кримська ідилія

Окупований півострів

Крим. Післязавтра

Юрій Макаров

Росія, 201... рік, виснажена санкціями, обвалом експорту та війнами на багатьох фронтах, на межі колапсу. Економічна криза запустила механізм чергового «параду суверенітетів»: суб'єкти Федерації заявляють про відмову коритися Кремлю, процес починається з республік Північного Кавказу, його підхоплює Татарстан, відтак про свої права заявляють окремі території від Далекосхідного округу до Калінінградської області. Унаслідок палацового перевороту новостарообраний президент Путін поступається місцем компромісній постаті, яка в обмін на фінансову допомогу погоджується поставити ядерні об'єкти під контроль міжнародних інституцій. Змучене негараздами населення забутої Богом і людьми провінції Крим готове повернутися до складу України, яка, своєю чергою, демонструє позитивну динаміку розвитку і потроху приєднується до європейських структур...

Цей (визнаю, дещо оптимістичний) чи інший сценарій відновлення територіальної цілісності нашої держави рано чи пізно актуалізує завдання реінтеграції півострова. І головне питання, яке постане на порядку денному перед Україною: що ми запропонуємо кримчанам?

У СТРАТЕГІЧНОМУ ВИМІРІ ВСЯ НАША БОРЬБА ЗА КРИМ ЗВОДИТЬСЯ ДО ТОГО, ЩОБИ НАВЕСТИ ЛАД У ВСІЙ УКРАЇНІ, НЕ БІЛЬШЕ Й НЕ МЕНШЕ

Не закиди щодо легковажності. Не образу за те, що вони спокусилися на міфічні російські зарплати й пенсії. До речі, поголовне голосування на «референдумі» за входження до «благословенної» РФ — забобон не лише російської пропаганди, а й побутової української свідомості. Так, напередодні агресії «ватність» мешканців півострова, згідно з дослідженнями, відчутно перевищувала середній рівень по нашій країні, але... Мій товариш разом із колегами-телевізійниками в день «волевиявлення» задокументував процедуру: вони тишком поставили навпроти дільниць автівки з відеореєстраторами й ретельно фіксували кількість відвідувачів таїнства. Висновок: у «референдумі», зокрема в Сімферополі й Севастополі, взяли участь у кільканадцять разів менше громадян, ніж офіційно оголосили маріонетки окупаційної влади.

Отже, на відміну від окупованих районів Донбасу, де все-таки певна частина люмпену заплямувала себе

підтримкою окупантів зі зброєю в руках, у Криму може йтися про відносно невинне колаборантство окремих громадян (звісно, відносно зради не буває, але все пізнається в порівнянні). Із практичного погляду це означатиме, по-перше, не такі великі проблеми для влади з лострацією місцевих кадрів, а по-друге, менше побоювань серед населення, що з ним зводитимуть поррахунки.

Що ми ще можемо гарантувати звичайним жителям Криму? Передусім безпеку. Ніякий гіпноз приєднання до надпютиги, котра залякує весь світ своїми «Искандерами», не компенсує безсилля маленького підданого імперії перед поліцейським, столоначальником чи бандитом в особі столоначальника. Правове «гуляй — не хочу», притаманне сучасній ерефівській владі, уже торкнулося багатьох кримчан: тут і відтискання ласих шматочків власності, і запровадження бюрократичного маразму, надмірного навіг за українськими маразматичними мірками, і репресії проти окремих сміливців, яких цей маразм не влаштує.

Отже, безпека, гарантії економічної та особистої свободи (хай і не всім дано її цінувати), правовий захист, сприятливий інвестиційний клімат — це те, чого так чи так чекає ціла Україна. Понад те, громадянське суспільство рано чи пізно доможеться цього від влади. Можливо, якби Крим і частина Донбасу, де концентрувалися патерналістські настрої, повноцінно залишались у складі держави, цього було б іще важче досягнути. Парадокс? Вважаймо, що населення тимчасово окупованих територій урешті-решт отримає ці бонуси задурно.

А ще Україна запропонує корінному населенню півострова той статус, на який воно заслуговує від самого початку нашої незалежності й особливо тепер, через солідарну підтримку Майдану та спротив окупації. Будьмо відверті, наша держава замало дбала про інтереси кримських татар, утім, як і решти простих громадян, віддавши всі повноваження в республіці на відкуп місцевим «елітам». Якщо за всі 25 років не відбулося ані реституції, ані відновлення інших прав киримли, доведеться спокотувати гріхи отих, як їх... попередників. Гадаю, було б справедливо проголосити не декоративну, а справжню кримськотатарську автономію, впровадити програму відродження й позитивної дискримінації на користь громади, чийми інтересами так довго нехтували. Кому не подобається — Росія (чи те, що від неї залишиться) поруч.

Отже, у стратегічному вимірі вся наша боротьба за Крим зводиться до того, щоби навести лад у всій Україні, не більше й не менше. Свобода, закон, справедливість... Так просто, так небагато! ■

Чи залишається Крим Україною?

Лесь Терен

Чи став Київ популярнішим і привабливішим для мешканців півострова за останні два роки

Поки Україна відзначає другу річницю другого Майдану, Крим готується вступити в третій рік життя під Росією. Я навмисно вживаю саме дихотомію «Україна—Крим», а не, наприклад, «Крим та решта України» чи «Крим та материкова Україна». Юридична належність півострова Українській державі для всього цивілізованого світу не підлягає сумніву. Але чи лишається досі він Україною не за буквою закону, а за своєю сутністю? Сумна річниця, викликаючи спогади та роздуми, мимоволі змушує вкотре ставити собі це запитання.

У багатьох сенсах Крим усе ще є заповідником тієї України, якою ми її знали роками. Переміни в житті, звісно, помітні та відчутні, але, за великим рахунком, стосуються здебільшого зовнішніх аспектів, як-от назви установ, вивіски банків, уніформи постових... Навіть зміна прапорів не стала великою новиною, бо російський триколон уже давно був тут звичним елементом міського ландшафту, майорів на численних установах Чорноморського флоту, готелях, автозаправках, над юрбами різних демонстрантів тощо. Більш глибокі ж порядки функціонування суспільства залишилися без фундаментальних змін. За владними столами в міських, районних, республіканських кабінетах стирчать давно знайомі обличчя, що протягом років казенно вітали нас із Днями незалежності України, вручали розмальовані синьожовтою символікою грамоти, настановляли про необхідність дотримання законодавства України тощо. Вони, як і ми, опинилися під чужою п'ятою несподівано для себе. Ще буквально напередодні російської окупації заявляли про підтримку «єдності України на чолі із законно обраним президентом». Але, на відміну від нас, спритно й підло підлаштувалися під ситуацію. Їхні побоювання, що рано чи пізно їх замінять свіжі кадри з Московії, навіть викликають співчуття, адже «свої» покидьки сприймаються як менше зло, ніж покидьки іноземні. Дуже показове в цьому сенсі переконання багатьох севастопольців у тому, що кримській автономії більше пощастило з керівництвом, ніж їхньому місту-герою, бо надто вже контрастує пихата хамська поведінка імпортованого з Росії градоначальника Меньяйла зі зрозумілим електорату «пролетарським» стилем правління Аксенова. Це підживлює їхнє негативне ставлення до «панасхавших» із-за проливу та навіть потенційно створює певний простір для вмілого й розумного втручання української контрпропаганди.

У КОЛОНІАЛЬНОМУ СТИЛІ

Хоч як дивно прозвучить, Росія, попри всі заяви, не дуже поспішає інтегрувати півострів до загальноросійського ритму державного життя. Лейтмотивом «дорожніх щоденників» чи не більшості політиків, журналістів і блогерів із РФ, що вештаються Кримом, є придивляння до екзотичних реалій життя кримчан

ЗОВРАЖЕННЯ АНДРЕЯ ТАРУСОВА

Неорадянська пропаганда. Календар на 2015 рік роботи російського художника Андрія Тарусова мав романтизувати відпочинок у Криму

(які для величезної маси росіян так і залишаються «хохлами»), порівняння цих реалій із російськими та здивування тим, що тут не діють звичні їм на батьківщині правила й порядки. Багато з них доходять невдоволеного висновку, котрий часто чути й від ревно-них місцевих прибічників найшвидшої інтеграції: «Крим досі не став Росією, все залишається так, як при «украх», а до Росії йому ще як до місяця рачки».

І то цілком правильне спостереження. Бо Крим—це не Росія. Крим—це російська колонія. Французька Гваделупа має однаковий юридичний статус із Савойєю та Вандеєю, але не є і не може стати ними.

Крим залишається регіоном із дуже специфічною політичною культурою, сформованою саме в умовах української вольниці, з укоріненим усвідомленням особливого статусу, особливих вимог і перманентної опозиційності центральній владі. Саме за ці звички й шмагають кримчан російські публіцисти, скаржачись на їхнє «нахлібництво», брак запопадливості, переконаність у тому, що Росія їм щось винна, небажання бути «як усі росіяни», а також за «вроджену схильність до зрадництва» (цікаво, що ця остання риса є ключовою складовою російських стереотипів про українців).

Окупаційна влада не гірше за нас пам'ятає, що насправді частка прибічників російського Криму, за всіма соціопитуваннями протягом двох десятиліть, ніколи не сягала вище ніж 40%, а проросійські рухи незмінно балансували на межі непроходження до місцевих рад. Куди тепер запропастилася ота решта 60%? Затаїлася та мовчить, плекаючи, певно, свою «генетичну схильність до зради».

Шанс ще раз проявити цю рису «регіонального менталітету» (тепер уже стосовно Росії) донедавна лише підсилювався невдачами кремлівської влади, економічною кризою та загальним розчаруванням, що півострів не лише не став блискучою «вітриною» російських успіхів, таким собі російським Гонконгом, а й не піднявся за життєвим комфортом хоча б до рівня самої РФ. Ідеалізована «наддержавка» з її розпіареними «модернізаціями» та «інноваціями» залишається для тих 40% її традиційних прибічників такою самою недосяжною мрією, як і за українських часів. Навіть від переконаних прихильників Кремля нечасто почуєш якісь позитивні аргументи про переваги російського володарювання. Їхня аргументація здебільшого негативна: «Аби не було того жаху, як в Україні». І знов Україна! Її реальні чи уявні проблеми досі слугують відправною точкою для оцінки ситуації в Криму. Якщо для росіян сакраментальне питання «што-там-у-хахлов?» є адиктивна розвагою на кшталт спостереження за гладіаторськими боями, то для Криму це головний камертон для вимірювання рівня свого щастя.

ПРОТИ КОГО БЛОКАДА

Неоднозначність кримської ситуації вимагала б від української влади щонайменше проаналізувати, яким чином ці суперечності між очікуваним і набути можна використати в державних інтересах України. Бо Росія, хоч як дивно, з якихось власних міркувань (можливо, не бажаючи надто вкладатися в непевне надбання, котре завтра, хтосьна, може вислизнути з рук) під приводом «перехідного періоду» утримує Крим на певній відстані від себе. Повна інтеграція, за загальноросійськими стандартами, мала б означати цілковиту заміну відданими москвичами та сибіряками ненадійних місцевих кадрів, встановлення найжорсткішого контролю Москви за фінансовими потоками, запровадження славетної російської «вертикалі влади» тощо. Але цього чомусь не сталося, і доля Криму, як і раніше, перебуває в руках українського призову пострадянської мафії, чий суперечності з російськими федеральними органами час від часу навіть прориваються назовні. Росія, здається, не дуже цікавиться власне Кримом, приділяючи більше уваги розгортанню тут військового угруповання, ніби на безлюдному атолі.

Зв'язки півострова з Україною надавали безліч можливостей опосередковано впливати на ситуацію в ньому. До півострова залишалося стільки «доріжок», що їх варто було не лише зберігати, а й розширювати на той випадок, якщо ними колись доведеться повертатися до Криму. І саме цього зроблено не було.

Я не заглиблюватимуся в складну та неприємну тему ганебної капітуляції України в Криму 2014 року. Що сталося, те сталося, покарання винних у цьому є справою майбутнього, а зараз конструктивнішим було б замислитися над способами повернення території. Рецептів тут не бракує. Від наївного мрійництва в душі «Україна стане заможною та успішною, увійде до Євросоюзу, і тоді Крим захоче бути з нами», здається, відмовився вже й сам президент, котрий колись спроста озвучив цю благоглупість, давно заперечену багаторічним досвідом сусідства Північної та Південної Кореї, Куби й США, Білорусі та Польщі, Петербурга й Гельсінкі та навіть настроями росіян, котрим досвід частих подорожей до ЄС анітрохи не заважає нехтувати «євроцивілізацією» та ненавидіти її. Ніхто з тих, хто бачить далі власного ганку, не покладає надій на омріяний фейсбучною юрбою «розпад Росії»: по-перше, наші власні ризики в цьому сенсі ще гірші, а по-друге, бережи, Боже, світ від вибуху монстра, нашпигованого ядерною, хімічною й бактеріологічною зброєю. Світ не дозволить такого розпаду й цілком матиме рацію. Про військовий шлях соромно й згадувати, тож не згадуватимемо. Вочевидь, стан речей у світі не залишає інших дієвих інструментів, крім важеля міжнародної юриспруденції. Безсумнівно, саме

КРИМ — ЦЕ НЕ РОСІЯ. КРИМ — ЦЕ РОСІЙСЬКА КОЛОНІЯ. ФРАНЦУЗЬКА ГВАДЕЛУПА МАЄ ОДНАКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ІЗ САВОЙЄЮ ТА ВАНДЕЄЮ, АЛЕ НЕ Є І НЕ МОЖЕ СТАТИ НИМИ

його задіяння й передбачає Державна стратегія реінтеграції Криму, яка на сьогодні засекречена. Цікаво, чи враховує та стратегія неприємний для України, але така наявний і вже кілька разів тихо озвучений у міжнародних кулуарах тренд під заголовком «міжнародно визнаний повторний референдум у Криму під контролем міжнародної спільноти»? Може, саме тому й засекречена, що такі враховує? Ні, навряд чи... Інакше країна потроху готувалася б до конкуренції ідей щодо майбутнього Криму, а не вдавалася б до кроків, котрі за своєю неадекватністю не мають рівних від часів зловісної капітуляції.

Маю на увазі насамперед недавно «блокаду» півострова: спочатку «продуктову», а потім й «енергетичну». Подія втішила багатьох в Україні: нарешті ми їм всипали! Кому ж саме? Окупаційна адміністрація та вояччина, маючи щедрі першочергове забезпечення з російського материка, від самого початку не залежали ні від тульчинського масла, ні від мелітопольських ковбас. Залежали від цього лише дрібні комерсанти та «пересічні», для котрих купівля українського давала змогу хоч трохи економити покраяні кризою сімейні бюджети. Заміна шосткинського сиру на ставропольський стала трагедією хіба що для гурманів. Решта жувала ставропольське й не скаржилася, тим паче що російська логістика благополучно

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНІТЬСЯ НА ЦЬОЙ СЛУЖБИ

налагодилася ще до початку курортного сезону й весняні фото пустих полиць у кримських крамницях уже давно відійшли в минуле. Тож удар не поціливі. Але в пам'яті харчова блокада закарбувалася міцно.

Олігархи, проти яких нібито була націлена акція, і далі легально та взаємовигідно торгують із Росією. Не через кримську ділянку кордону, через харківську. У Криму й тепер є українські харчі. Вони потрапляють сюди через Москву чи Краснодар на, так би мовити, «загальноросійських» засадах. Річ, звісно, не в жирах і вуглеводах, а в національних інтересах та кроках до їх досягнення. Чий національний інтересам відповідає остаточна інтеграція Криму до російського економічного простору?

Коли терористичний акт (а саме так кваліфікує підрив чонгарських електроопор не лише російський телевізор, а й чинне українське законодавство) перервав потік електричного струму до Криму, в поліцейських окологках та військових частинах світло сяяло, як і раніше. Не читав жодного некролога окупантському вояку чи поліцаю, що розтрощив би собі лоба, спиткнувшись у темряві. Чув, проте, безліч історій про вимкнене медичне обладнання в міських лікарнях, про пограбовані в темряві оселі, про родини, що мерзли та не мали на чому готувати в негазифікованих будинках. Зокрема, про родини патріотів України, не всі з яких були здатні зловтішатися з того, що сусіди іншої «політичної орієнтації» теж мерзнуть (певно, саме тому вони свого часу й не «змінити орієнтації», бо мали в собі забагато людського).

До «електричної епопеї» Москві бракувало прикладів справжніх «добрих справ», крім міфічного захисту кримчан від уявних «правосеків» півтора року тому. Відтоді рівень життя падав, надії руйнувалися, люди розчарувалися... Але тут із неба впав легкий шанс проявити турботу про підданих, і Москва скористалася ним блискуче. Я не знаю, чого це коштувало росіянам, але енергетичну кризу в житловому секторі було подолано оперативним та ефективно. Путін особисто заявився на Керченській протоці, особисто дав команду прокласти «енергетичний міст»... І світло загорілося та, поблимавши ще з тиждень-другий, світить досі. Перекреслити враження від путінського електричного чудодійства, наочне свідчення якого щовечора нагадує про себе в кожній хаті, мов ота «лампочка Їльча», тепер можна хіба що чудом помноження хлібів.

Знову ж таки чий національний інтересам відповідало забезпечити Путіну цей захмарний і стійкий стрибок рейтингу, водночас позбавивши Україну останнього важеля впливу на ситуацію в Криму? Якщо раніше кримським «ватникам» доводилося добряче почухати потилицю, шукаючи відповідь на запитання, що поганого особисто їм зробила Україна, то невдала спроба влаштувати в Криму проти зими гуманітарну катастрофу дала на це запитання очевидну й недовзначну відповідь. Так був спалений останній міст.

Як відомо, «блокада» завершилася прийняттям постанови Кабміну, що забороняє українським громадянам вивозити з материка в Крим провіант, не передбачений вичерпним списком із 21 виду «соціально значущих продуктів». Цікаво, що це дріб'язкове й принизливе обмеження не поширюється на росіян, які прямують до Росії через Харків. Теоретично Путін і Шойгу можуть завітати до Києва й повернутися поїздом через Білгород із торбою, куди покладуть житній хліб, пакунок молока жирністю 3,2%, пачку перловки,

по дві пляшки української горілки на піку, по яблчку та ще й по рошенівській ірисці на закуску. Якщо я спробую привезти таку саму торбу додому з Херсона, у мене її конфіскують митники, бо всі названі вище продукти до жебрацького списку не входять. Трагікомічні сценки на цей сюжет трапляються на кордоні щодня.

Це не пояснити «війною» з країною-агресором, бо то не війна, коли ні на мить не припиняються ні культурні обміни, ні торгівля, ні вільний рух поїздів і фур в обидва напрямки через харківську ділянку кордону. Той жвавий рух цілком заперечує будь-які аналогії як із 1941–1944 роками, так і з грузинсько-абхазьким кордоном. «Блокада» була не епізодом «гібридної війни», а піар-кампанією кількох кримських політиків. Через їхню неспроможність мислити всеукраїнськими масштабами вона вдарила не по терористах, а по заручниках і завдала непоправної шкоди національним інтересам України.

КРИМСЬКОТАТАРСЬКИЙ ЧИННИК

Від акції відносно виграла лише одна сторона: кримськотатарський Меджліс, який виступив ініціатором «блокади» й став за її час таким відомим та популярним, що на цій хвилі піднесення навколо нього вже навіть почало створюватися збройне формування з ісламістським духом. (Це, до речі, протиприродний альянс, бо в Криму Меджліс завжди тримався осторонь різних «свідків Халіфату», а ті, своєю чергою, цуралися ідей кримськотатарського націоналізму, ідентифікуючи себе насамперед як частину світової громади мусульман.) Але цього відносного успіху Меджліс досяг виключно на київській арені. На кримському ж

**КРИМ УКРАЇНІ ПОТРІБНИЙ БІЛЬШЕ, НІЖ НАВПАКИ.
БО ВІН БЕЗ УКРАЇНИ ЯКОСЬ ВИЖИВАЄ.
АЛЕ УКРАЇНА МАЄ АМБІТНІШУ МЕТУ:
НЕ «ЯКОСЬ ВИЖИВАТИ», А ЖИТИ ПІДНО ТА ГОРДО**

боці ті події коштували йому невинувданого дорого. По-перше, негазифіковані поселення репатріантів є найуразливішими перед зимними знеструмленнями, тому «отців нації» зрозуміли, м'яко кажучи, не всі співвітчизники й авторитет органу національного самоврядування став стрімко падати. По-друге, «блокада» викоринила клас кримськотатарських дрібних торгівців і перевізників, чий човникові послуги між Кримом та Херсонщиною забезпечували заробіток багатьом із їхніх громад. І, по-третє, блокадну кампанію радо використала окупаційна влада для остаточної юридичної заборони тих залишків структури Меджлісу, що ще перебували на півострові.

Меджліс кримськотатарського народу традиційно був прогресивною організацією, що завжди підтримувала демократичні сили України. Зрозуміло, що для малого репресованого народу життєво важливо забезпечити гарантії відновлення своїх прав. Шлях до цього Меджліс слушно вбачав не в непевних альянсах із владою, а в установленні в країні демократичного ладу, коли такі гарантії надаватимуться не особистим благоволінням президентів, а самою структурою державного устрою. Російська окупація заскочила Меджліс, як і всіх нас, зненацька. Глухі погрози етнічних чисток «татар і бендер» змуси-

ЗОБРАЖЕННЯ АНДРЕЯ ТАРУСОВА

Кримінальний колорит. Кримські шахраї як символ «комфортного» відпочинку

ли кримськотатарських лідерів проявити, ввічливо висловлюючись, «зваженість» і «гнучкість» перед новими хазяями Криму. Джемільєв, обережно добираючи фрази, бесідував по телефону з Путіним. Чубаров торгувався за національні квоти в окупантському парламенті Криму. А нинішній «ультрапатріот» України Іслямов із тим самим несамовитим завзяттям будував «російський Крим» на посаді заступника Аксенова. І це теж можна зрозуміти, бо якщо йдеться про врятування цілого народу, то межі допустимих компромісів можуть значно розширюватися. Гаслом часу став крилатий вислів Іслямова: «Целый народ не может быть диссидентом!».

Загадкою століття є колосальний ляп російських унтер-пришибеевих у визначенні російської політики щодо Меджлісу. Чи то було результатом незграбності та невігластва російської державної машини, чи відповідальні «востоковеди в штатском» читали лише методичку з приборкання туземців Кавказу й автоматично перенесли її рецепти в кримські умови, але до авторитетної організації національного самоврядування, що готова була співпрацювати з російською владою, поставилися як до купки шахраїв. Прописаним у Києві Джемільєву та Чубарову заборонили в'їзд до Криму, москвича Іслямова прибрали з посади... Російські йолопи власноруч створили зі своїх безп'яти-хвилин-союзників потужний клуб непримиренних «дисидентів» у Києві, змущених відкинути вагання й остаточно пристати на бік України. Саме цей клуб тепер здебільшого й визначає українську візію майбутнього Криму.

Уряду України варто було б повчитися в кримськотатарського «народного уряду» наполегливості та

«гнучкості» в досягненні своїх програмних цілей, головною з яких є створення на півострові кримськотатарської національної автономії у складі України. Голова Меджлісу детально знає, як 250 тис. кримських татар мусять жити після гіпотетичного звільнення півострова з-під окупації. Біда в тому, що прем'єр-міністр, на відміну від нього, не має такого самого чіткого уявлення, що робити з двомільйонною рештою кримського населення. Бо ширших візій майбутнього Криму, ніж кримськотатарський проект (котрий гідний, аби його враховували, але ще не є остаточним вирішенням кримської проблеми), Україна досі не висунула. Авжеж, легше заспокоїти себе, ніби кримськотатарська мрія про національну державність дає відповіді на всі запитання, що вона, беззаперечно, влаштує 85-відсоткову російську чи зросійщену більшість звільнених з-під окупації кримчан... Заспокоїтися й піти собі гратися в бісер «віртуального правосуддя» з Прокуратурою АРК на вул. Різницькій (Київ), а ще цікавіше — у «віртуальну декомунізацію» Криму. Дрібний, але промовистий приклад космічної віддаленості цих гравців від кримських реалій демонструє проект профільного комітету Верховної Ради щодо запланованих декомунізаційних перейменувань в АРК. Поряд із цілком слухним поверненням вікових історичних назв, віднятих у кримських селищ Сталіним, місту Красноперекопськ із його 90% слов'янського населення, заснованому в 1930-х роках під цим самим іменем, присвоєно штучна назва Яни-Капи («Нові Ворота»). Її проблема зовсім не в алітераціях із фольклором про дрібну рогату худобу (окупантська преса вже вдосталь поглузувала з цього), а в тому, що вона не народжена історією чи хоча б місцевою кримськотатарською громадою, а штучно видумана в затишку київських кабінетів. Якщо оця віртуальна шароварщина псевдокримськотатарського стилю є найпершим і найголовнішим, що Київ вважає за доцільне зараз пообіцяти звільненому Криму, то висновок із того лише один: повернути півострів уже насправді ніхто не сподівається. Бо, повертаючи його, доведеться мати справу насамперед не з шановною меншістю аборигенів, а з оцими двома мільйонами, що зараз вивіщують на балконах російські прапори. Чим їх повертати на свій бік, якщо силовий варіант завідомо неможливий? Яку «пропозицію, від котрої не можна відмовитися», надати їм?

Думаймо, панове, над цим. Це в наших інтересах. Ступінь потреби України в Криму та Криму в Україні різний. І, хоч як дивно, Крим Україні потрібний більше, ніж навпаки. Бо він без України якось виживає. Але Україна має амбітнішу мету: не «якось вижити», а жити гідно та гордо. Це неможливо без відновлення конституційної цілісності держави.

Крим у багатьох сенсах усе ще залишається справжніською Україною. В Україні, зрештою, народилася та виросла абсолютна більшість його мешканців. Звісно, він не та Україна, якою ми бачимо її в натхнених мріях про майбутнє, а радше уламок кривого дзеркала, у котрому, втім, відображається обличчя саме України, хоч би яким воно було. У Криму крім таємних і явних патріотів живе ще сила людей, для яких стало відкриттям, що у світі є ще більш потворні та хижі обличчя, ніж оті корумповані мармизи, які роками представляли тут Україну. Час скористатися цим ще є, але так не триватиме безкінечно.

Думаймо, панове. ■

Зручний формат

Ігор Лосєв

У якому статусі півострів має повернутися до складу України

Незважаючи на те що Крим наразі лишається окупованим, в українському політикумі й експертному середовищі жваво обговорюється його повоєнний устрій. Чи має Крим у складі України бути Кримською областю (цей статус зберігався за ним у РРФСР від 1944 до 1954 року, в УРСР — від 1954-го до 1991-го), Кримськотатарською автономною республікою чи Автономною республікою Крим, як це було з 1991-го до 2014-го?

Пропонуються інші варіанти, зокрема тирольський. Під час ознайомчої поїздки голови Меджлісу Рефата Чубарова до італійської провінції Тироль його внутрішній адміністративний устрій справив глибоке враження на кримськотатарського лідера. Тироль — регіон компактного проживання німецькомовного населення на півночі Італії. Тривалий час він належав до Австрійської імперії, однак потім довелося визнати юрисдикцію Італії. Ця провінція багатьма обставинами свого етнокультурного та історичного буття нагадує як Судетську область Чехії, так і Крим. Але, на відміну від останніх, у Тиролі не було й немає бодай скількись потужного антиіталійського руху, позаяк Гітлер, вважаючи Італію Муссоліні своєю союзницею, не підтримував антиіталійських організацій на її території.

Зрозуміло, що нинішня Австрія також не сприяє сепаратистським тенденціям на землях південного сусіда. Чимало етнокультурних і мовних суперечностей у Тиролі вирішили, послідовно підтримуючи баланс у цій делікатній царині. Зокрема, будь-який чиновник у згаданій провінції Італії повинен володіти і державною італійською мовою, і місцевою німецькою, а в районах проживання реліктових альпійських етносів ще й відповідною етнічною. Незнання бодай однієї з них унеможливило перебування на державній службі. Функціонування мов там відстежується з аптекарською точністю. Тоді як двомовність (офіційна) у Радянському Союзі й тримовність (офіційна) в Криму у складі України в 1991–2014 роках із залізною послідовністю перетворювалися на абсолютне панування російської. Дуже ретельно в Тиролі дотримуються етнічного представництва в органах влади, щоб жоден етнос не почувався упослідженим.

Коли більшовики в 1920-му остаточно закріпили своє панування в Криму, у рекламно-політичних цілях пропаганди «ідеального вирішення національного питання» завдяки світовій революції створили «Кримську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку». Формально там ніде не йшлося про кримських татар, але фактично до 30% усіх керівних посад передавалося в руки представників цього народу, бо наявність його в Криму була єдиною підставою для автономізації регіону, підставою

Коли Тироль був Кримом. На початку 1960-х тирольські активісти, що прагнули повернення регіону до Австрії, масово підривали ЛЕП

національною, історичною, мовною та культурною. Після депортації татар у 1944 році автономію було скасовано. Абсолютно логічно. Є татари — є автономія, немає татар — немає автономії, бо більше її там нікому надавати, якщо, ясна річ, не грати в політичні ігри. Однак у 1991-му зусиллями Москви та кримської партійної номенклатури створили (а не відновили!) де-факто російську національно-територіальну автономію, відому як АРК (Автономна Республіка Крим). Звісно, для кримських татар і не лише для них це був крок назад порівняно з Кримською АРСР, хоча й тоді досягнення в царині національної справедливості були вельми обмеженими. Російськість політично-адміністративного «новороба» проявлялась у всьому. Наприклад, в освіті, де панувала тотальна російськомовність. В АРК функціонувало понад 600 російських шкіл і лише кілька кримськотатарських та українських. І це при тому, що неросіяни в Криму становили понад 40% населення, податки сплачували всі, а витрачалися вони переважно на потреби лише однієї етнічної групи. Така сама ситуація склалася в культурі та інформаційній сфері. Кадрова політика на всіх рівнях демонструвала недоброзичливість до корінного

народу. Між іншим, до 1917-го, а почасти й до 1944-го кримськотатарська мова була на півострові лінгва франка, тобто мовою міжнародного спілкування, й успішно цю функцію виконувала. Тирольська модель справляє враження оптимальної для Криму, тим більше, як заявляють деякі кримськотатарські діячі, зокрема Ескандер Барієв, головне не назвати нову автономію кримськотатарською, а щоб вона реально задовольняла національні потреби кримськотатарського народу. Себто тут дбають не про «шашечки» на авто, а про те, щоб їхати...

Але Крим — це не Тироль, тут є потужний російський шовінізм (як побутовий, так і ідеологічний), месіянські уявлення про свою особливу вирішальну роль та переважне право. Тут є, зокрема в середовищі нібито українських громадських організацій (а нині й на материковій Україні), рішучі прихильники збереження АРК і супротивники кримськотатарської автономії, які вперто не хочуть помічати суто російського етнічного характеру АРК.

Наприклад, виступаючи на ТРК «Чорноморська», лідер громадської організації «Кримська діаспора», переселенець на материк Анатолій Засоба однозначно заперечив можливість створення кримськотатарської національно-територіальної автономії в Криму. Він увічливо запропонував офіційному Києву взагалі не втручатися в кримські справи, мовляв, ми самі там усе вирішимо й домовимося з усіма тамтешніми етнічними групами. Сказали б, «порешаєм вопреси»... Власне, це саме те, що 22 роки відбувалося в Криму, коли Київ віддав усе місцевій номенклатурі, а сам не втручався. Результат не забарився, і в 2014-му ми всі його побачили. Питання Криму є питанням всеукраїнським, його не можна віддавати на відкуп і сваволю окремим півострівним активістам. Там, де йдеться про фундаментальні стратегічні питання, не місце «договорнякам». До чого це призводить, ми вже знаємо на прикладі «мінської пастки», домовленостей з окремими олігархами та людьми з оточення Януковича. Якщо ж пан Засоба хоче все в Криму вирішувати без Києва, то, може, він здатен без України вирішити й проблему деокупації?

Хай там як, а без національного самовизначення кримських татар кримський вузол на багато років залишається нерозв'язаним. Справді, чому буряти, башкири, якути можуть мати свої автономії в Росії, а кримські татари на своїй історичній батьківщині — ні? Чи є вагомі підстави заперечувати таке природне право?

Безумовно, тут може виникнути питання: а хто має вирішувати долю Криму, враховуючи докорінні насильницькі зміни етнодемографічного складу населення регіону в 1944 році? Хоча вони відбувалися ще з 1783-го, коли почалися перші вигнання кримських татар, греків і вірмен. Наприклад, у країнах Балтії 1991-го правом визначення національної долі Литви, Латвії та Естонії наділили всіх (різних національностей) громадян, які проживали в цих державах до радянської окупації 1940 року, а також їхніх нащадків. Водночас такого права позбавили тих, хто об'єктивно змінював своєю присутністю результати етнічних чисток і депортацій. У протилежному випадку, здійснивши окупацію іншої держави чи її частини й відправивши туди необхідну кількість «свого» етнічного

населення, можна назавжди «утилізувати» та «легітимізувати» цей міжнародний злочин...

Будь-які зміни в статусі Криму мають прийматися лише на всеукраїнському референдумі після окремого кримськотатарського референдуму й з урахуванням його результатів, а також інтересів усіх жителів півострова. Кримськотатарський національний референдум має стати формою самовизначення корінного народу Криму.

Але спочатку без будь-яких референдумів кримську територію повинні повернути законному власникові — Україні, як Судетську область без будь-яких опитувань повернули в 1945 році Чехословаччині. Звісно, на кримськотатарському референдумі не можуть бути порушені питання, заборонені Конституцією України: про державну незалежність Криму (між іншим, перш ніж інкорпорувати, анексувати півострів, Росія на короткий час оголосила його «незалежним»), про перехід півострова до складу інших держав. Але якщо навіть подумати про це суто теоретично, та ж таки громадянська блокада на Перекопі показала, наскільки Крим є економічно вразливим і залежним від материкової України. Добровільне (?) входження його до Російської Федерації означатиме для кримськотатарського народу національний суїцид, а до Турецької Республіки — швидку асиміляцію та безслідне розчинення в близькому за мовою, походженням та культурою величезному багатомільйонному турецькому народі. Чи є кримськотатарська автономія в Турецькій Республіці? Вона там неможлива. У Туреччині не сприймають автономій, там навіть іракських курдів називали «гірськими турками». Турки — великий «старший брат» кримських татар, надто великий...

БЕЗ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ КРИМСЬКИХ ТАТАР КРИМСЬКИЙ ВУЗОЛ НА БАГАТО РОКІВ ЗАЛИШАЄТЬСЯ НЕРОЗВ'ЯЗАНИМ

У цьому сенсі найприйнятнішим для етнозбереження кримських татар як окремого суверенного народу є саме перебування у складі Української держави на автономних засадах, тим більше що після подій 2014 року ставлення до кримців в українському суспільстві характеризується високою компліментарністю.

Близькою до тирольського варіанта є ідея реформатування АРК зі створенням верхньої палати представницького органу кримської автономії, що поділялася б на три етнічні фракції: кримськотатарську, українську та російську з правом вето кожної з них. До нижньої палати обирали б так, як і сьогодні, й найчисленніша етноп група мала б там більшість. Але верхня палата (з рівним етнічним представництвом) пом'якшувала б конфлікти, переводячи їх у площину роботи узгоджувальних комісій. У будь-якому разі всі ці проблеми треба обговорювати вже зараз, щоб потім не довелося діяти в режимі цейтноту, який гарантує чимало помилок. ■

«Женевський формат»: перспектива чи ілюзія?

Алла Лазарева, Париж

Українська дипломатія намагається відродити так званий женевський концепт переговорів щодо повернення Криму, сподіваючись залучити до перемовин Сполучені Штати, ЄС, Туреччину й, можливо, Грузію

Крим повертається. Поки що не до складу України, а лише — помалу — до тематики міжнародних переговорів та публікацій західної преси. Маленьким поштовхом два тижні тому стала резолюція Європарламенту про порушення прав людини на півострові. У документі згадано про можливість відновлення переговорів щодо деокупації Криму із залученням Сполучених Штатів та ЄС, себто в «женевському форматі», що був застосований у квітні 2014 року. Його вдалося використати лише раз, оскільки Кремль зумів витіснити з переговорного майданчика Євросоюз та США, погодившись натомість на «нормандський формат», за участю виключно Франції, Німеччини, України та Росії. Саме ці чотири країни ухвалили пізніше контрверсійні мінські угоди, які фактично саботує Москва.

«Короткі переговори 13 лютого в Мюнхені на рівні керівників дипломатичних відомств Франції, Німеччини, України та Росії зайшли в глухий кут, — повідомили *Тижню* джерела з французького МЗС. — Москва зрозуміла, що суворіших санкцій на неї не накладуть, а тих, що є, найближчим часом не скасують, і не рушить із місця. Тиск на Київ також має свою межу». У цієї схеми незначний потенціал, але за неї тримаються, бо звикли. Адже будь-які переговори прийняття вважати кращими за цілковиту мовчанку. Бо навіть непереконлива видимість дії так-сяк приховує погану гру.

Мінські угоди прописані стараннями Кремля в такий спосіб, що слово «Крим» у них узагалі не згадано. Це і спричинило пошуки нових дипломатичних шляхів: Київ намагається задіяти новий концепт переговорів з іншим складом учасників, що зосередяться виключно на питаннях Криму. Паралельно проробляється альтернативна можливість: поширити визначення «окуповані території», про які йдеться в мінських домовленостях, також на Крим, бо саме анексія півострова стала свого часу причиною західних санкцій проти Москви.

«Відверто кажучи, я не дуже вірю в окремих переговорний формат із кримського питання, — сказав у розмові з *Тижнем* колишній генеральний консул України в Стамбулі, керівник неурядової організації «Майдан закордонних справ» Богдан Яременко. — Основною проблемою для будь-якого формату, створеного для обговорення окупації Криму, буде залучення до нього Росії. Вона не має мотивів це робити. Без неї таке об'єднання стає своєрідним клубом

(якщо хочете, гуртком за інтересами) з невеликою практичною цінністю. Тому, очевидно, «відкривати проблему Криму» варто пробувати в наявних переговорних форматах з одночасними спробами модифікувати їх, скоригувати порядок денний. Починати потрібно «здалеку», наголошуючи на окремих дрібніших проблемах, що пов'язані з окупацією, як-от захист прав людини (або навіть менші складові цього питання)».

Об'єктивно Росія сьогодні не настільки виснажена санкціями та низькими цінами на нафту, щоб обговорювати можливість свого виходу з Криму. Мовою міжнародного права іншого способу позбутися санкцій для Москви не прописано. Але коли Росія керувалася правовими критеріями? Захід натомість не бажає вдаватися до методу силового диктату, яким послуговується Кремль. Отже, лютева резолюція Європарламенту — це такий собі компроміс, дія без дії, квиток до чарівного сну, де й вовки ситі, й вівці цілі. В уявному, ідеальному світі мрій з адекватною Росією можна і відродити «женевський формат», і створити ще ширший, за участю Литви, Латвії, Польщі, що відповідало б інтересам не тільки України, а й цілої Європи... Але що робити у світі реальному, де Москва нікого не слухає і чути не хоче?

Частина українських дипломатів, поміж яких колишній міністр закордонних справ Володимир Огризко, вважають: кожна нагода добра, щоб нагадати про Крим, ввести його в переговорне поле. Чому б і не в дискусіях про формат «Женева плюс»? Рефат Чубаров, один із лідерів кримських татар, стверджує, що тему півострова треба поступово залучати у формат переговорів щодо виконання мінських угод, наступний раунд яких може відбутися з березня. Близьких позицій дотримується Богдан Яременко: «Мінські угоди (котрих немає як одного тексту і в котрих навіть наявні питання прописували в різний час по-різному) — це результат роботи певних переговорних форматів. Отже, ці самі формати можуть або вносити зміни до тих домовленостей, які є, або досягнути нових. Тому нас не повинен зупиняти той факт, що згадки про Крим у документах не існує. Мінські угоди всі тимчасово окуповані території України визначають лише як «окремі райони Донецької та Луганської областей». Звичайно, під це формулювання Крим аж ніяк не підведеш. У розширеному переговорному форматі, безперечно, потрібні США та ЄС. Сумніваюся, що Німеч-

Від перестановки форматів... У квітні 2014 року на консультаціях у Женеві представники України, США, ЄС і Росії домовилися про необхідність деескалації, складення зброї бойовиками, яких підтримувала РФ, та діалогу. Що було потім, відомо

чина та Франція допустять до участі в перемовинах інші країни Євросоюзу індивідуально. Тому присутність наших найближчих симпатиків — Литви, Латвії, Польщі та Румунії — слід забезпечити саме через участь ЄС. Знадобиться чітка координація між нами й цими державами, щоб досягти повної синергії».

Колишній голова Меджлісу Мустафа Джемільєв в одному з недавніх інтерв'ю виступив за те, щоб залучити до переговорів про майбутнє Криму Туреччину й, імовірно, Грузію в контексті безпеки та розвитку Чорноморського регіону. Попри високий авторитет політика, задум бачиться контрверсійним через брак структурованих відносин між Анкарою та Києвом. «Пояснити, чому в переговорному форматі має фігурувати Туреччина, буде неймовірно складно й Росії, і ЄС, — вважає Богдан Яременко. — Якщо ми намагатимемося затягувати на переговори всі країни, які видаються нам дружніми (далі поговоримо, наскільки насправді Туреччина є такою), то Росія, наприклад, може висунути зустрічні вимоги й запропонувати до участі в них якусь державу-сателіт. Ось, до речі, хто-небудь чув розмови у Туреччині: а залучимо Україну до переговорів стосовно Сирії. Туреччина переживає загострення у відносинах із РФ. Але не приєдналася до санкцій ЄС проти неї. І не ввела жодних двосторонніх санкцій чи обмежень проти Росії з огляду на окупацію Криму та війну на Сході України. Анкара відверто заявляє, що єдиною перешкодою для нормалізації діалогу з Москвою є сама Москва. Схоже, турецькі інтереси не настільки відповідають українським, як нам це видається. Через те я не поспішав би оголошувати Туреччину союзником. Так, ситуативно ми зблизилися на ґрунті спільної неприязні й ворогування з РФ. Але для нас ця позиція безкомпромісна, довгострокова і стратегічна. Чи так це для Анкари? Навряд. Окрім того, наскільки мені відомо, Туреччина (яка має дипломатію, незрівнянно сильнішу

за нашу) зайнята прямо протилежним: намагається втягнути нас у війну в Сирії. Тобто нами можуть скористатися ще до того, як ми дістанемо будь-який зиск від присутності Туреччини на переговорах щодо Криму. Кримським татарам здається, що саме вони визначають лінію поведінки турків стосовно півострова. Із Туреччиною Україна спочатку має вибудувати відносини. На сьогодні вони абсолютно безсистемні. Ми не знаємо, чого хочемо від Анкари, тоді як вона добре знає, чого хоче (власне, від Києва їй нічого особливого не треба взагалі). Україна ніколи не пробувала інтегрувати контакти кримських татар із Туреччиною в межах зовнішньої політики. А нині настав час. Зрештою, тепер немає ніякого окремого питання кримських татар. Є проблема окупації. І самі вони із цим не впораються».

Зрештою, як реалістичною метою, так і успіхом переговорів стосовно «Женеви плюс» можна було б вважати залучення до процесу США. Це доволі складно не лише через спротив Москви, а й із тієї причини, що Барак Обама, по суті, не має чіткої зовнішньої політики на європейському Сході. Та й загалом на континенті. «У нас про «Європу плюс» ніхто не пише й не говорить», — розповіли *Тижню* джерела у Вашингтоні в той самий день, коли українська преса тільки й повідомляла, що про відповідну резолюцію Європарламенту. Нічого не змінилося за наступні півтора тижня. Немає просування: жодних дат, жодних міст, де міг би працювати майданчик переговорів, жодної дорожньої карти тощо.

«Я скептик щодо «Женеви плюс», у неї не існує серйозних перспектив, — заявив *Тижню* колишній речник українського посольства у США Василь Зоря. — Невдала копія двох попередніх форматів, теж не дуже вдалих. Це схоже на бюрократичну імітацію дипломатичних зусиль стосовно Криму, про всяк випадок, на майбутнє, якщо для кримської проблеми виникнуть нові імпульси. Насправді, ще рік їх точно не буде. Майданчик працюватиме мляво, без перспектив і поволі зійде нанівець в очікуванні, що вдасться затягти туди Путіна. А для цього зараз точно немає передумов, бо ж останній вважає, що Крим у найкращому разі лежить у площині двосторонніх відносин з Україною, без будь-яких свідків. В українських державних пріоритетах Крим стоїть на четвертому місці після нестабільності, війни й економічної кризи... Отож ідея посла України в ЄС Костянтина Єлісеєва надто схожа на окупаційну під гаслом «треба створити спеціальний формат, аби не дорікали, що ми нічого не робимо». Захід заплющує очі на відсутність перспектив, бо на нього це не покладає жодної нової відповідальності...»

Пасивні Штати, затята Росія, Євросоюз, який не має спільної зовнішньої політики, та Україна, надто зайнята чим завгодно іншим, тільки не Кримом... Не дуже перспективний контекст для успіху нового переговорного формату. Схоже, участь Джамали в «Євробаченні» дає більше перспектив достукатися до європейських сердець, ніж щодавні ініціативи, виголошені міністром Клімкіним. А втім, жодна згадка про анексію та незаконну окупацію Криму не є зайвою. Нехай краплям іще довго точити камінь. Кількість колективних зусиль невідворотно перейде в якість, якщо старання будуть злагоджені. ■

Циклічність анексій

Віталій Рибак

Як намагалися привласнити Фолкленди й Кіпр

Залізна відсіч. Маргарет Тетчер наочно показала, як потрібно реагувати на анексію

Захоплення Криму «зеленими чоловічками» спричинило найбільший геополітичний скандал ХХІ століття. Утім, це аж ніяк не унікальний випадок. І якщо в одних ситуаціях загарбники діставали різку відсіч, то в інших вони контролюють анексовані території донині.

КІПР: ГРЕЦЬКИЙ ЧИ ТУРЕЦЬКИЙ?

Міжгетнічні протистояння між греками й турками на острові почалися ще в 1960-х роках. Ситуація була доволі напружена, однак Туреччина не втручалася до певного моменту — до силової відставки першого президента Республіки Кіпр, архієпископа Макаріоса III.

Переворот учинили радикали на чолі з Нікосом Сампсонем, які виступали за об'єднання з Грецією. Їх підтримувала хунта «чорних полковників» в Афінах. Хоча нове керівництво країни й проголосило лояльність до місцевих турків, Анкара не заборилась із введенням військ для захисту «тих, хто розмовляє турецькою».

Упродовж одного кривавого місяця війни (20 липня — 17 серпня 1974-го) в обох сторін разом загинуло 965 солдатів. Унаслідок боїв та супутних етнічних чисток острів фактично розділився на грецьку й турецьку частини. Макаріос III повернувся до виконання президентських обов'язків. Цікава річ: Анкара відразу не визнала його поновлення на посаді, «забувши», що його ж таки зміщення радикалами використала як привід для вторгнення.

Новостворена Турецька Федеративна Держава Північного Кіпру отримала власних президента й

уряд, цілком підконтрольних Анкарі. У 1983-му анексовану територію перейменували на Турецьку Республіку Північного Кіпру, аби на контрасті з Республікою Кіпр показати незалежність території. Попри це, досі, окрім Туреччини, жоден член ООН те державне утворення не визнав — за нормами міжнародного права на острові існує лише одна держава.

Греки-кіпріоти не раз оскаржували в європейських інстанціях порушення своїх прав анексією. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у 1996-му визнав злочинні дії Туреччини проти тих, хто був змушений покинути власні помешкання на півночі Кіпру через дії окупантів. Проте очевидних результатів це судові рішення не дало. Лише у 2009-му все той-таки ЄСПЛ постановив, що Анкара має надати постраждалим €13 млн компенсації, а у 2014-му Велика палата суду в Страсбурзі зобов'язала турецький уряд виплатити ще €90 млн. Другу постанову він проігнорував.

Північна частина Кіпру досі під контролем Туреччини, і ситуація, мабуть, уже не зміниться, бо самі греки-кіпріоти не надто хочуть приймати її назад. Це дуже виразно підтвердив референдум, проведений в обох частинах острова за ініціативою генсека ООН Кофі Аннана. Тоді як 65% турків-острів'ян висловилися за об'єднання, 75% їхніх земляків-греків виступили проти. Уряд Республіки Кіпр підтримав волевиявлення громадян, наголосивши на тому, що позитивна відповідь означала б легітимізацію турецької анексії.

ФОЛКЛЕНДСЬКА ВЕСНА

«А чому б не зміцнити свою владу переможною війською?» — подумав у 1982-му Леопольдо Гальтієрі, генерал-лейтенант, який роком раніше став до керма в Аргентині, усунувши від влади попереднього диктатора. Армія цілковито підпорядковувалася Гальтієрі, тому всі інструменти для здійснення задуму він мав.

Ціль теж була зрозуміла: Фолклендські острови, розміщені так близько, котрі чомусь належали далекій Великій Британії. Їх Аргентина вважала своєю власністю ще від здобуття незалежності в 1816-му. Територіальні претензії вона успадкувала від іспанців, які із самого моменту відкриття островів не могли поділити цю територію з британцями, але, зважаючи на віддаленість архіпелагу та відсутність на ньому цінних ресурсів, обмежувались установленням табличок із текстами на кшталт «Ця територія належить королю такому-то». Крапку в цьому млявому протистоянні поставив Лондон, організувавши там у 1833-му постійне поселення. Буенос-Айрес пробував поширити свою владу на острови дипломатичними способами вже після Другої світової. Проте двотисячному населенню архіпелагу, яке мало переважно британське походження, не дуже хотілося в Аргентину, тож переговори нічого не дали. Утім, бажання «повернути своє» в аргентинців залишалось, і от саме

ним скористався Гальтієрі. Захоплення було доволі швидким. У березні 1982-го кількадесят «ввічливих» аргентинських робітників зійшли на берег безлюдного острова Південна Джорджія, мовляв, щоб розібрати стару китобійну станцію, проте насправді підняли аргентинський прапор і, як годиться, почали чекати на «захист» військових. Ті не забарились—уже за кілька тижнів на островах висадився десант.

Анексія, може, і зійшла б із рук Буенос-Айресові, якби прем'єр-міністром Сполученого Королівства не була Маргарет Тетчер. «Залізна леді» оголосила, що права й свободи британського населення Фолклендів не будуть потоптані «аргентинським військовим чоботом». Очілницю правлячого кабінету підтримали значна частина громадян і явна більшість медіа країни.

Війна була майже така сама кривава, як і кіпрська (за два місяці бойових дій з обох боків загинуло 907 осіб), не було жодних спроб дипломатичного контакту між сторонами. На резолюцію Ради Безпеки ООН із закликом припинити сутички сторони не звернули уваги. Рональд Рейган намагався якось уладнати конфлікт між Лондоном та Буенос-Айресом, проте, не побачивши в них готовності йти на компроміс, махнув рукою і публічно схвалив дії Великої Британії. Країни Співдружності Націй відразу солідаризувалися з колишньою метрополією: Австралія та Нова Зеландія навіть ввели економічні санкції проти Аргентини.

Цікаво, що останню публічно не підтримав ніхто. Навіть Колумбія, яка мала з нею добре партнерство,

стала на бік британців. Очілник чилійської хунти Аугусто Піночет також підтримав Тетчер. Чилійські повітряні сили збирали для британців інформацію, яка врятувала життя багатьом солдатам Сполученого Королівства—на важливості підтримки чилійців Тетчер згодом наголошувала у своїй книжці «Мистецтво управління державою: стратегії для мінливого світу». Критичною стала й відмова французів посприяти Гальтієрі, адже саме вони постачали аргентинцям військову техніку та зброю.

РОНАЛЬД РЕЙГАН НАМАГАВСЯ ЯКОСЬ УЛАДНАТИ КОНФЛІКТ МІЖ ЛОНДОНОМ ТА БУЕНОС-АЙРЕСОМ, ПРОТЕ, НЕ ПОБАЧИВШИ В НИХ ГОТОВНОСТІ ЙТИ НА КОМПРОМІС, МАХНУВ РУКОЮ І ПУБЛІЧНО СХВАЛИВ ДІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Програш Аргентини став кінцем і для злочасного диктатора—вже 17 червня під тиском вуличних протестів у столиці він пішов у відставку. Британії війна дала діаметрально протилежний результат: колишні хазяї морів показали, що й досі мають зуби, у чому після розпаду світової колоніальної системи багато країн сумнівалися. «Залізна леді» стала ще популярнішою в Сполученому Королівстві й значно впливовішою в нових геополітичних іграх. ■

ПІД ПАТРОНАТОМ

Міністерство інфраструктури України

UKRAINIAN
INFRASTRUCTURE
FORUM '16

17 березня 2016 року | InterContinental Kyiv

ОРГАНІЗАТОР

A7 CONFERENCES

МЕДІА-ПАРТНЕР

Тиждень

ДЕТАЛІ НА САЙТІ

a7conf.com/infra

Віталій Шведов:

«Загроза повторення подій 2014 року на Донбасі дуже велика»

Колишній боєць батальйону імені Джохара Дудаєва, екс-голова військово-цивільної адміністрації Лисичанська Віталій Шведов розповів про те, як починалася війна в місті, яку роль у цьому відіграли місцеві представники Партії регіонів і чому він вважає помилкою ліквідацію місцевої ВЦА.

Розкажи, які події відбувались у Лисичанську навесні 2014 року. Хто організував антиукраїнське повстання й коли ти зрозумів, що все серйозно?

— Блокпости в місті з'явилися навесні, як і по всій області. Спочатку це було дуже неорганізовано. Стояли якісь обірванці в спортивних костюмах чи в камуфляжі, хто з палицею, хто з карабіном. Не знали самі, навіщо стоять. Лисичанськ — маленьке місто. Я знав багатьох із тих, хто виходив тоді на блокпости. Один знайомий, наприклад, пояснив, що хоче таким чином боротися з корупцією. Він просто не знав, як це робити правильно. Багато виходили просто через протестні настрої, бо дістало все: і безробіття, і маленькі зарплати, і погані дороги. Певно, їм здавалось, якщо повалити конституційний лад і скасувати українську державність, то всі ці негаразди зникнуть самі собою.

Наскільки я знаю, ти в місті й до війни був досить відомий як активіст і правозахисник. Не виникало проблем на блокпостах? Тебе не вносили в чорні списки?

ФОТО: УКРІНФОРМ

Спілкувався
**Денис
Казанський**

— Спочатку все було досить мирно. Я міг зупинитись і поговорити з вартовими. Пояснював, що вони чинять неправильно. Пам'ятаю, зустрів знайомого хлопця, якому ми допомагали судитися з роботодавцем. Він мене побачив, зрадив, знав, що я не ворог. Почав розповідати про «Новоросію». А я йому: «Що ти тут робиш? Ви так своїх проблем не вирішите. Нічого тобі тут стояти, їдь додому, інакше накоїте лиха». Але тоді, звичайно, ніхто не слухав.

Затим по мене приїхали. На дорогому позашляховику, явно віджатому. Молоді спортсмени. Сказали, щоб збирався, їхав з ними. Я відмовився. Був конфлікт, ми посварилися, вони забралися. Однак я зрозумів, що потрібно виїжджати з міста й забирати сім'ю. Що починається щось дуже нехороше.

Після цього жив за містом, але часто до нього навідувався. На розвідку. Коли наша армія підійшла до Лисичанська, я став допомагати. Штабом керував Ігор Воронченко (генерал-майор, командував силами АТО у Луганській області — **Ред.**), з ним я погоджував свої дії. Їздив просто через блокпости. У сепаратистів не було єдиної бази неблагонадійних осіб, найчастіше машину взагалі не зупиняли, тож мені не траплялося перешкод. Один раз провіз у місто військового. Але частіше просто вивчав обстановку в Лисичанську, зробив інтерактивну карту, на якій відзначав блокпости й місця дислокації бойовиків. Усе це виявилось дуже корисним, коли ЗСУ стали штурмувати місто.

У Лисичанську перебували російські військові фахівці, які керували бойовиками, навчали їх будувати оборону. Але самі в бій не йшли. І під час штурму евакуювалися з міста першими. А місцевих кинули на забій, як гарматне м'ясо.

Ти повернувся до Лисичанська в той день, коли його зачистили?

— Так. Штурмувала місто піхота. Воронченко запросив підтримку авіації, але не дали. Тоді він скочував наступати без неї. Лисичанськ визволяли 51-ша, 24-та механізовані бригади й 95-та аеромобільна. Слідом за 24-ю заходив батальйон «Донбас», який зачищав уже звільнену територію.

Прийнято вважати, що провідну роль у розпалюванні конфлікту на Донбасі відіграли Партія регіонів і представники місцевої влади. Чи можеш підтвердити або спростувати це твердження на прикладі Лисичанська?

— Безумовно, місцеві регіонали в тому були основні. У Лисичанську за всіма процесами стояв Сергій Дунаєв. Колишній мер міста, а нині народний депутат від Опозиційного блоку. Його начальник служби безпеки Леонід Фоменко (працює в нього ж таки на заводі «Пролетар» заступником дирек-

тора з режиму) брав активну участь у постачанні бойовиків. У Лисичанську поруч із тим «Пролетарем» є піонертабір «Схід» для дітей працівників. Звідти Фоменко вивіз матраци й постільну білизну, які передав бойовикам із батальйону «Призрак» Мозгового. Ті розташовувалися на підприємстві «Мехскло», це також завод Дунаєва, фактично друге виробництво «Пролетаря». Туди Фоменко доправив близько 250 матраців.

Перед самим початком активної фази війни в Луганській області був з'їзд мерів міст, який організували Царьов та Болотов. Дунаєв сам туди не навідався, але вирішив відправити свого помічника Євгена Байрамова та секретаря міськради Лисичанська Михайла Власова. Власов учинив розумно й не поїхав. А Байрамов брав участь у тій сходці.

Нещодавно Дунаєв прибув до Лисичанська й виступив на сесії міської ради, де почав розповідати, як українська армія обстрілювала місто, як воно постраждало від дій ЗСУ. І жодного слова про бойовиків. Я вийшов і перервав його. Запитав, чи не переплутав він сторони лінії фронту? Тоді він замовк.

Навіщо Дунаєву все це було потрібно? Яку вигоду він дістав?

—Починаючи організувати ці заворушення, вони вважали, що керують процесом. Але з початком справжньої війни втратили контроль над тими, кого самі підняли й озброїли. А тепер наша армія зачистила Лисичанськ і фактично повернула його Дунаєву та його людям. Вони знову прийшли в місто й знову тут усім розпоряджаються.

Дунаєв — людина Юрія Бойка. Вони тісно пов'язані спільними інтересами. Вважається, що вдвох контролюють завод «Пролетар», який виробляє скло. Узагалі-то це підприємство державне, але перебуває в оренді в якогось однойменного ЗАТ. А засновники останнього — кіпрські офшори під контролем Дунаєва та Бойка. Завод державний, але вони експлуатують його і просто знищують. Раніше там працювали тисячі людей, нині лише кількасот.

Сьогодні вони готуються до виборів. Днями обидва приїжджали до міста. Знову розгойдували ситуа-

цію, агітували. Укидали ті самі тези, мовляв, у Києві вороги, столиця нас не чеє тощо.

Певний час ти був керівником військово-цивільної адміністрації Лисичанська, але потім її чомусь скасували. Навіщо це було зроблено? Адже ВЦА могла бути альтернативою владі регіоналів у місті...

—У тому й річ! Я сам про це кажу. Нам украї потрібні були ВЦА, ми довго домагалися їх створення. Однак наша, Лисичанська, проіснувала лічені місяці. У вересні я очолив адміністрацію, а наприкінці грудня президент ліквідував її своїм указом.

Скасування нашої Лисичанської ВЦА пролобіював Дунаєв. Він домовився, щоб її скасували після виборів і вся повнота влади на місцях перейшла до його ставлеників: мера та людей у міськраді. Їм потрібен адмінресурс, аби готуватися до наступних парламентських перегонів. ВЦА, звісно, у тому тільки заважала. За моєю інформацією, вони виміняли її скасування за лояльне голосування в парламенті. Їм поступилися, щоб здобути голоси Опозиційного блоку у вирішальний момент.

Те, що ВЦА ліквідували, велика біда для Лисичанська й регіону загалом. Тому що Україна знов утратить контроль над ситуацією. А це прифронттова зона. Там армія, за 20 км лінія фронту. А в тилу сидять зрадники, які ненавидять країну, на совісті яких усі ці смерті. Які відомості вони зараз передають ворогові? Ніхто не знає.

Проблема в тому, що в нас не оголошено офіційної війни, а триває АТО. Якби ввели військовий стан, то в місті працювала б комендатура. І це було б правильно. Бо в прифронттовій смузі повинен діяти особливий правовий режим, щоб можна було швидко приймати рішення. Та, оскільки війни немає, придумали ВЦА, які замінювали собою комендатури. А після виборів військово-цивільні адміністрації в містах просто розформували. Фактично самі себе підставили.

Як думаєш, чи є ризик повторення 2014 року на Донбасі?

—Ну якщо всі ті люди, котрі влаштували нам 2014-й, залишилися в регіоні біля керма, як ти думаєш сам? ■

ЛІКАРСЬКІ
ТАЄМНИЦІ

Швидка допомога рятує від медиків

Гаряча лінія 0-800-500-945

щосереді о 22.00 на телеканалі ZIK

zik

Страх сказати «так»

«Демократи-66» — це соціально-ліберальна партія з Нідерландів, представлена як у національному парламенті, так і в Європейському. Вона підтримала ратифікацію Угоди про асоціацію України з ЄС, а раніше — закон про дорадчі референдуми, у межах якого на 6 квітня заплановано полібесит із приводу українського питання. Тепер політсила веде активну кампанію на підтримку рішення парламенту ратифікувати асоціацію. Днями до України приїжджали її лідер Александер Пехтольд і депутат Кеес Вергуювен: зустрічалися з нашими політиками, експертами, активістами. **Тиждень** запитав гостей про те, що виборці в Нідерландах знають про Україну, чим керуються противники Угоди про асоціацію і чи є шанс змінити баланс голосів на нашу користь.

Як сприймається Україна в Нідерландах сьогодні?

Александер Пехтольд: Після літа, коли сталася трагедія з літаком МН17, багато нідерландців побачили, що є Україна: раніше її сприймали просто як одну з колишніх радянських республік. Було значно менше інформації про відносини між двома державами. Наприклад, мало хто знав, що Україна більша за Францію. Оскільки в Нідерландах про неї знають мало, то сприймання нейтральне. До речі, коли ваш президент висловив співчуття з приводу МН17 — прийшов до нашого посольства, прихилив коліно й пом'янув жертв, — це в Нідерландах помітили. Таке відчувається.

Звісно, є свої побоювання, але вони стосуються не конкретно України, а швидше східноєвропейських країн загалом та корупції. Із початком кампанії (щодо квітневого референдуму про ратифікацію Угоди про асоціацію України з ЄС. — Ред.) у Нідер-

Спілкувалась
Анна Корбут

ландах акцентують саме на цьому моменті: у таборі противників рішення говорять про інший менталітет, який нам не потрібен. Про чорно-білий вибір між Москвою та Києвом.

Ми у своїй партії, в таборі прихильників, намагаємося дати більше аргументів.

А якою бачиться Росія?

А. П.: Дедалі більше людей у Нідерландах починають розуміти, яку роль відіграє Кремль на міжнародному рівні: у Сирії, у державах на кшталт України. Крім того, більше поінформованості, наприклад, у питаннях енергетики. Ми знаємо: не перейдемо на відновлювану енергетику — будемо заручниками Путіна або арабської нафти.

Що після кількаденного візиту до України розповідати-мете про неї вдома?

А. П.: Для мене це такий собі польовий збір інформації. Ми спілкувалися тут із багатьма політиками, прем'єром, президентом. Із представниками громадських організацій, людьми на Майдані. І багато чого дізналися про їхнє ставлення до асоціації, якої стосується референдум. Для них це не питання членства в ЄС чи грошей. Вони кажуть, що хочуть мати європейські цінності й стандарти.

Кеес Вергуювен: Спілкування цими днями, особливо з молодими громадськими активістами, парламентаріями, засвідчило, що ці люди прагнуть змін. Вони кажуть, що це незворотний процес, і хочуть рухатися не назад, у радянські часи, а вперед, до західних цінностей. І справді за них борються. Мене це дуже вразило. Думаю, під час кампанії в Нідерландах важливо показати бажання українців нарешті

Народна дипломатія. Александер Пехтольд (праворуч) і Кеес Вергуювен вважають: нідерландців можуть переконати особисті історії українців та їхнє прагнення змінити стару систему

покласти край корупції, змінити старі інституції та здобути новий рівень свободи.

А. П.: А ще, схоже, ми надто зосереджуємося на корупції. Хоча є і позитивні речі, які можна відзначити. До того ж такої можливості відкрито говорити про корупцію і протидію їй, як в Україні, бракує в багатьох інших державах, де й слова на цю тему політикам у вічі не скажеш, бо це вважатиметься поганим тоном.

Як українці можуть переконливо сказати чи показати вашим співвітчизникам, що асоціації чи вільної торгівлі з ними не варто боятися? Які аргументи потрібні вам, аби зробити цю кампанію в Нідерландах успішною?

К. В.: Українці можуть казати, що асоціація — це спосіб, у який ЄС допоможе їм поліпшити ситуацію в країні, модернізувати інститути, боротися з корупцією, вирішувати проблеми, пов'язані з правами людини, меншинами. Що вони справді прагнуть змін і готові до демократії. Що це не ми їм нав'язуємо, а вони самі цього хочуть. І якщо українці можуть переконати нас, то переконують і більше людей у Нідерландах своїм запалом та боротьбою за вільніше, краще життя, за ширші можливості робити те, що подобається. Ось що треба доносити виборцям у нас удома.

А. П.: І особисті історії. Референдуми в Нідерландах сприймаються як справи дипломатів та політиків, українцям набридлі людям. А коли йдеться про особисті історії, це інша річ.

Чи плануєте якісь конкретні заходи в межах кампанії за ратифікацію асоціації в час, що залишився до референдуму?

К. В.: У нас є сайт, що публікує різні факти. Крім того, показуватимемо молодь з України й наших підприємців, які розповідають, чому для них важлива асоціація.

Покажемо обличчя українських людей, щоб зробити країну ближчою до Нідерландів. Адже зараз існує дистанція, особливо ментальна, а коли будуть обличчя й історії, з'явиться нагода її скоротити.

Багато хто вважає, що квітневий референдум більше свідчить про євроскепсис, ніж про негативне ставлення до України. Наскільки це правда?

К. В.: Так. У липні 2015 року в Нідерландах набрав чинності новий закон про референдуми. І ті, хто настроєний скептично або проти ЄС, шукали першої-ліпшої нагоди організувати волевиявлення. Плебісцит можна провести з приводу рішень, які ухвалює парламент. І першим таким рішенням виявилася Угода про асоціацію України з ЄС. Наші депутати за неї проголосували. А євроскептики ініціювали з цього приводу референдум. Ваша країна в такому випадку стала своєрідною жертвою вибірковості. Це сумно.

Хто виступає і голосує проти Угоди про асоціацію?

К. В.: Насамперед ті, кому остогид Євросоюз. Вони вважають, що ЄС робить тільки погане, не слухає простих людей та ухвалює рішення, не розуміючи наслідків. Є також категорія громадян, що вірять у якісь теорії змов стосовно ЄС.

Треба чути ці настрої й аналізувати, наскільки прийнятно делегувати стільки рішень Європей-

ському Союзові. Водночас існує Європарламент, своїх представників до якого обирали й громадяни Нідерландів. Є національні лідери, які мають дуже потужні позиції в Європейській раді й можуть обстоювати інтереси нашої держави.

А ще є категорія людей, наляканих тим, що діється у світі (теракти в Парижі, купа біженців у Європі, геополітичні тертя біля кордонів ЄС). Багато хто думає: краще повернутися до національного контролю, тоді будемо в безпеці. Ми знаємо одне одного, маємо свій вплив, ми більш однакові. А з Україною чи якимись іншими частинами світу не треба мати справи. Вони просто бояться. Зокрема, і вашої країни, якої не знають.

При цьому залишається багато тих, хто ще не визначився. Вони досі вагаються: піти голосувати чи залишитись удома. Для таких у нас є два меседжі. Перший: проголосуйте 6 квітня, не думайте, що краще пересидіти й у результаті явка не дотягне до 30%, необхідних для того, щоб результати волевиявлення вважалися репрезентативними. Другий: якщо голосуватимете, розберіться з тим, що таке Угода, а що — міфи про неї. Власне, це ми як партія повинні пропагувати, щоб люди знали про неї все. Пояснювати: йдеться не про те, який поганий чи хороший ЄС, і не про вихід із нього, а

У ЛИПНІ 2015 РОКУ В НІДЕРЛАНДАХ НАБУВ ЧИННОСТІ НОВИЙ ЗАКОН ПРО РЕФЕРЕНДУМИ. І ТІ, ХТО НАСТРОЄНИЙ СКЕПТИЧНО АБО ПРОТИ ЄС, ШУКАЛИ НАГОДИ ОРГАНІЗУВАТИ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ

про співпрацю з Україною як країною на кордоні з Євросоюзом, яка має багато викликів, але Угода про асоціацію здатна їй допомогти не тільки в торгівлі, а й у сенсі цінностей (верховенство права, демократія, права людини). Якщо якісно донесемо цей меседж, можемо мати позитивний ефект.

Чи реально переконати тих, хто не визначився, або ж противників за два місяці до референдуму?

К. В.: Так. У грудні асоціацію підтримували 29% виборців, а проти були 56%. Опитування в нашій найбільшій газеті два тижні тому показало, що розрив зменшується: тепер співвідношення 40% і 60%. А ще воно виявило велику групу тих, хто не визначився: це майже третина виборців. Вони відкриті до інформації. І готові сприймати нові аргументи.

Чому ви приєдналися до кампанії на підтримку рішення парламенту схвалити асоціацію?

К. В.: Наша партія є однією з тих, що голосувала за закон про референдуми. А коли так, то не можна мовчати під час першого-таки плебісциту.

Крім того, ми проєвропейська політсила. На нашу думку, ізоляція ніколи не покращує становища. Вважаємо, що в Україні найближчими роками будуть реформи й прогрес. Окрім того, ми голосували за асоціацію в парламенті. А якщо так, то, коли це рішення винесено на референдум, маємо вийти до виборців і говорити з ними, пояснювати: підтримали його — значить віримо. ■

Навіщо зупинятися зараз?

Російські бомбардувальники наблизили режим Башара Асада до перемоги. Але конфлікт у Сирії стає дедалі кривавішим і небезпечнішим

Коли учасники міжнародних переговорів домовилися про припинення вогню в Сирії, яке мало привести до політичної угоди, що поклала б край війні (у ній загинуло близько 500 тис. осіб, а мільйони стали біженцями), здавалося, була надія. Угода з'явилася на світ після складних перемовин США й Росії 12 лютого під час щорічної Мюнхенської конференції з безпеки, її схвалила Міжнародна група підтримки Сирії (у складі 17 держав).

За умовами угоди пріоритетом мало стати надання гуманітарної допомоги обложеним містам, а відтак через тиждень слід було очікувати «припинення бойових дій». Перше як-не-як реалізується: ООН оголосила про досягнення 16 лютого домовленості з режимом про доступ до семи міст, а можливо, і про повітряну доставку вантажів у Дейр-ез-Зор, більша частина якого перебуває під контролем «Ісламської держави» («ІД»). 17 лютого з Дамаска вихало кілька перших конвоїв. Що ж до припинення вогню, то тут перспектив було мало.

Дивуватися нічому. Російський міністр закордонних справ Сергій Лавров радісно заявив, що, попри підписану угоду, його країна й надалі завдаватиме повітряних ударів по тих, кого вважає терористами. А поняття дуже розпливчате. Потужне відгалуження «Аль-Каїди» в Сирії «Джабхат ан-Нусра» (ДжаН) воює разом із багатьма іншими силами: і джихадистськими формуваннями, і поміркованішими групами, які підтримує Захід. Тож Москва вважає виправданим бомбити будь-яких повстанців на власний розсуд.

Російська інтервенція в Сирії наприкінці вересня під приводом боротьби з «ІД» і ДжаН змінила динаміку на арені бойових дій. Режим Башара Асада, який уже був на межі краху, тепер упевнений, що втримається, і збирається повернути контроль над іншими територіями. Пропрезидентські сили оточують захоплені повстанцями райони Алеппо, колись найбільшого міста Сирії. То чого Асад із Путіним зараз зупинялися б?

За наступні після мюнхенської домовленості дні війна тільки розгорілася сильніше. 15 лютого від ракетних ударів у контрольованих повстанцями районах Сирії загинуло майже 50 мирних жителів. Щонайменше 14 осіб убито в місті Аазаз на півночі країни, коли ракети поцілили у два шпиталі й школу, де оселилися біженці. Авіаударами зруйновано також лікарню в місті Мааррет-ен-Нууман (провінція Ідліб) на південь від Алеппо (**див. мапу**). Загалом серед мішеней опинилося п'ять медичних закладів. ООН засудила ці удари й назвала їх порушенням міжнародного права. Міністерство закордонних справ Туреччини звинуватило Росію в «очевидному військовому злочині».

Ворожнечу Москви й Анкари підігрують успіхи «Сирійських демократичних сил» (СДС) — союзу курдських та арабських бойовиків під парасолькою найбільшої курдської потуги в Сирії — партії «Демократичний союз» (ПДС). Це найнадійніший союзник США в театрі бойових дій проти «ІД». Але нині за сприяння російської авіації і за допомогою російських озброєнь вона воює в негласному союзі на боці режиму Асада. 2 лютого СДС розірвали життєво важливий для забезпечення повстанців коридор між Алеппо й турецьким кордоном. 15 лютого вони захопили Тель-Рифат — одне з перших міст, що повстало проти Асада, таким чином замикаючи «аазазський котел» (місто Аазаз — бастион повстанців на кордоні з Туреччиною).

НА «РОДЖАВУ»!

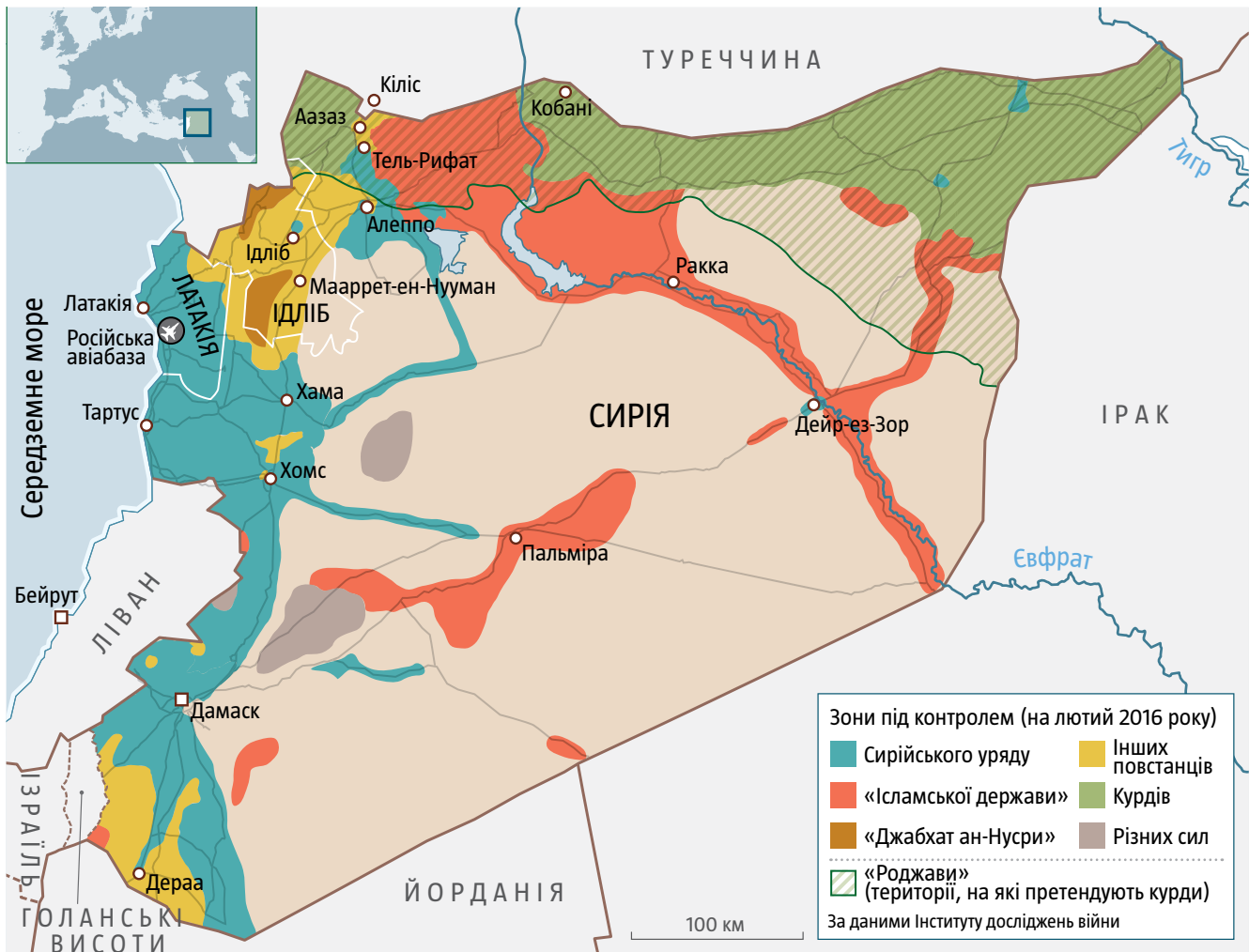
Курди хочуть створити суцільну автономну зону, з'єднавши два підконтрольні їм анклавні уздовж сирійсько-турецького кордону. У недавно відкритому представництві ПДС у Москві є мапа майбутнього сирійського Курдистану під назвою «Роджава». Він займає значну територію.

Туреччина рішуче настроєна зупинити курдів й обстрілювала їхні позиції минулого тижня. Її прем'єр-міністр Ахмет Давутоглу каже, що Анкара «не допустить узяття Аазаза», і погрожує «різкою реакцією», якщо курдські сили спробують це зробити.

КУРДИ ХОЧУТЬ СТОРОТИ СВОЮ АВТОНОМНУ ЗОНУ З ДВОХ АНКЛАВІВ ВЗДОВЖ СИРІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКОГО КОРДОНУ. ТУРЕЧЧИНА НАСТРОЄНА ЇХ ЗУПИНИТИ, А РОСІЯ — ПІДТРИМАТИ

Із Алеппо втікають десятки тисяч жителів як на північ, до прикордонного турецького міста Кіліс, так і на захід, до провінції Ідліб, яку переважно контролюють повстанці. Режим, схоже, охоче дозволяє містянам перетинати лінії облоги, яку він тримає.

Повідний експерт аналітичної організації «Міжнародна кризова група» Ноа Бонсі вважає обстріли й бомбардування житлових районів та інфраструктури, зокрема шкіл і лікарень, невідповідними (минулого тижня російська авіація систематично бомбардувала обидва головні шпиталі Алеппо). Тут криється подвійна мета: залякати й змусити до втечі цивільне населення, аби зачищати позostalих бійців можна було ще жорстокіше, і зробити ціну опору настільки високою, щоб місцеві громади вимагали від повстанців погодитися на

будь-які умови припинення вогню, котрі запропонує режим — так уже було два місяці тому в Хомсі.

Західні дипломати звинувачують російсько-го президента Владіміра Путіна у використанні біженців як зброї, котрою він погрожує Європі й завдає удару по Туреччині, що підтримує повстанців, а в листопаді збила російський винищувач у своєму повітряному просторі. Анкара робить все можливе, щоб стримати втечу мешканців Алеппо, будуючи великі табори для біженців на сирійському боці кордону. Поки ще не зрозуміло, чи готова вона захищати ці нові об'єкти від ударів росіян або ж режиму. Якщо так, то це може бути прелюдією до створення неофіційної безпечної зони вздовж кордону, чого вже давно вимагали турки, але відмовлялася робити Америка, навіть коли ситуація була значно безпечнішою. Але збивати заблукалі гелікоптери режиму — це одне, а ризикувати прямою військовою конфронтацією з Росією — зовсім інше. Лідери сирійської опозиції інтерпретують ситуацію дещо відмінним чином. Один із них вважає: «Схоже, Туреччина намагається створити гуманітарну кризу. Турки думають, що це може змусити Захід нарешті діяти».

Насправді перспективи інтервенції Заходу мізерні. Навіть якщо дійде до силового протистояння Москви й Анкари в Сирії, ще хтосьна,

чи змушене буде НАТО прийти на допомогу Туреччині — членові Альянсу, якщо остання знає напад не на своїй території. Відчайдушні дипломатичні потуги Керрі свідчать, що Барак Обама, якому на посту залишився рік, не переходить до «яструбиної» позиції, коли до цього його не змусить розвиток подій.

Більшість військових аналітиків сумніваються, що без прямого військового втручання Заходу вдасться запобігти дальшим поразкам повстанців. Саудити розглядають варіант надання останнім переносних зенітно-ракетних комплексів. Але Америка проти через загрозу потрапляння зброї до терористів, які відтак зможуть збивати пасажирські літаки в інших країнах.

Усе це аж ніяк не означає, що Алеппо швидко впаде під натиском сил режиму. У місті досі перебуває близько 40 тис. загартованих боями повстанців із понад 50 опозиційних угруповань. Більшість із них залишаються відносно незалежними від ДжаН. Останній аналіз Інституту досліджень війни — аналітичного центру з Вашингтона — свідчить, що так просто їх не подолати. Однак той-таки інститут застерігає, що ДжаН та її союзник — салафістсько-джихадистське угруповання «Ахрар аль-Шам» — можуть скористатися потенційною блокадою, аби залучити до своїх лав помірковані

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

сили, розчаровані зрадою Заходу. Це було б на руку режимові, котрий малює образ опозиції як такої, що складається виключно з «терористів».

Без російської підтримки з повітря проурядові сили, які виступають проти опозиції, мали б зовсім не такий грізний вигляд. В очолюваній алавітами сирійській армії залишилося відносно небагато підрозділів. Станом на середину минулого року вона була на межі розвалу. Нині росіяни проводять повторне навчання й переозброєння сирійського війська, але основні сили загалом розгорнуті ближче до підконтрольних режимові найважливіших районів, у Дамаску й Латакії. Сили, що тримають в облозі Алеппо, — це здебільшого шіїтські ополченці з Лівану й Іраку під проводом іранців, а також частина бойовиків з Афганістану та Пакистану. Західна розвідка оцінює їхню чисельність приблизно в 15 тис. (це без урахування ще близько 5 тис. членів «Хезболли» — потужного військового угруповання ліванських шіїтів). На місці працюють представники російського спецназу, координуючи повітряні удари. Один командир повстанців сказав: «Ми можемо розбити їх на полі бою. Наші люди воюють із ними п'ять років, і це знайома територія. Але російські авіаудари все змінюють».

ЗАХІДНІ ДИПЛОМАТИ ЗВИНУВАЧУЮТЬ ВЛАДІМІРА ПУТІНА У ВИКОРИСТАННІ БІЖЕНЦІВ ЯК ЗБРОЇ, КОТРОЮ ВІН ПОГРОЖУЄ ЄВРОПІ Й ЗАВДАЄ УДАРУ ПО ТУРЕЧЧИНІ

Поки Захід мучиться від самонавіяного безсилля, Туреччина та її союзники з Перської затоки погрозили в метушні й погрозах. Натомість Путін має чітку стратегію, яка, схоже, успішно працює майже на всіх рівнях. І тепер уже впевнений у собі Асад говорить про відвоювання зруйнованої країни крок за кроком.

«ВЛАД-ПОБЕДІТЕЛЬ»

Найближчий пріоритет Путіна — повернути Алеппо в руки сирійської влади, дати можливість курдам створити бодай напівавтономний регіон на півночі, а відтак закріпити ці здобутки через призупинений мирний процес під егідою ООН. План ґрунтується на переконанні, що розколотий суперечками довкола міграційної кризи Євросоюз відчайдушно прагне закінчення цієї війни чи не будь-якою ціною, а Обама вже махнув рукою на спробі (не надто наполегливі) позбутися Асада.

Як смачний пряник Путін обцятиме підсилення явно кволіх дій обамівської коаліції своїм по-справжньому синхронним наступом на «ІД» у Східній Сирії. І, можливо, йому вдасться досягти компромісу; він може навіть пожертвувати Асадом, якщо на місце того знайдеться прийнятна для Росії кандидатура.

Загалом стратегія господаря Кремля дає дивіденди. Основна мотивація його рішення про дислокацію бомбардувальників у Сирії відразу після анексії Криму та розпалювання сепаратистської війни на Сході України — бажання змусити Захід

серйозно рахуватися з Росією як із великою потугою. В обох випадках Москва позиціонує свої дії виключно як реакцію на провокативну поведінку Америки та її союзників. На думку Путіна, революція в Києві в лютому 2014-го стала результатом змови Заходу, що мала на меті відірвати Україну від Росії. Аналогічно війну в Сирії розпалював Захід, щоб скинути Асада. Тож зараз, вважає Путін, Захід просто дістає по заслугі.

Ще один бонус для нього — вплив біженців до Європи, який посилюється після російських авіаударів. Лідер РФ кілька років матеріально підтримує популістські та антиіммігрантські партії Європи, які виступають проти ЄС. Нині безладна реакція Євросоюзу на міграційну кризу тільки грає їм на руку. За розрахунками Путіна, ослаблення Брюсселя допоможе йому втримати Україну, Грузію, Білорусь та інші країни у сфері впливу Москви.

І не останньою чергою сирійська кампанія допомагає підтримати рейтинги популярності Путіна в Росії, які стабільно перевищують 80%, незважаючи на болісну рецесію в країні, спричинену здешевленням нафти, санкціями Заходу і, власне, бездарним керівництвом Путіна. Російське телебачення показує сирійську війну як крутий блокбастер на радість захопленим глядачам. Після того як російські бомби рознесли лікарні в Алеппо, телевізійники переклали вину на США, показавши кадри американських реактивних штурмовиків А-10, які нібито виконували бойові завдання над містом. Кволе заперечення американців лише підтвердило їхню вину в очах телеаудиторії. За даними опитування Левада-Центру, майже 60% росіян підтримують війну в Сирії.

Та хоч би якою успішною здавалася путінська стратегія зараз, вона дуже ризикована. Саудівська Аравія, котра виступає лідером щойно сформованої ісламської коаліції, проводить широкомасштабні військові навчання. Це може свідчити про підготовку наземної кампанії проти «ІД». Туреччина, куди саудити нещодавно спрямували свої літаки для авіаударів по «ІД» в Сирії, може стати їхнім партнером. Якщо ситуація розвиватиметься так (наразі це дуже сумнівне «якщо»), то все зайде далеко: під прямиий чи опосередкований удар можуть потрапити й сили режиму Асада. У такому випадку Росії доведеться або вводити серйозний сухопутний контингент, або відступати, тоді як Америка не матиме іншого виходу, окрім як підтримати своїх союзників.

Відтак Путін, у кращому разі, муситиме змагатися з перемінним успіхом. Асад, навіть за підтримки російських, іранських та шіїтських найманців, може щонайбільше повернути собі контроль над густонаселеним крайнім заходом країни. Але йому й надалі протистоятиме великий радикалізований повстанський рух. Вивести війська із Сирії Путіну може виявитися настільки само важко, як Заходу — свої з Афганістану. Крім того, його обіцянку співпрацювати з Америкою і розбити «ІД» неможливо реалізувати, якщо араби-суніти не захоплять і не втримуватимуть опорну зону «ІД» в місті Ракка й довколишні райони. Але ж власне їх Росія сьогодні називає терористами. Може, Путін й Асад зараз і вважають себе переможцями. Але у випадку Сирії «виграші» й «перемоги» — слова дуже непевні. ■

Правильний «Лондонград»

Едвард Лукас

«Лондонград» — так приязно й трохи іронічно росіяни називають столицю Британії. Вони швидко розкусили британців. На перший погляд, ми такі вишукані, статечні й законослухняні громадяни, що іноді аж страшно. Часом це враження правдиве. Росіяни дійсно поважають нашу правову систему. Адже їм зрозуміло, що виграєш тут справу чи програєш, обійдеться це однаково недешево. Головне — можна не турбуватися, що конкуренти переплюнуть тебе в підкупі судді.

Крім того, росіянам добре відомі й слабшки британців. Наші банкіри, юристи та бухгалтери — експерти у вмінні заглаждувати проблеми. Наприклад, стосовно міграції до Британії: для когось це невіршувана проблема, а для когось — цілком. З офшорних банківських рахунків — від фіктивних компаній до майстерно організованих трастів — перекочують до Великої Британії нечисті гроші, при цьому інформація про остаточних власників ретельно приховується.

Респектабельність дає змогу пришвидшити процес. Профінансувати виставку в мистецькій галереї. Купити футбольний клуб. Пожертвувати гроші для університету. Підтримати благодійні проекти. Заплатити кільком знаменитостям, які засвітяться на твоїх вечірках. І ти вже не простакувата біла ворона, яку зневажають за ламану англійську, сумнівне походження й незугарний одяг, а дещо екзотичний, проте, беззаперечно, «свій» в істеблішменті.

Писати про це непросто: лондонські юристи, які займаються питаннями репутації, ретельно пильнують усе, що кидає тінь на непорочність їхніх клієнтів. Однак кілька років тому нищівний звіт Управління з фінансового регулювання продемонстрував стріхливу правду про порушення банками вимог щодо боротьби з відмиванням грошей та принципу «знай свого клієнта», коли йшлося про належну за це винагороду. У відповідь на звинувачення банківське лобі запевнило, що такого не було. А нещодавно мій друг Бен Джуда в прекрасному фільмі «From Russia with Cash» («Із Росії з готівкою») показав відразливе підлабунство ріелторів до відверто корумпованого

російського «міністра». У стрічці той хотів купити в Лондоні нерухомість за гроші, які, похвалився він, вкрадено з державного бюджету, призначеного на охорону здоров'я.

Коли я працював кореспондентом The Economist у Москві, вигадав російського персонажа на ім'я Олег Гарков. Я підкреслював його сумнівне минуле, бандитську репутацію й відчайдушне прагнення респектабельності («Називайте мене Оллі», — казав герой).

Більшість читачів жарт зрозуміли. А от деякі лондонські компанії просили надати контакти пана Гаркова (йдеться про 1990-ті, до ери Google), бо хотіли обговорити з ним «взаємовигідні справи». Я жартома відповів, що пан Гарков зацікавився і зв'яжеться з ними, щоправда, з міркувань безпеки під чужим іменем. Сподіваюся, моя витівка багато кого збила з пантелику.

Сьогодні час змінювати ситуацію. Девід Кермерон намагається полювати на компанії, які приховують остаточних власників. Цьому запекло противляться залишкові явища часів існування Британської імперії — офшорні податкові гавані.

БІЛЬШІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ РОСІЙСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ЛОНДОНІ ПРИЙХАЛИ НЕ ДЛЯ ТОГО, ЩОБ КОРИСТАТИСЯ З БРИТАНСЬКИХ СЛАБКОСТЕЙ. ЇХ ПРИВАБИЛИ НАШІ СИЛЬНІ СТОРОНИ

Американський уряд украї повільно, але, хочеться сподіватися, неухильно розслідує скандальні російські маніпуляції на ринку дорогоцінних металів: перекачування грошей із РФ на користь компанії, яка базується на Заході, що фактично є відмиванням грошей. Деякі злочинці, які брали участь у цій та інших оборудках із масового розкрадання коштів протягом останніх 20 років, більше не літають до Сполучених Штатів, остерігаючись запитань або й гірших наслідків, що можуть чекати на них. На цей досвід варто звязати ще багатьом представникам подібного бізнесу.

Переслідування нечистих на руку росіян і тих, хто користується краденим, — це лише частина вирішення проблеми. Велика Британія має стати притулком для вільнолюбних росіян, якими ми були в минулі століття: видатні росіяни (скажімо, великий філософ XIX століття Александр Герцен) втікали до Британії від царського гніту.

Більшість представників російської діаспори в Лондоні прийшли до нашої країни не для того, щоб користатися з британських слабкостей. Їх привабили наші сильні сторони: верховенство права, свобода, безпека, культурне життя, справедливість, гідне ставлення до людини і, безперечно, почуття гумору. Наше ставлення до їхніх співвітчизників-злочинців викликає в них сміх, щоправда, крізь сльози. ■

Віднедавна в межах антикорупційної кампанії російського опозиціонера Алексея Навального відбуваються автобусні екскурсії маєтками російських олігархів у Лондоні, проте не забувають і про українських. За словами правозахисника Романа Борисовіча, який є гідом на цих екскурсіях, мета — показати клептократію та пролити світло на тих бізнесменів, в основі статків яких лежить корупція. Важливою частиною поїздки є огляд майна Дмитра Фірташа — власника цілої низки будівель у британській столиці, зокрема й колишньої станції метро Vrompton Road, придбаній за £60 млн. Не відстає від «колеги» й Рінат Ахметов: саме йому належать найдорожчі в Лондоні апартаменти — пентхаус у комплексі One Hyde Park, який донецький олігарх придбав за £136 млн. По сусідству міститься й будинок Віктора Пінчука, на який той витратив близько £70 млн.

Незвідані варіанти рішення

Політикам у багатих країнах потрібно шукати радикальні інструменти протидії наступній рецесії

На початку кожного року впродовж цього десятиліття проблем у світовій економіці завжди бачилося більше, ніж підстав для оптимізму. Перші кілька тижнів 2016-го традиції не порушили. Багато ринків, які розвиваються, переживають труднощі через надмірну заборгованість, повільне зростання, різкі знецінення національної валюти й посилення інфляції. Китай, друга за масштабами економіка світу, непокоїть особливо. Якщо він стагнуватиме, з'являться побоювання за перспективи інших ринків, що розвиваються, а якщо збереже динаміку, то боятися доведеться вже за постійне накопичення боргу Північної Америки, котре підтримує такі темпи, але хтозна, чи надовго. Проблеми Єврозони тепер менш гострі, але хронічні недуги, котрі невідомо як розвиватимуться, теж не надто тішать.

Великі надії останнім часом подавала економіка США. Деякі показники в ній дійсно залишаються здоровими. Ознак слабкості на ринку житла небагато. Досі виникають нові робочі місця. Утім, частіше з'являються симптоми наближення рецесії. Схоже, що в останньому кварталі 2015 року економічне зростання зупинилося. Падають корпоративні прибутки. Обсяги товарно-матеріальних запасів перевищують норму. За даними Федеральної резервної системи, критерії кредитування банками великих компаній стали суворішими. Авторитетний індекс ділової активності від Інституту управління постачанням (ISM index) свідчить, що в січні виробнича активність у Сполучених Штатах знижувалася четвертий місяць поспіль. Це стосується не тільки підприємств: невиробничий індекс ISM зараз на найнижчому рівні майже за два роки.

Нагнітання нервозності віддзеркалюють і фінансові ринки. Наприклад, відбулося падіння індексів фондових бірж, зокрема внаслідок обвалу акцій банків на 16% від початку року (це стосується США). Американська економіка не достатньо сильна, щоб підтримувати на плаву світову економіку. А може виявитися навіть заслабкою, щоб не пірнути на дно самій.

Песимізм серед інвесторів відображає не лише певні ознаки наближення рецесії. Більше непокоїть таке: якщо (або коли) рецесія настане, у політиків буде дуже мало варіантів вирішення проблеми. Наразі відсоткові ставки за короткостроковими позиками в більшості країн багатого світу близькі до нуля. Можливості подальшого стимулювання економіки способом кількісного пом'якшення (QE, або quantitative easing, тобто скуповування державних облігацій коштом центробанків) обмежені. Довготермінові відсоткові ставки вже невеликі; дальше їх зниження в ході наступної фази кількісного пом'якшення навряд чи значно поживить сукупний попит. Ефективним засобом у боротьбі з рецесією може бути зменшення оподаткування або збільшення державних видатків. Але інвестори бояться, що сьогодні в урядів немає ані особливого

бажання, ані ресурсів для фінансування податково-бюджетного стимулювання через набирання нових боргів. Державний борг у США зріс від 64% ВВП у 2008 році до 104% у 2015-му; у Єврозоні — відповідно від 66% до 93%; у Японії — від 176% до 237%.

Якщо політики й бачаться беззахисними перед перспективою нової загрози світовій економіці, почасти це пояснюється тим, що вони не мають чим особливо похвалитися в сенсі попередніх зусиль. Кілька поспіль етапів кількісного пом'якшення, якими в економіці вливалися гроші (див. «**Неприваблива картина**»), роздули баланси центробанків багатих країн на 20–25% ВВП. Активи Банку Японії сьогодні взагалі становлять 77% ВВП. Інфляція постійно тримається нижче за очікувані регуляторами 2%. У США, Британії та Японії безробіття знизилося майже до докризових рівнів, але продуктивність зайнятих зростає незадовільними темпами, через що загальне збільшення ВВП дуже мляве. Це не дає змоги адекватно підвищувати реальні заробітні плати й податкові надходження, необхідні для обслуговування державного боргу.

Виникає спокуса списати ці розчарування на неперевірені інструменти, якими активно послуговувалися центробанки в період попередньої рецесії. Але це активне використання, як пише економіст Могамед Ель-Еріан у новій книжці «Сдиний варіант» («The Only Game in Town»), було вимушеним через бездіяльність решти інститутів. Автор пояснює, що регуляторам таким чином довелося вигравати час для політичної системи, аби та зібралась і почала діяти. Вона, по суті, так і залишилася пасивною. Надто мало зусиль пішло на те, щоб економічний курс працював в одному напрямку з політикою кількісного пом'якшення й підсилював її дію. Щоб узгодити ці

політики, урядам довелося б ухвалювати рішення з прицілом на реформування структури економіки (а відтак скасування деяких звичних пільг і привілеїв) або ж на збільшення бюджетних видатків в умовах дефіциту. Таких кроків вони воліли уникати.

Якщо ситуація не зміниться, регуляторам доведеться ще винахідливіше шукати прийоми радикального й нового реагування на майбутню рецесію. Та, навіть знайшовши останні, самі вони з проблемою не впораються: у світі низьких облікових ставок до певної частини цих прийомів простіше вдатись урядам, ніж банкірам. А якщо негаразди виявляться серйознішими за просто рецесію, тобто (чого боїться гарвардський економіст Леррі Саммерс, і не тільки) якщо багаті країни опиняться в пастці тривалого слабкого зростання через постійне зниження попиту, то потреба в рішучих нових стратегіях стане ще гострішою.

АКЦЕНТ НА НЕГАТИВІ

Кроки на випередження можна поділити на дві групи. Перша спрямована на те, щоб дії центробанків ефективніше стимулювали економіку країн. Друга — конкретні, прицільні й гнучкі фіскальні заходи. Ретельно дібрані структурні реформи можуть і доповнити такі стимули в короткій перспективі, і забезпечити на довгий час їхню ефективність, сприяючи стійкому оздоровленню економіки. Усі ці заходи можна зробити ще дієвішими, якщо координувати їх із подібними стратегіями в інших країнах.

Насамперед монетарна політика. Теоретично центробанки мають необмежені можливості для придбання активів. На випадок кризи на кшталт тієї, що почалася 2008 року, ФРС може скуповувати комерційні папери, емітовані банками й компаніями, або іпотечні цінні папери. Але вона (чи центробанк будь-якої іншої країни) має змогу купувати й ширший асортимент активів, зокрема облігації з високою дохідністю, акції і навіть приміщення, якщо раптом фінансові ринки почали обвалюватися.

У підручниках пишуть, що такі викупи згодом дадуть регуляторам бажані темпи інфляції, позаяк вони створюють нові гроші. Але практика кількісного пом'якшення після 2008 року свідчить, що такий шлях до рефляції надто повільний і не виправдує викривлення цін на активи та потрясінь на валютних ринках, які він зумовлює. Критики кількісного пом'якшення доводять: головними його результатами після останньої кризи стали зростання цін на акції та заповнення ринків, що розвиваються, дешевими грошима, що, своєю чергою, розкрутило борговий цикл (його спадна крива зараз боляче вдарила по економіці багатих країн).

Можливо, інші нетрадиційні монетарні заходи працювали б краще. Минулого місяця Банк Японії, слідом за колегами у Швейцарії, Швеції, Данії та Єврозоні, встановив від'ємну облікову ставку, тобто тепер комерційні фінустанови платять йому 0,1% частки своїх депонованих у ньому резервів. У Європі, де найнижча встановлена центробанками депозитна відсоткова ставка є основою для формування відсоткових ставок на грошових ринках, а відтак і для відсотків на кредитування загалом, нинішній поріг ставок за кредитами найнижчий в історії. У Німеччині дохідність за державними облігаціями терміном до восьми років опустилася до від'ємного значення (див. «Витрисяючи останнє»).

Але навіть якщо відсоткові ставки й можуть опуститися нижче нуля (раніше так не вважалося), то не набагато. Якби відсоткові ставки сильно зросли у від'ємних значеннях, вкладники перейшли б на готівку, яка не дає відсотків, але й доплачувати за її депонування не треба. А ще від'ємні ставки несприятливі для банків; депозитні не можна знижувати так активно, як кредитні, бо дрібні вкладники ощадних рахунків можуть конвертувати свої заощадження в готівку, а це вже зменшує прибутки банків у Європі й заважає їм відтак поповнювати амортизаційний пул капіталу, який гарантує їхню безпеку.

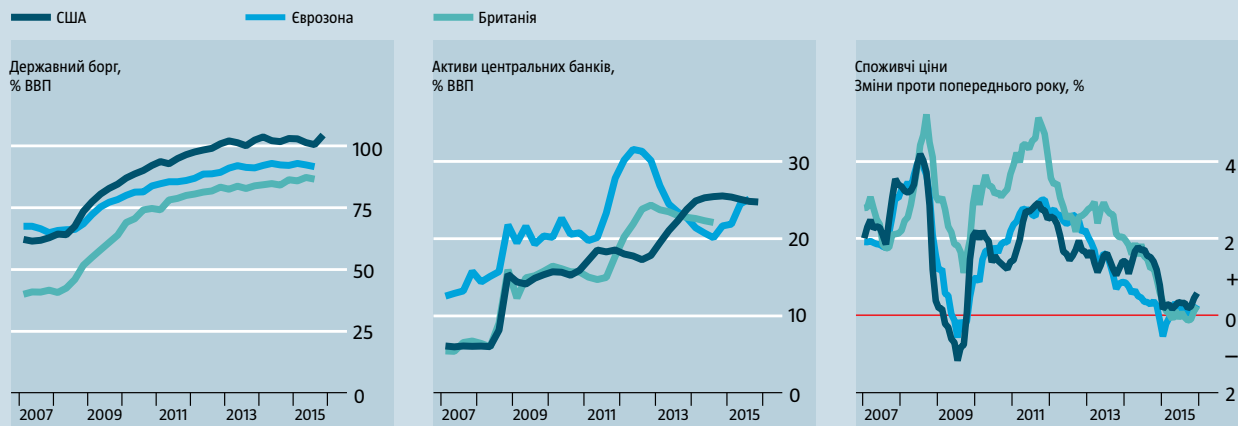
Оскільки відсоткові ставки можуть знижуватися тільки до певної межі власне завдяки тому, що вкладники здатні переключатися на готівку, головний економіст Банку Англії Енді Голдейн і професор економіки Гарвардського університету Кен Рогофф запропонували взагалі обходитися без неї. Але навіть якби вдалося здійснити такий радикальний крок бодай у кількох країнах, він усе одно мав би обмежений ефект. Власники заощаджень знайшли б альтернативний засіб накопичувати гроші, наприклад у дорогоцінних металах чи іноземній валюті, або перекладали б витрати на утримання грошей у банку на інших, завчасно оплачуючи їхні продукти чи послуги.

Той факт, що політика центробанків виявилася менш ефективною, ніж сподівалися банкіри, частково пояснюється ось чим: низькі відсоткові ставки не активізували кредитування й витрачання грошей. За межами США кредитування зростає млявими темпами (див. «Некваліфіковане кредитування»). Регулятори намагаються з цим боротися. Наприклад, схема фінансування під позики від 2012 року Банку Англії передбачає, що дешеві кредитні ресурси центробанк надає фінустановам із прив'язкою до того, наскільки активно вони кредитують компанії та домогосподарства. Європейський центральний банк (ЄЦБ) запровадив схожі прийоми, щоб заохотити фінустанови надавати більше позик. Але ці спроби виявилися не дуже результативними.

РОЗКРУТКА ДЛЯ БАНКІВ

Доки банки Єврозони не матимуть упевненості в собі, вони не зможуть вільно визначати, у якому обсязі кредитуватимуть, хоч би якими дешевими були ресурси від регуляторів. Залучати свіжий капітал їм важче, ніж фінустановам США, і рентабельність у них нижча. Водночас, як зазначає керівник відділу досліджень Банку міжнародних розрахунків Хьон Сон Шин, у них допустили вплив капіталу: більшість європейських фінустанов досі частково виплачують ■

Неприваблива картина

дивіденди й недостатньо зменшили видатки. Унаслідок цього їм складно накопичувати капітал.

Показники американських банків кращі, бо 2009 року від них почали вимагати докапіталізації або власними силами, або з державного фінансування (у пакеті з яким ішли обов'язкові обмеження: скажімо, на бонуси для керівників вищої ланки). Це дало надзвичайний результат (див. «Ось як треба»). Луджі Зінгалес, професор Чиказької школи бізнесу Бута, виступає за впровадження аналогічного підходу і для Єврозони. Мобілізувати кошти міг би Європейський стабілізаційний механізм — страховий фонд фінансової стабілізації Єврозони, а ЄЦБ діяв би як поручитель. Альтернативне рішення — вивільнити капітал, списавши банкам безнадійні борги, або змусити їх уцінити останні. Але такий процес хаотичніший, повільніший і, якщо уряди відшкодуватимуть ці борги понад їхню вартість, негативно позначиться на нормах ЄС щодо державної допомоги.

Коли банки здоровіші, вони можуть краще кредитувати, а нижчі відсоткові ставки роблять їх привабливішими в очах клієнтів. Але вся суть нинішньої проблеми в тому, що номінальним відсотковим ставкам особливо нікуди опускатися відносно поточного рівня. Натомість реальні ставки знижуватися можуть: для цього достатньо переконати позичальників, що майбутня інфляція буде серйозніша, ніж вони сподіваються. Утім, і ці очікування, що виводяться з курсів облігацій і вважаються неточними, не зростають, а зменшуються. За останні два роки очікування інфляції у США різко впали: від 2,2% до 1,3%. Повернути їх до попереднього рівня можна, зокрема, підвищивши цільовий показник інфляції. Але коли вона вперто не бажає підніматися бодай до таргетів, установлених на сьогодні, переконати когось у тому, що вищі планові показники дадуть більші відсоткові ставки, можна лише діями, а не просто словами.

Підняти інфляційні очікування і стимулювати сукупний попит можна, якщо центральний банк і міністерство фінансів домовляться друкувати гроші, щоб забезпечувати ними державні витрати (або зменшення податків). Такі оборотки неможливі в Єврозоні, де Європейському центральному банку заборонено безпосередньо купувати державні облігації. Деінде вони могли б відбуватися таким чином: уряд оголошує про пільги в оподаткуванні й емітує цінні папери, щоб

профінансувати їх, але замість того, щоб продавати приватним інвесторам, обмінює на депозит у центробанку. Регулятор відтак анулює облігації, а уряд забирає кошти з депозиту й видає громадянам. Це такий собі грошовий дощ із ясного неба, який не проходить через банки та фінансові ринки.

Власне, така фіскальна політика фінансується грошима, а не борговими зобов'язаннями. Цілком можливо, що зменшення податків за рахунок облігацій фактично обійдеться дешевше: якщо готівка має нульову дохідність, то в середньотермінових облігацій у Японії чи більшості європейських країн вона взагалі від'ємна. Але такі гроші можуть збільшити очікування інфляції та спонукати платників податків витратити, а не заощаджувати. Це не той засіб, до якого варто вдаватися поспіхом чи випробовувати його з профілактичною метою, хоча в розпал глобальної фінансової кризи або глибокої рецесії його цілком можна рекомендувати. Іще краще, якби такі заходи узгоджено провела група багатих країн.

ІРЖАВІ МОСТИ

Існують практичні способи збільшення поточних витрат під час рецесії. Деякі країни, як-от Данія та Австралія, фінансують із державного бюджету перекваліфікацію людей, які втратили роботу, і допомагають знайти вакансії. Інші можуть скористатися їхнім прикладом: «активна політика на ринку праці» такого виду дедалі актуальніша в Європі через наплив біженців із Сирії. Але найефективніше бюджетне стимулювання — через капітальні видатки на нову інфраструктуру або обслуговування вже наявної. На відміну від зниження податків, які можуть бути заощаджені або витрачені на імпорту, а відтак менше впливають на ВВП, гроші, вкладені в дороги, школи, лікарні тощо, там і залишаються. А капітальні видатки стимулюють взаємодоповнювальні витрати скрізь в економіці більше за будь-яку іншу інтервенцію.

Незважаючи на плюси від витрат на державну інфраструктуру, урядам надзвичайно важко запроваджувати їх як ефективний стимул. З одного боку, коли державні фінанси потерпають від тиску рецесії, автоматичною реакцією стає урізання капітальних видатків. Із другого — такі скорочення інколи бувають досить вдалим: великі витрати на інфраструктуру — це справді тринькання грошей. Китай має

чудові автомагістралі, якими мало хто їздить. Аляска — мости в нікуди. Держава часто обирає проекти, які створюють гарну картинку в політиці, але майже позбавлені логіки. Почасти саме через це десятки років капітальних видатків у Японії не посприяли більшій стимуляції економіки.

Проте багато країн гостро потребують поліпшеної державної інфраструктури, й особливо це стосується США. Саммерс часто наводить як приклад Аеропорт імені Джона Кеннеді, нафталінові ворота Нью-Йорка, де система контролю за повітряним транспортом — це пережиток минулої епохи. У 2015-му дослідження транспортної аналітичної організації Тгір виявило, що через розбиті шляхи у 25 американських містах жителі щороку переплачують понад \$700 за технічне обслуговування й ремонт кожного автомобіля. А 2013-го Американське товариство інженерів цивільного будівництва визначило, що третина головних автомагістралей Сполучених Штатів у незадовільному або посередньому стані, а кожен дев'ятий міст не зовсім надійний як конструкція.

У 2010 році Барак Обама спробував зрушити справу з мертвої точки. Він запропонував створити державний інфраструктурний банк, де працювали б технократи, оцінюючи витрати й вигоди капітальних проектів і фінансуючи ті, які схвалили. Ця пропозиція не пройшла Сенату, який одночасно заблокував план витратити \$50 млрд на ремонт автострад, залізниць та аеропортів. У принципі, державний інфраструктурний банк мав підтримку обох партій десятки років. Гілларі Клінтон просто одна з численних політиків, які підтримали цю ідею. Але всі попередні плани поховали міжпартійні чвари.

ЯКЩО ПОЛІТИКИ Й БАЧАТЬСЯ БЕЗЗАХИСНИМИ ПЕРЕД ПЕРСПЕКТИВОЮ НОВОЇ ЗАГРОЗИ СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ, ПОЧАСТИ ЦЕ ПОЯСНЮЄТЬСЯ ТИМ, ЩО ВОНИ НЕ МАЮТЬ ЧИМ ПОХВАЛИТИСЯ В СЕНСІ ПОПЕРЕДНІХ ЗУСИЛЬ

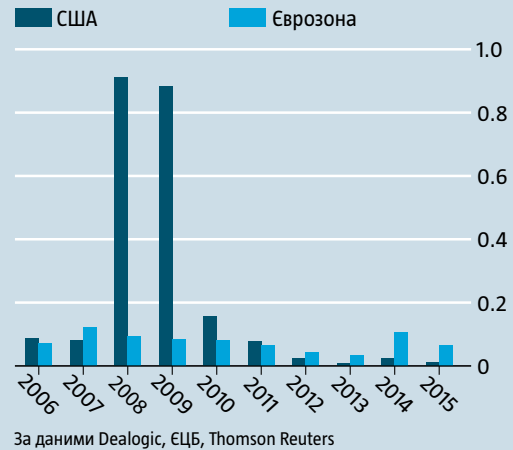
В Австралії з'явилася перспективна ініціатива, яка поєднує витрати на інфраструктуру з приватизацією. 2013 року штат Новий Південний Уельс продав порти Ботані й Кембла за 5 млрд австралійських доларів (\$5,3 млрд) — кругленьку суму, в багато разів вищу, ніж прибутки, які вони давали. Кошти від продажу пішли у фонд штату для реінвестування в інші інфраструктурні об'єкти. Ця модель «соціальної приватизації» може бути зразком для інших, як вважає Бретт Гімбері, керівник великого фонду IFM, який займається інвестиціями в інфраструктурні активи від імені пенсійних фондів. Ті американські штати, які не мають грошей, але володіють аеропортами, могли б скористатися цим зразком для фінансування вкрай необхідних дорожньо-ремонтних робіт. У приватних руках покращився б і стан цих летовищ.

ПЛАНУВАТИ З РОЗМАХОМ

Гімбері має й ідеї щодо організації інфраструктурних проектів із нуля. Залучення партнерів із приватного сектору до державних починань у цій галузі часто нагадувало симуляцію. Замість того щоб принести із собою практичне ділове чуття, приватний сектор може водночас приховувати й збільшувати справжні

Ось як треба

Мобілізація капіталу для банків, % їхніх загальних активів

витрати проекту: чого варте фіаско з модернізацією лондонського метро. Але пенсійним фондам в усьому світі вкрай потрібні довготермінові активи, які генеруватимуть прив'язані до інфляції доходи, обіцяні ними пенсіонерам. Спеціалізовані фонди, які управляють цими активами, мають досвід оцінювання проектів: вони часто тверезіше за державу прогнозують, наприклад, транспортний трафік на запроєктованих платних автомагістралях.

Гімбері пропонує залучати ці джерела довготермінових інвестицій на початковій стадії проекту. Це забезпечить якісну консультацію щодо його переваг і суворий контроль над фінансовою дисципліною будівельних компаній. Обрані будівельні організації повинні отримувати винагороду за правильну роботу, але мусять мати достатньо глибокі кишені, щоб платити штрафи у випадку затягування термінів. Приватні партнери проекту повинні узгодити діапазон грошової вигоди, а відтак ділити будь-які додаткові прибутки чи збитки з державою.

Вибір конкретних заходів, як і ступінь радикальності, різнитиметься залежно від країни й характеру ризику. Рядова рецесія, коли обсяги виробництва падають із виснаження наявних запасів, не вимагатиме такої радикальної реакції, як великий системний шок на кшталт китайської «жорсткої посадки». Урядам варто було б більше працювати над покращенням державної інфраструктури або податковою реформою навіть у спокійніші часи.

Але звуження простору для монетарних маневрів означає, що тимчасові вирішення фіскальних проблем і структурні реформи, які працюють узгоджено з політикою стимулювання, сьогодні актуальні як ніколи. Масштабні тривалі програми державних капітальних витрат дали б приватним компаніям більше впевненості щодо майбутнього попиту й збільшили б імовірність сталого одужання економіки. Спрощення податкового законодавства забезпечило б соліднішу базу для змін ставок оподаткування, які будуть потрібні в майбутньому для протидії негативним наслідкам економічного циклу. Центральні банки свою роботу виконали. І хоча без їхньої дальшої участі не обійтися, настав час, коли сміливіше діяти повинні політики. ■

Пігулка від усесвітнього зла

Катерина Барабаш

66-й Берлінський кінофестиваль закінчився перемогою співчуття

Неведмежа толерантність. Берлінале-2016 запам'ятався своїми гуманними настроями

Небувалою відсутністю інтриги запам'ятається 66-й Берлінський кінофестиваль, що закінчився минулої суботи: такої передбачуваності тутешні старожили не пам'ятають від часів існування відомого всім муру. Добре це чи погано, сказати важко. У чомусь добре, адже в таких випадках передбачуваність — синонім справедливості, коли кожен отримує вочевидь те, чого, на думку більшості, й заслужив. А погано, бо фестиваль усе-таки гра, а гра зі зрозумілим фіналом — нонсенс.

АКТОРСЬКИЙ СУД

Цього року журі підібралось унікальне в тому сенсі, що понад половину його становили актори. Головувати запросили Меріл Стріп — талановиту й, поза сумнівом, усіма улюблену, а на підмогу їй прислали ще трьох артистів: разом із Меріл конкурсантів оцінювали німець Ларс Айдінґер, італійка Альба

Рорвахер та англійець Клайв Овен. Окрім цієї компанії лицедіїв у суддівській колегії опинилися також фотограф Бріжжит Лакомб, режисер Малгожата Шумовська та критик Нік Джеймс. Зазвичай акторам не дуже довіряють оцінювати на фестивалях, справедливо вважаючи їхню професію несамостійною — такою, що не схиляє до інтелектуальної рефлексії. Зірок екрана запрошують у журі найчастіше «задля ваги», як весільних генералів. Тож нинішнє берлінське журі викликало в більшості сильні побоювання, мовляв, іще хтозна, як розпорядяться «Ведмедами» ці люди.

Розпорядилися вони, слід сказати, дуже грамотно, аж занадто, вкравши в нас інтригу. Єдиним дивним рішенням став «Срібний ведмідь» за сценарій молодому польському режисерові Томашу Василевському, який представив у конкурсі фільм «Сполучені Штати Коханья» — історію чотирьох своїх співвітчизниць на зламі епох, на рубежі радянського

диктату й нової Польщі. Усі як одна вони в неабиякій фрустрації, всі як одна шукають любові— нехай навіть із представницею своєї статі. Молодий постановник, як з'ясувалося, нічого не тямить ані в зламі епох, ані в жінках, тому його невизраза розповідь на ці непрості теми відхопила «срібло», швидше за все, завдяки присутності в журі Малгожати Шумовської, відомого польського режисера.

До речі, щоб ніхто не мав особливих ілюзій: торги між суддями— справа звичайна. Часом голос, якого бракує для присудження головного призу, «купується» в когось із колег за менш значущий приз його землякові в конкурсі. Або просто другові. Але те-с-с! Ми нічого не казали, та й у конкретному випадку щось стверджувати не можемо. Гарязд, «срібло»— то й «срібло».

Три роки тому на Бернардо Бертолуччі, який присудив «Золото лева» Венеційського фестивалю документальній стрічці свого співвітчизника Джанфранко Розі «Священна кільцева», вихлюпнулося безліч звинувачень у недорікуватості й зашкарублості. Мовляв, старий геть із глузду з'їхав: за такої кількості цікавого новаторського кіно віддати головний приз одного з головних кінофорумів традиційній документалці про мораль італійського суспільства. Ну це просто «фе». Лаялися страшенно, особливо критики— адепти нового й молодого. І ось минуло три роки. Розі привіз на конкурс до Берліна нову роботу— «Вогонь у морі». І миттю стало зрозуміло: це перемога.

Одного разу режисер заїхав на крихітний середземноморський острівець Лампедуза між Сицилією та Північною Африкою, занедужав там на бронхіт, мусив зостатись і познайомився з єдиним місцевим лікарем П'єтро Бартоло. Поспілкувався з ним та й узявся робити кіно про той клаптик суходолу посеред вод— перевалочний пункт на шляху тисяч і тисяч біженців з Африки до Європи. Вони дістаються туди на блаженних суденцях, які через одне тонуть у хвилих. Припливають на Лампедузу змарнілі, страшні, хворі, і їх тут-таки починають посилено лікувати. Декогих уже не порятувати. Тим часом острівець живе своїм життям. 12-річний Самуеле, головний герой оповіді, як і всі хлопчачки, майструє рогатки, прогулює школу, іноді виходить у море з батьком-рибалкою. Він тут представник і символ спокійної маленької Європи, для якої мільйони біженців— лише одна з проблем, ба навіть швидше не проблема, а така собі незручність десь на периферії повсякдення. Переселенці з «вогняного континенту» не здатні ані на градус відхилити пряму лінію життя європейців, і поки що два світи існують паралельно. Не факт, що так буде довго. У Самуеле, сина рибалки, виявлено найсильнішу морську хворобу, і лікар, усе той-таки П'єтро Бартоло, філософ і філантроп, прописує йому штучну хитавицю. Хлопчик повинен регулярно влаштовувати собі тренування, гойдаючись де можна— треба звикати. Ймовірно, рано чи пізно призвичаюватися до хитавиці доведеться всім.

Берлінале не був би Берлінале, якби цей фільм залишився без «золота». Саме зараз стало зрозуміло, наскільки мудро й далекоглядно чинить фестиваль, позиціонує себе як найбільш політизований. І жодної уваги на закиди збоку, мовляв, зовсім ваші музи з гарматами загралися. Багато хто й не

помітив, як настали часи, коли слово «політика» перестало означати лише баталії крикунів у стінах парламенту чи волонтаристські рішення про відбирання територій. Для будь-якої людини, що думає і відчуває, політика сьогодні— це біль. «Не треба про політику!» тепер означає тільки «Не треба про біль!». Коли Джордж Клуні приїжджає до Берліна, щоб зустрітись з Ангелою Меркель та обговорити з нею проблему біженців, це вже не піар, не політика. Це спільний біль, який треба лікувати разом.

І коли по всьому фестивалю розставлені урни для пожертв на користь біженців, це теж не піар, не політика. Це нова реальність, до якої час звикати. По-старому вже не буде. На Берлінале цього року придумали цікаву акцію «Відведи біженця в кіно». Волонтерам, які працюють на кінофорумі, видали купу безплатних квитків, щоб вони відловлювали мігрантів і вели їх на сеанси. Як розповідають волонтери, подивитися фестивалні фільми охочих серед прибулих виявилось не так і мало. Питаю: «А як дізнатися, біженець він чи просто хоче в кіно на халяву?». Волонтер зиркнув як на божевільну: тут звикли довіряти. Стало соромно.

До речі, принагідно хочеться привітати російське телебачення з черговою масовою брехнею. Натовпів злісних біженців-нероб, які знічев'я гвалтували б європейок, тут не видно. Усі тутешні мігранти, як і раніше, добре інтегровані, турецькі кафе, як і досі, дешеві й смачні, жінок у хіджабах багато, а буде ще більше. Тільки якщо кілька років тому вони зазвичай пленталися хвостиком за чоловіками, то тепер їх щоразу частіше видно за кермом автомобіля, в офісах, на касах супермаркетів, в університеті й у

СВЯТКОВА ПРОГРАМА ДЛЯ КОХАНИХ ЖІНОК

ЗА ПІДТРИМКИ ГОСПОДАРСТВА ЗЕЛЕНИХ ІЗРАЇЛЬ В УКРАЇНІ

25

ЖИВИЙ ЗВУК

7 БЕРЕЗНЯ 2016
ПОЧАТОК О 19:30

МІНІМАЛЬНИЙ ДЖАЗОВИЙ АЕСЕМЕНТ

SENTRUM

ШОТА РУСТАВЕЛІЗІ

LOVE'S THE KEY ★ USA

ALLAN HARRIS VOCAL

АЛЛАН ХАРРИС (ВОКАЛ, США): КОХАННЯ - ЦЕ НАЙГОЛОВНІШЕ

У СУПРОВІДІ DEAN TSUR QUARTET (США-ІЗРАЇЛЬ)

«КВАРТЕТ ДІНА ТСУРА»

Тиждень

ПАРТЕР UB (044) 287 87 87

клубах на дискотеках. Неможливе стає можливим, і це навдивовижу влучно відрефлексував Джанфранко Розі, що й оцінило «акторське» журі.

НЕ БЕЗ СКАНДАЛУ

Утім, за всієї миролюбності цьогорічного Берлінале навколо одного з фільмів суперечки все-таки пошуміли. Щоправда, вони були хоч і гострі, але естетичного характеру, тому й згадати приємно. Мова про фільм філіппінської знаменитості Лава Діаса «Колискова для скорботної таємниці». Почати варто з того, що кінокартина триває 8 год 5 хв. Раніша стрічка Діаса «Від попереднього», що стала переможницею фестивалю в Локарно, мала тривалість 6 год. Його ж таки фільм «Еволюція філіппінської сім'ї» — 10,5 год. 57-річний Діас (названий Лавом на честь Лаврентія Бері: примха тата-комуніста), якого на батьківщині довго вважали маргіналом, потім божевільним, а від певного часу переконався, що він таки геній, глядача не шадить абсолютно. Не хочеш дивитися 8 год — ну що вдієш, не дивися. Хтось схиляється до того, що Діас графоман, нездатний укласти свої думки в розумний обсяг. Інші стверджують, що то взагалі не справа митця — піклуватися про глядацький комфорт.

Суворо кажучи, так, творець знімає, пише, малює, музикує, не озираючись на глядача та його дорогоцінний вільний час. Творчість — вона ж бо як дихання. Хтось дихає часто й поверхнево, хтось — повільно й глибоко, у когось подих свіжий, а комусь незайве й зуби почистити. Коротше, кожен по-своєму. В основі «Коліскової для скорботної таємниці» епізод із часів філіппінської революції кінця XIX століття. Екраном упродовж усього кінотвору блукають чудернацькі персонажі — міфічні й реальні. Тут і представники якоїсь секти, і люди-коні, і мученики революції. Усі вони тиняються джунглями, читаючи вірші й намагаючись відшукати тіло розстріляного героя Андреса Боніфасіо. Зрозуміти, що діється на екрані, дуже й дуже непросто: для цього треба не тільки знатися на складній художній манері режисера, а й бодай трохи бути компетентним в історії Філіппін. Тих, хто поєднує в собі ці два знання, напевне у величезній залі Берлінале-паласту налічувалося небагато, однак за 8 год приміщення таки не спорожніло. Злі язика плескали, що Меріл Стріп у темряві не інакше як порятується втечею разом з усією командою, залишивши віддуватися критика Ніка Джеймса. Мовляв, а для чого ще ми тебе в журі взяли? Але й Стріп, і все її воїнство мужньо висиділи від початку до кінця. Узагалі це був дивовижний приклад єднання всього фестивалю. Через хронометраж фільму довелося влаштувати тільки один сеанс, на якому його дивилися разом і судді, й журналісти, й публіка. І була незвичайніша «червоно доріжка» перед прем'єрою — о дев'ятій ранку.

Знову ж таки злі язика (а хто ще?!) висунули припущення, ніби Діасу не дали за його творіння «Золото ведмеда» тільки тому, що фільм-переможець за традицією має бути показаний після церемонії закриття й оголошення лауреатів, а уявити собі огантну публіку, яка вивалюється о п'ятій ранку після перегляду восьмигодинної стрічки, неможливо. У результаті філіппінця відзначили почесним призом Альфреда Бауера (одного із засновників Берлінале) «за пошуки нових шляхів у кіномистецтві».

Другу за значущістю нагороду Гран-прі журі здобув боснієць Данис Танович за фільм «Смерть у Сараєві». На тлі грандіозних фресок Розі, Діаса або «Зустрічної течії» тайванця Марка Лі Пінбіня — філософської, до сліз красивої подорожі по Янцзи в пошуках утраченого часу — стрічка оscarоносного («Нічия земля», 2001) Тановича скромна й, на перший погляд, потерпає від браку розмашистої метафоричності. Але хто звик не покладатися на перше враження, той побачить за цією простенькою історією (один день із життя розкішного готелю, що готується прийняти учасників міжнародної конференції, присвяченої сотим роковинам загибелі ерцгерцога Фердинанда й початку Першої світової війни) серйозні історичні узагальнення. Думка творців фільму про те, як випущена 100 років тому Гаврилом Принципом куля, здійснивши подорож країнами, континентами й десятиліттями, повертається бумерангом, сьогодні актуальна як ніколи. Особливо на тлі тих конфліктів, що вирують на планеті, тих цинічних і демагогічних суперечностей, які нав'язує ядерна Росія світові. Ця скромна кінострічка — спокійне, тихе й дуже вдумливе застереження. Хто захоче, почує.

Тепер нехай заплющать очі й заткнуть вуха прихильники патріархальних сімейних цінностей: два слова про одну з найяскравіших подій цього Берлінале.

Доки готували церемонію закриття, а журі сиділо за зачиненими дверима під пильною охороною, за день до роздачі «Ведмедів» неподалік фестивального центру вручали найвеселішу й найбільш незалежну нагороду Берлінале — ведмедика «Тедді» за найкращий фільм про проблеми сексменшин. Нині виповнилося 30 років від дня, коли «Тедді» вперше став почесним трофеєм авторів найліпшого в межах кінофоруму фільму про одностатеве кохання, тому святкували широко. На цих вечірках забувають, що таке стать: навіть натурали, йдучи сюди, вбираються трансвеститами; тут танцюють до ранку чоловіки в міні-спідницях і капелюшках а-ля Марлен Дітріх в обнімку зі строгими джентльменами в смокінгах; тут розносить пиво чоловік у професорських окулярах і в халаті покоївки із третьорозрядного готелю, а інший, в арабському халаті й арафатці, бігає залом на десятиметрових шпильках.

Такі дійства, як церемонія вручення «Тедді», є лише нагадуванням про те, що за свободу самовираження треба боротися. За півкілометра від фестивального центру, в парку «Тіргартен», сім років тому встановили пам'ятник гомосексуалам — жертвам нацизму. Меморіал зроблений у вигляді кам'яної будки з отвором, у який можна зазирнути й побачити короткометражку про кохання двох чоловіків: її крутять non-stop. Точна кількість загиблих від рук нацистів у Німеччині за гомосексуалізм невідома, кажуть, приблизно 15 тис. осіб.

Пам'ятник стоїть через дорогу напроти схожого за стилістикою меморіалу в пам'ять про жертв Голокосту. Німеччина не втомлюється струшувати із себе всевітне зло, на яке близько 100 років тому захворіла сама і яким заразила світ. Вона видужала й тепер лікує інших. Берлінале — одні з ліків на шляху до загального здоров'я, присмачена мистецтвом пігулка під назвою «співчуття». І політика тут ні при чому. ■

Трейлери дивитися тут:

«Вогонь у морі»

«Сполучені Штати Кохання»

«Колискова для скорботної таємниці»

Володимир Тихий:

«Реальність кусається, і бачити її мало хто хоче»

Співзасновник творчого об'єднання «Вавилон'13», режисер Володимир Тихий розповів *Тижню* про неголлівудський формат кіно як один із засобів змінити суспільне мислення, про потребу віднаходження адекватної подій і настроям сьогодення форми героїзації та новий документальний фільм «Бранці», який наприкінці лютого виходить на кіноекрани українських міст.

Жанр вашої нової повнометражки «Бранці» сформульовано як «документальний детектив». У її основі справді історія з розслідуванням?

—Починаючи роботу над «Бранцями», я мав дуже багато різних спікерів і потенційних героїв. Усвідомлення, що про це треба знімати, з'явилося у момент, коли під Києвом у Кончі-Заспі в радянського штибу пансіонаті зібрали родичів Небесної сотні. Тоді близько 100 осіб. Плюс півдесятка адвокатів. Був там такий Макс Попов, медик із «Червоного Хреста», який брав участь у революційних подіях. Він дуже давно займається історичною реконструкцією. Його побачив на фото батько Устима Голоднюка Володимир. Він звернувся до Макса, шукаючи свідків смертельного поранення сина. Попов спершу допоміг йому знайти цих людей, відтак почав розбиратися, хто й де був на Інститутській і що з ким трапилося. На тій зустрічі він демонстрував родичам загиблих детальне відео, де чітко помітно, хто де. Серед тих, хто наступав із Майдану вулицею вгору, був хлопець, який більш ніж годину сидів, сховавшись. І хоч він перебував в епіцентрі подій, через тодішній свій шоківий стан нічого нині не пригадує. Це трагедія, бо ж він бачив усе.

Коли Макс Попов те розказував і показував, я зрозумів, що тут якраз починається цікава історія. Зачепився за цю ідею. Спочатку думав розповідати у стрічці про те, як він проводить розслідування, шукає ту чи ту людину. Тоді ж таки я познайомився з родичами Небесної сотні, які рухали процес розслідування розстрілу на Інститутській уперед, зокрема Володимиром Голоднюком і Володимиром Бондарчуком, сином Сергія Бондарчука, що помер від поранення у швидкій дорогою до шпиталю. У розмові пролунало, що вони мають зустрітись з медиком Олександром Ключком — одним із перших свідків, якого знайшли. Він виносив поранених і вбитих з Інститутської. Оця-от зустріч стала ключовою. Я вже тоді був занурений у пошуки свідків подій на Інститутській і, розговорившись із Олександром, запитав, кого він хотів би відшукати. Той розповів, що найяскравіше з тодішніх вражень було від моменту, коли забіг до Жовтневого палацу й раптом усвідомив, що просто перед ним такий самий, чорний і стомлений молодик, але із протилежного табору. Йому стало цікаво, а що ж сталося з тим вешником, захотілося побачити його зараз,

Спілкувалася
**Ганна
Трегуб**

розпитати, як йому ведеться й чи покарали його за те, що віддав кийок і щит мітингувальникам.

Ця історія зацікавила мене тим, що Олександр узяв на себе відповідальність за людину, яка йому трапилася і яку він зупинив на кілька хвилин, а потім відпустив. Мені пощастило знайти героя, котрий шукав би учасників подій кінця лютого 2014 року не просто заради помсти чи справедливості, а заради контр-агресивної мети. Це своєрідний символ і позитивна характеристика того, що, маю надію, нині відбувається, — усвідомлення відповідальності не лише за себе, а й за суспільство, усі його елементи.

Я спілкувався з військовими психологами, адвокатами, правозахисниками, представниками влади й силових органів. Принциповим є те, що події Майдану досі трактують як перевищення службових повноважень. Насправді ситуація була принципово інша, тому суди щодо Небесної сотні перетворилися на

ФОТО: УНАН

Володимир Тихий — український режисер-документаліст. Закінчив кінофакультет Київського державного інституту театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого (1997, майстерня Михайла Ілленка). Працював на «Студії 1+1», у кінокомпанії «Данакрис-фільм». Поставив кінострічки: «Андерграунд» (1992), «Сокира» (1995), «Русалонька», «Федір Достоєвський» (1995), «Дах» (1996), «Мийники автомобілів» (1999), «Пісні забутого» (2000). Співатор сценарію фільму «Сьомий маршрут» (1997). Творець проектів: «Мудакі. Арабески», «Україно, Goodbye!» та «Вавилон'13». Автор стрічок «Зелена кофта», серії фільмів «Зима, що нас змінила» та «Наша Надія».

своєрідний фарс. Головне не те, щоб якийсь беркутівець сів до тюрми й ми зловтішалися, мовляв, катюзи по заслугі, а те, щоб суспільство осмислило події із принципово інших позицій. Питання потрібно розглядати не в кримінальній площині, а передусім у площині того, що була війна. І, по суті, вона триває.

Будь-яка війна виливається в дискурс пропаганди обох сторін, за яким губляться і штучно маргіналізуються важливі для кожного члена суспільства проблеми. Як цьому протистоять документальне кіно?

— Система координат, якою послуговувалася в інформаційному полі потужна машина адміністративної влади й підконтрольних їй медіа, зокрема телебачення, зламалася під час Революції гідності. То був своєрідний соцреалізм, який тягнув за собою підхід мислення в категоріях пропаганди і спрощення — по суті, брехні. Натомість Майдан представив нову форму існування ідеї свободи, прав людини, що були принципово іншими як візуально, так і у формах спілкування зі спільнотою.

Нині Росія, маючи гігантські фінансові та людські ресурси, використовує тупі, примітивні форми радянської пропаганди. Ми відповідаємо за тією самою схемою, і не дивно, що програємо. Офіційна форма (коли, не бачачи реалій, показуємо те, що вважаємо за потрібне) є застарілою і принципово нищівною для системи, яка її експлуатує. Ситуація насправді погана. Кілька тижнів тому я повернувся зі Сходу України. Побував під Кримським Луганської області, де стоять бойові підрозділи. Усе це люди, які прийшли туди з усвідомленням своєї місії — воювати. Уже котрий місяць вони фактично в стані охорони кордонів «ЛНР», і це деморалізує. Повернувся до теми беркутівців, які розстрілювали людей на Майдані. Поїхавши на Донбас, я зрозумів, що це таке, коли перевірені, психічно витривалі чоловіки сидять два місяці у стінах ВРУ, де тим часом влада розігрує план, що робити, коли мітингувальники прорвуться і штурмуватимуть парламент, у яких випадках відкривати вогонь. За той час вони встигли перегоріти, деморалізуватись, і, коли виникла неочікувана ситуація, коли їх кинули робити коридор для виводу вешешників із Жовтневого палацу, стався вибух: беркутівці, будучи не в цілковитій притомності, почали вбивати, бо загубили межі самоконтролю. Здається, на Сході коїться щось подібне: ті, хто там є, готуються до одного, а відбувається зовсім інакше. І якщо нині трапляється щось екстремальне, вони можуть вистрелити зовсім по-іншому. Це видно в коротенькій документалці творчого об'єднання «Вавилон'13» «Мінськ-2», яка вийшла півтора тижня тому: наші бійці на передовій обурені лицемірством навколо мінських угод, не хочуть амністії бойовикам і не довіряють місії ОБСЄ. Відразу почалися закиди від командування батальйону «Донбас», мовляв, ми показуємо людей, які не є обличчям їхнього підрозділу, грубо лаються тощо. Але якщо на передовій усе добре, чого так болісно реагують на наше відео командири?

Чи потрібен для осмислення подій Революції гідності й нинішньої війни з Росією новий, нерадянський за своєю суттю тип героїзації та меморіалізації? Документалістика має якісь засоби, щоб залишити кожному індивідуальне обличчя?

— Нині нам хочуть накинути певну сукупність образів, абсолютно комфортну для старої системи. Момент

відповідальності, розплати за скоєне, як їм видається, не виникатиме. Це конвульсії цієї системи, у якій був створений своєрідний культ предків, оте горезвісне «діді воювали, а ми продовжимо цю славу». Чим відрізняються українські та російські герої, сконструйовані на таких засадах? Нічим. Такі образи вже не діють, не відповідають актуальним суспільним і культурним процесам. Це рудимент, за який учепилася наша владна система, мовляв, 40 років тому працювало, то й нині мусить. Звідси ж така практика жертовності де треба й не треба, яку активно педалюють, отой наратив про українців, що загинули, але не здавалися. Ми у «Вавилон'13» досить довго робимо проєкт, присвячений ветеранам нинішньої війни, які втратили кінцівки й виступають у ролі асистентів-акторів під час складання спецпризначенцями іспитів із тактичної медицини. Ті ж бо думають, що йдуть на екзамен, де будуть манекени, а опиняються в ситуації, близькій до бойової: дим і холості постріли навколо, а перед тобою лежить людина, яка сирваді не має руки чи ноги. І оцей неманекен спірається, лається, а йому потрібно надати медичну допомогу, як навчили. Тож доводиться зібратися, подолати шок і діяти.

Для людей, які пройшли війну, втративши частину тіла, все це виконує своєрідну реабілітаційну функцію. Вони розуміють, що потрібні, й звільняються від стресу. Уперше, коли розігрують таку сцену, ампутант поринає абсолютно в той стан, у якому перебував, коли дістав травму, але це дає психологічну розрядку, нарешті він може виспатися.

Із тими, хто зазнав ампутації, ми багато говорили про моменти повернення до звичайного життя після фронту. «Знаєте, з нами простіше, — казали вони. — По нас видно, що ми втратили частини тіла й потребуємо певного розуміння свого стану». Із передової повертаються хлопці, які не мають видимих травм, але всередині них сидить щось, що не дає жити, штовхає до алкоголізму й самогубства. Багатьом невтямки, чому з ними це трапилося. У нас попереду багато такого, чого суспільство ще не готове осягнути. Постдонбаський синдром буде болочим випробуванням для нього.

Людей, які втратили кінцівки на фронті й про яких ми заговорили, значно менше, ніж тих, хто губить їх у мирному житті й кого не помічаємо. Війна змушує всіх нас задуматися, хто ми, чому ми такі, як живемо й ставимось одне до одного тощо. Нині триває переосмислення низки неприємних, болочих, травматичних питань. Це важливий момент, який, сподіваюся, матиме позитивне значення в перспективі, бо ми перестанемо боїтися табуованих речей і тем, досі завульгованих і непроговорених.

Як ви ставитеся до телебачення в сучасних його формах і видах? Поряд із рейтинговими шоу залишається місце для документального кіно?

— Телебачення втратило свою соціальну функцію, бо максимально закривалося від реальності, намагаючись маніпулювати політичною думкою аудиторії задля грошей. Воно стало функцією, шпалерами. Люди ховаються самі від себе за допомогою телевізії, котра своєю дією нагадує наркотики. Телевізор і в нас, і в нашого агресивного сусіда дивляться мільйони. А те, що він показує, не є ані мистецтвом, ані інтелектуальною історією.

Але ж реальність кусається, і бачити її мало хто хоче. Це те, з чим ми стикалися, роблячи проєкти

Трейлери дивитися тут:

«Мінськ-2»

«Бранці»

«Зима, що нас змінила». «Небесна сотня»

«Україно, Goodbye!», «Мудаки. Арабески». Чимало глядачів обурювалися, мовляв, навіщо ви мені все це покажете? Я все й так знаю і бачу, а фільмів таких бачити не хочу. Нам говорили, мовляв, наше завдання — давати натхнення. Як тут не згадати один із виразів «руського міра», що кіно має піднімати дух, надихати всіляко...

До документального кіно багато хто намагається ставитися серйозно, принаймні як до способу показати низку проблем, які не хочуть помічати. Та чи лише в цьому його мета?

— Нині починає формуватися більш-менш адекватне коло, здатне перерости в новий культурний контекст сучасної України. І одним із найдемократичніших рушіїв цієї ситуації є документальне кіно, воно стало потрібним, бо говорить про те, що нас справді оточує. Критично чи ні — це зовсім інше питання, або ж привід для дискусії. Документалістика показує реальність, яку людям не хочеться бачити, бо вона травмує. Вона травматична не лише візуально, а й у вимірі міжлюдських відносин, поведінки та способу існування.

Досі для українців кіно — або розвага, або джерело інформації. Набуття певного емоційного досвіду не є категорією, яка фігурує в цьому мисленневому процесі. Усе в нашому контексті якраз навпаки: коли людина дивиться серйозну кінокартину, котра її якось зворушує, вона потому каже: «Як же так? Ви ото такий фільм зняли, що я цілу ніч не спала, думала, що там і як. Але ж так не треба».

І ось тут оприявлюється певний психологічний момент, із яким треба працювати.

Ви стверджуєте, що запорука успіху українського документального та ігрового кіно за кордоном не у фантазіях на тему історії, а в демонстрації реальності сьогодення. Власне, це те, що показано в документальній повнометражці «Зима у вогні», номінованій на «Оскара»?

— За «Зимово у вогні» стоїть Netflix (американська компанія, постачальник фільмів та серіалів на основі потокового мультимедіа. — Ред.), і це якраз єдиний її продукт цього року, який номіновано на «Оскара». Важливий для нас момент, що режисер

цієї кінокартини Євгеній Афінеєвській є представником іншої, не української культури (ізраїльтянин, котрий давно мешкає у США. — Ред.). Треба розуміти: у психологічному плані те, що ми самі розказуємо різним спільнотам світу, зокрема й американській, про самих себе, не сприймається так, як ми бажали б. По суті, ми не їхні друзі, а люди, що займають якусь територію на планеті, та й Бог із ними. Це іноземцям не цікаво, бо українці не частина їхньої культури. А от коли один із них зняв щось, то це їх чпляє.

Якими можуть бути нові моделі дистрибуції українського мистецького продукту в світі й виходу нашої країни в широкий культурний простір?

— Принципово те, що українська кіноспільнота має перейти у формат потужної лабораторії, яка почне генерувати не пусті сенсації, а досить сильний інтелектуальний художній продукт. Водночас не треба створювати мінстеці чи англomовні канали, які розказували б на весь світ про нас. Маємо знайти спільну мову з людьми, які стратегічно зацікавлені й готові інвестувати в те, щоб Україна знову не стала шматком Росії, аби наша держава була нормальним сусідом. Я кажу про умовного Сороса, за сприяння якого потрібно займатися продукуванням нового образу України, залучаючи митців, які розказали б своїм суспільствам про нашу країну, як це зробив той-таки Євгеній Афінеєвській. Вони можуть зробити нас частиною свого світу в майбутньому. Лобіювання українського й культурна дипломатія дуже важливі речі. Нам потрібно створити певний стартовий майданчик у світі, через який нас презентуватимуть і ми презентуватимемо себе. Коли чесно, то ми й самі усвідомлюємо себе через зовнішнє визнання. Так сталося із жорстким фільмом Мирослава Слабошпицького «Плем'я», про який у нас заговорили тільки тоді, коли він отримав Гран-прі Каннського кінофестивалю. Треба показати світові не те, які ми хороші, а те, що ми існуємо. Це просто так не визнають як факт. Потрібні люди з різних сторін, які казатимуть, що українці справді є. ■

ФІЛОСОФІЯ ДАРУНКУ ПО-УКРАЇНСЬКИ

НОВА КРАМНИЦЯ ПОДАРУНКІВ
ТА СУВЕНІРІВ «МРІЇ МАРІЇ»
НА АНДРІЇВСЬКОМУ УЗВОЗІ

Тільки зроблене руками:
вироби з гутного
та вітражного скла,
кераміка, етноодяг,
взуття, аксесуари,
головні убори, прикраси,
іграшки, картини,
меблі та багато іншого.

Радо зустрінемо!

План «Б» для патріотів «Новоросії»

Станіслав Васін

Ера патріотизму минула. Настала ера порожніх холодильників, розпиляних на метал заводів і розкраденої до голого каміння землі. Це я, звісно ж, про Донбас. Недавні «імперці» й прихильники «руських» земель від Одеси до Харкова переважно вимерли на полях Семенівки, частина їх була викинута з «ДНР» разом із головним оплотом самодержавства Ігорем Гіркіним. Усі «опозиційні» офіційному окупаційному режиму військові структури на кшталт «казачества» давно заганні або у військові корпуси, або в могили, а нинішнє «ополчення» суттєво розбавлене «російськими добровольцями», які отримують утричі більшу грошову винагороду, ніж місцева патріотична меншість.

Таке становище обурює. І не тільки тому, що «Донбас наш» не спрацював на місцевих вугільних звалищах, які виявилися нікому не потрібними у «великій Росії». Ті, хто боровся за демаркаційну лінію поблизу «споконвіку російського» Маріуполя, цілком справедливо вже розуміють, що, не потрапивши до жодної з цих елітних «республіканських» структур і не маючи змоги й надалі грабувати через брак матеріалу для крадіжок, змушені або, навіть за місцевими мірками, ледве жити, або шукати нові джерела доходу для патріотичних сердець. Але, крім війни, Росія ще нічого не придумала, а тому в «республіканському» середовищі дедалі частіше поширюються чутки про нову «золоту жилу», яку пропонує то енакіївський військкомат, то місцеві, донецькі, мобілізаційні структури. Пovoювати за «святу вітчизну» та «віру православну» десь у сирійських пісках і раніше було небагато охочих, адже перспектива бути обезголовленим за «інтереси Росії» куди більш сумна, ніж млява війна тут, на Донбасі.

Днями зустрів одного зі своїх нечисленних знайомих, що ще лишилися в лавах «ополчення». Нечисленних, тому що більшість відомих мені «ополченців» уже або звільнилися/дезертирували, або загинули. Людину цю я не бачив уже кілька місяців і на запитання «як справи?» почув абсолютно неочікувану для себе відповідь: «Та ось, думаю, може, до Сирії махнути?».

Як виявилось, справи в місцевій «новоруській» братії і справді не дуже: крім уже традиційних затримок зарплати й переливання з пустого в порожнє у вигляді охорони всіх можливих складів і приватних котеджів місцева «ополчення» буквально страждає на «синдром війни в заливі» й насилу терпить нинішнє перемир'я. Безумовно, фінансовий чинник для багатьох є визначальним, оскільки в

часи, коли точилися бої за аеропорт, за умови участі в його штурмі можна було отримувати від 3 тис. грн за тиждень, хоча й максимально ризикуючи своїм життям порівняно з тими, хто, скажімо, просто чергував на постах. А тепер рівень оплати скотився до 7–15 тис. руб. без найменшої можливості підвищити цю «жалогідну» цифру. До того ж уже 2016-й, а не серпень 2014-го, коли можна було, натягнувши папаху з жовтим хрестом, «віджимати» абсолютно все, що потрапляло на очі: від карет швидкої допомоги (а мені відомі й такі «смішні» прецеденти) до приватних магазинів і бутиків. Цей золотий для місцевих шукачів «руського міра» час уже давно канув у Лету, і тепер усі вершки з боротьби за «святу Русь» знімають лише ті, хто стоїть наверху цієї драбини. А решта... 7 тис. руб. і пляшка горілки з місцевого «Амстору» як уже звичний втішний засіб.

І мій знайомий у такій ситуації розказав про «неофіціалку», згідно з якою російським добровольцям, які вже навоювалися на Донбасі, обіцяють від 40 тис. руб., якщо вони зголосяться потрясти кістками вже трохи підденніше, на сирійській землі.

Коли я запитав, а як же, власне, Донбас, Маріуполь, «республіка» в межах області й узагалі, так би мовити, танки з написом «на Вашингтон», мій недавній приятель зробив таку міну, ніби розмовляв із цілковитим ідіотом: «Який там уже Маріуполь? Його треба було брати на надриві, на загальному піднесенні, коли брали село за селом. А тепер те вже захлинулося: усі розсілися по теплих кріслах... Захарченко замість того, щоб воювати з «укропами», воює з «Востоком», Ходаковський узагалі мутний персонаж, скільки разів чув від пацанів, як його люди підставляли того самого Гіві й Сомалі в аеропорту. А Гіві й ті, хто починав зі Стрелковим, уже давно лягли під Захара, і там уже ні вправо, ні вліво. Ну а чого винити мужиків? У них кабінети не гірші, ніж у «Головного», у теплі та загишки... Коротше, ніякої ідеї тут уже немає: так, болото».

При цьому Сирія виявилася для нього неабиякою дилемою, і не тільки тому, що тут лишається сім'я. Якщо Росія бере участь у сирійському конфлікті офіційними підрозділами, які ніхто ні від кого не приховує, і відповідно фінансує, то донбаським трудівникам пропонується ледь не варіант із «місцевою самообороною», офіційно озброєною камінням і дубинами, яка не може претендувати ні на що у випадку розсилки частин тіла родичам або близьким. Одним словом, російський військовий маятник вкотре колихнувся в бік маргіналів, які роблять будь-яку війну. ■

Авіаперельоти з та ДО Івано-Франківська

Відень	від	1179	грн
Київ	від	1000	грн
Одеса	від	1100	грн
Харків	від	1375	грн
Дніпропетровськ	від	1250	грн
Мінськ	від	1254	грн

Якщо зима - то Буковель!

«Недоварене яйце»

ОНУХ

Коли такі видання, як The Wall Street Journal, New York Times, The Nation, The Economist і Washington Post, одноставно засудили польський уряд, стало зрозуміло, що діється щось незвичайне.

Вольфганг Мюнхау, зазвичай чудовий коментатор газети Financial Times, із неприхованим задоволенням написав у журналі Der Spiegel: «З перспективи часу й недавнього досвіду вважаю, що розширення Європейського Союзу на схід було великою помилкою».

Що ж таке сталося в Польщі?

З певністю можна стверджувати тільки те, що від часу виграних парламентських виборів у жовтні минулого року партія Ярослава Качинського «Право і справедливість», безперечно, досягла одного: Польща опинилася у світлі прожекторів світових ЗМІ, де її характеризують як країну, що не поважає європейських норм.

Що ж сталося потім?

Отже, визнано, що Польща, доти фаворит європейських перетворень, унаслідок дій уряду ПiC підготувала основи ліберальної демократії, засумнівавшись у діяльності Конституційного суду й змінивши закон про державні засоби масової інформації. У дискусіях відродилося уявлення про illiberal democracy — неліберальну демократію — термін американського журналіста Фаріда Закарїї на позначення політичних режимів, які проводять вибори, але водночас підточують наявну політичну систему через ліквідацію демократичного принципу стримувань і противаг.

Професор політології з Принстонського університету Ян-Вернер Мюллер пішов ще далі й написав: «Той факт, що нові європейські авторитарні сили прийшла до влади в результаті вільних і справедливих виборів, не легітимізує їхніх спроб змінити наявну політичну систему відповідно до своїх інтересів. Замість характеризувати як неліберальних їх слід називати недемократичними, бо, по суті, вони саме такі». Так бачать дії уряду партії «Право і справедливість» західні ЗМІ та ліберальні інтелектуальні еліти. Але що ж таке сталося в Польщі?

Те, що насправді сталося під час останніх парламентських виборів, можна коротко охарактеризувати так: зазнала поразки політична філософія демократичного мінімалізму, згідно з якою демократія — стихія компромісів, але предметом цих компромісів і предметом публічних дискусій не можуть бути такі речі, як сенс життя або Бог, бо то приватні питання. Ліберальна демократія на Заході стала машиною для укладання прагматичних компромісів, більше нічим, але виявилось, що переважній частині виборців у Польщі такий устрій не потрібний. Обіцяна колишнім прем'єр-міністром Дональдом Туском «гаряча вода в крані» як метафора держави, що забезпечує головні умови функціонування суспільної системи, за вісім років утратила свою привабливість.

Для підтримки цієї думки я процитую двох видатних поляків і багаторічних опозиціонерів часів

ПНР: філософа та історика ідей Марціна Круля та історика Кароля Модзелевського. Обидва перебувають у відвертій опозиції до влади ПiC, тому й поготів варто дослухатися до них.

«У селі, де я живу, людей анітрохи не цікавлять польська демократія і державне життя. Голосували за Дуду, бо пристойний. Від політики нічого не сподіваються. Gazeta Wyborczą купують у кіоску троє людей: ветеринар, директор школи і я. Більше ніхто ніяких інших газет не купує. Таких людей там 30–50%, і так само в середньому в усій країні. У Польщі немає великої, страшної бідності, натомість є матеріальна й духовна знедоленість. Люди сьогодні часто не хочуть давати дітям освіту, як колись. Ті, хто прагне іншого життя, виїжджають за кордон. Інші лишаються в селах і містечках. Там молодь аж ніяк не доводить себе до згуби, працює і навіть заробляє гроші, засновує якісь фірми. Люди зводять собі будинки, ставлять телевізор на всю стіну — і

ТЕ, ЩО СТАЛОСЯ ПІД ЧАС ОСТАННІХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ, МОЖНА КОРОТКО ОХАРАКТЕРИЗУВАТИ ТАК: ЗАЗНАЛА ПОРАЗКИ ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО МІНІМАЛІЗМУ

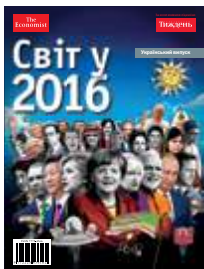
не мають жодної книжки. Опоряджують вітальню й замикають, щоб не бруднити. Вони не хочуть вступати до громадянського життя, перебувають поза ним, і не хочуть, щоб було інакше» (Марцін Круль).

«Хотів би, щоб відновлена ліберальна демократія, яка підведеться після нинішнього занепаду, глибоко подумала про причини, внаслідок яких вона втратила частину суспільної підтримки. Повторюю в останні роки як мантру: головною причиною теперішнього клопоту Польщі була втрата достатньої суспільної підтримки внаслідок побудови свободи й одночасного нехтування двома іншими цінностями, які мають товаришити їй: рівності та братерства.

Польська демократія упала, бо стояла на одній нозі. Тривала демократія повинна мати свою основу, свій фундамент у вигляді певної суспільної рівноваги» (Кароль Модзелевський).

Щоб повернути ліберальній еліті втрачену віру в освіченого громадянина й стишити її пристрасті, може, варто процитувати ще одного видатного поляка — теоретика польського романтизму Мауриція Мохнацького: «Поляки мають у своєму народному характері щось таке, що не дає їм нічого довести до кінця. Все в Польщі закінчується недовареним, а не крутим яйцем».

Спостерігаючи те, що відбувається сьогодні між Бугом та Одрою, хочеться крикнути: і слава Богу! ■

«Світ у 2016» – українська версія щорічного спецпроекту журналу The Economist: аналіз, прогнози на майбутній рік від впливових експертів, політиків і ділових людей. Унікальність української версії видання – це не лише мова, а й акценти на національних проблемах і тенденціях, залучення провідних вітчизняних експертів.

Щонайменше 20% контенту видання буде присвячено Україні. «Український тиждень» уже шостий рік поспіль спільно із The Economist видає проект «Світ у...», п'ятий рік поспіль наше видання дістає ексклюзивне право в Україні на друк цього спецпроекту. Змістову частину спецпроекту «Світ у 2016» буде традиційно представлено статтями та колонками найвідоміших політиків, посадовців, бізнесменів, аналітиків, громадських діячів та журналістів.

Це забезпечує авторитетність і точність заявлених прогнозів та трендів, сценаріїв розвитку ключових подій ділового світу в 2016 році.

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

«Світ у 2016» – 50 грн

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
	Назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПІАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	Вид платежу: за передплату на журнал -----*		
	Період:		
Касир		сума, грн	
	Платник (підпис)		

* У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

ЖИТТЯ У СТИЛІ RX

НОВИЙ ВИШУКАНИЙ LEXUS RX — ЦЕ СУЧАСНИЙ ДИЗАЙН ТА ІННОВАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ, РОЗКІШНИЙ ІНТЕР'ЄР ТА КОМФОРТ.

НОВИЙ ДВИГУН 2.0 ТУРБО

 LEXUS

Офіційний дистрибутор ПП «Тойота-Україна» Київ, пр-т Московський, 24Б

www.lexus.ua